

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Církevní dějiny

Marie SMETANOVÁ

**BÝVALÝ KLÁŠTER PREMONSTRÁTEK
V LOUŇOVICÍCH POD BLANÍKEM**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Kubín, Ph.D.

PRAHA 2008

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE

Katedra technické literatury
Ústav pro fyzikální literaturu
Český ústav

WILEY-INTERSCIENCE

BYVALY KLÁSTĚR PŘESNOSTI
VLOUČNÍKŮ POD MĚŘENÍ

CKK KTF UK

INV. C.

UK v Praze
Knihovna KTF
Mládežnická 3, Praha 6

Sign. DP 101/2008

PRAHA 2008

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PhDr. Petru Kubínovi, Ph.D. za odborné vedení této bakalářské práce a PhDr. Karlu Dolistovi za cenné rady.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla veškeré zdroje, které jsem použila.

Ve Vlašimi dne 16. června 2008

Marie Smetanová

OBSAH

1. ÚVOD	4
1.1 Prameny a literatura	4
2. DOBA VZNIKU PREMONSTRÁTSKÉHO ŘÁDU	8
2.1 Premonstrátský řád.....	9
2.2 Svatý Norbert z Xanten	13
2.3 Historie premonstrátek.....	17
2.4 Život v klášteře	19
3. SPOLEČENSKO-POLITICKÁ SITUACE V ČECHÁCH VE 12. STOLETÍ	22
3.1 Příchod premonstrátů do Čech	25
4. LOUŇOVICE POD BLANÍKEM	28
4.1 Název	28
4.2 Urbanistický vývoj	28
4.3 Založení a počátky kláštera	32
4.4 Organizace ženských klášterů.....	34
4.5 Hospodaření kláštera	43
4.6 Statky kláštera	46
4.7 Zánik kláštera a doba následující	48
4.8 Po stopách zaniklého kláštera	55
ZÁVĚR	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	62
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	63
PŘÍLOHY	69
ANGLICKÁ ANOTACE	70

1. ÚVOD

Dnešní městečko Louňovice pod Blaníkem patří k jedněm z předních památných míst Podblanicka. Leží na úpatí Velkého a Malého Blaníku, hor, opředených mnohými pověstmi.

Tento kraj sehrál nemalou úlohu v období husitského revolučního hnutí, ale Louňovice měly nemalý význam i pro nejstarší období našich dějin – pro období románské a předhusitské. Stával zde totiž kdysi ženský premonstrátský klášter, kterému děkují dnešní Louňovice za svůj vznik a který sehrál na Podblanicku důležitou roli hospodářského a kulturního činitele tehdejší doby.

Cílem mé bakalářské práce je za pomoci dostupných pramenů a literatury sestavit pravděpodobný obraz bývalého kláštera premonstrátek v Louňovicích a pokusit se zodpovědět otázky týkající se jeho vzniku, organizace, hospodaření a samozřejmě samotného zániku kláštera.

Druhotným úkolem je pak postihnout události tohoto místa v historickém kontextu té doby, ve které se odehrávaly. Proto do této práce zařazuji i kapitoly o společensko-politických poměrech v Evropě i v Čechách ve 12. století. Připojila jsem i stručnou historii premonstrátského řádu a jeho základních myšlenek, kterými se řád řídí a také krátkou biografii zakladatele řádu, sv. Norberta z Xanten.

1.1 Prameny a literatura

Louňovický klášter patří mezi ty naše zaniklé české kláštery, o jejichž osudech se zachovalo nejméně zpráv. Klášter zřejmě neměl svého kronikáře a klášterní písemnosti patrně vzaly za své s jeho zánikem na počátku husitských válek. Písemné zprávy, které o klášteře máme, čerpáme z pramenů nepřímých, z písemností, které vznikaly mimo vlastní Louňovice.

Nejstarší zprávy o Louňovicích ve 12. století a zdejším klášteře nám zachoval ve své kronice Jarloch.¹ Nebýt Jarlocha a jeho kronikářského zájmu, neměli bychom o založení louňovického kláštera, ani o jeho prvých krocích žádné zprávy. Při popisu posledních chvil opata Gotšalka v Louňovicích připojil Jarloch několik zmínek o vlastním louňovickém klášteře, což jsou sice skromné, ale pro nás cenné údaje o jeho nejstarších osudech. Doplníme-li Jarlochovy zmínky o Louňovicích ve 12. století tím malým počtem

¹ LETOPIS VINCENICIŮV A JARLOCHŮV, Praha: SNKLHU 1957.

stručných zpráv, které nám dochovala následující dvě století a počátek 15. století, můžeme si o zřízení a podobě kláštera v Louňovicích během jeho necelého třísetletého trvání učinit alespoň neurčitou představu.

Historický zájem vedl opata Jarlocha k pokračování kroniky kanovníka Vincencia. Sám psal svou latinskou kroniku mezi lety 1214 až 1222. Kronika bohužel náhle končí roku 1198 a zdá se, že pokračovala dále, ale zbytek se ztratil, nebo byl záměrně zničen. Jarloch byl přímo vášnivým straníkem programu emancipace církve "z područí" světských feudálů a tomuto svému názoru podřizoval všechny své úsudky. K vyhranění jeho postoje vedla nepochybně i jeho výchova v premonstrátském prostředí a vliv Gotšalka.

Pojetím ani podáním nevyniká legendární vypracování Jarlochovo nad průměr středověké literatury tohoto druhu, pro naše dějiny má však svou zvláštní cenu v tom, že do Gotšalkova životopisu jsou vloženy rozmanité zprávy, které ukazují, jakými cestami a za jakých okolností se premonstráti dostávali do Čech a jak se tu usazovali. Legenda o Gotšalkovi zaujímá více než třetinu dochovaného textu Jarlochova spisu a již tímto rozsahem ukazuje, kde spočíval spisovatelův hlavní zájem. Slohově stojí Jarlochovo dílo asi na stejné úrovni jako spis Vincenciův. Je také třeba zdůraznit, že Jarlochova kronika je první kronikou českého středověku, která nemá jen obecnou feudální tendenci, ale zcela zřetelně odráží i konkrétní názory svého autora - církevního feudála - na současnou společenskou situaci. Právě jako u Vincencia není možné stanovit ani u spisu Jarlochova přesné datum jeho sepsání. Není vyloučeno, že dílo vzniklo postupně, jak autor zapisoval jednotlivé zprávy. Podle určitých narážek v počátečních kapitolách je však jisté, že nezačal psát dříve než po roce 1190, spíše ještě o něco později. Je tedy možné konstatovat, že konečná redakce díla spadá do období 1215 až 1222. Toto ovšem platí jen o té části Jarlochovy kroniky, která se dochovala.

Kroniky Vincenciova a Jarlochova jsou nejdůležitějšími historickými prameny pro české dějiny druhé poloviny 12. století. Ani jedna se však nezabývá politickými dějinami země systematicky, vývoji hospodářskému a společenskému nevěnují pak prakticky pozornost vůbec, jako ostatně žádné středověké kroniky.

Letopisy Vincenciův a Jarlochův zachycují tedy události doby, v níž docházelo k důležitým společenským změnám ve vývoji českého státu. Tyto změny byly tak významné, že jsou všeobecně považovány za přelom dvou epoch a mají svůj zásadní význam i pro periodizaci českých dějin.

Co o Louňovicích z dob předhusitských víme mimo Jarlochovy kroniky je založeno jen na několika dalších zprávách, kde se louňovičtí probošti a v ojedinělých případech

i řeholnice uvádějí při různých jednáních. Několik záznamů o farářích louňovických patronátních far nacházíme v Libri confirmatorum.²

Mimo listin vydaných klášterem a listin na potvrzení louňovických farářů, uložených dnes jednak v želivském, jednak ve strahovském archivu, které ostatně nikdy v louňovickém klášteře nebyly, dochovaly se pouze dvě listiny vystavené louňovickým proboštem.

Za prvé je to listina, kterou se louňovický probošt a konvent zavazují dodat 300 strychů pšenice do Kouřimi, a to na příkaz krále Karla, dodací termín je svátek sv. Martina (tj. 11. listopadu 1362). Listina sama byla vystavena v Praze a jsou u ní přivěšeny dobře zachovalé pečeti louňovického probošta.³

Druhou je pak listina z 1. června 1436, kterou se poslední probošt Jan zřekl za 18 kop pražských úroku ze dvora Petřína u Soběslavi. K listině je přivěšena proboštova pečeť – trojdílný štít, s napříč položeným pruhem, nad ním na čtyřech kolečkách rohy, mezi kterými vyniká kříž z části zakrytý kněžským kloboukem. Okolo nápis: „s. iohis.ppti....novicensis.“⁴

Poučení o rozsahu klášterního zboží čerpáme převážně z pozdějších pramenů, jmenovitě z urbářů města Tábora z konce 15. a počátku 16. století, tedy z pramenů, které vznikly dlouho po zániku kláštera, což však jejich význam nezmenšuje. Z posledních padesáti let táborského panství na Podblanicku se dochovaly početné úroční a berní rejstříky, včetně souhrnných urbaniálních účtů, které umožňují postihnout do značných podrobností poddanské povinnosti a majetkovou držbu jednotlivých vesnic. Tento vzácný soubor deseti navzájem se doplňujících pomůcek táborské vrchnostenské správy obsahuje velké množství údajů a využil je i ve své práci F. A. Slavík, Panství táborské a bývalé poměry jeho poddaných z roku 1884.⁵ Jde především o Výběrčí rejstřík svatohavelského úroku táborského panství z roku 1498⁶ a Výběrčí rejstřík svatohavelského úroku táborského panství z roku 1502.⁷ Údaje tohoto rejstříku vzal F. A. Slavík za základ svého souhrnu platů pro městečko Domašín a vesnice Znosim, Hrazená Lhota, Milovnice, Želichov.⁸

² LIBRI CONFIRMATORUM AD BENEFICIA ECCLESIASTICA PRAGENSEM, sv. 1–10, ed. F. A. Tangl, J. Emler, Praha: 1868–1889.

³ Státní ústřední archiv v Praze, AČK, inv. č. 829; ve faksimilové edici AČK, díl IV/3, č. 832. Zkrácená verze otištěna v RBM, sv. 7, č. 1221, 747.

⁴ SOKA Tábor, AM Soběslav, sign. I-A-2/2, originál pergamen, 28,5 x 15 cm s pěti dobře dochovanými pečetěmi přivěšenými na pergamenových prouzcích.

⁵ SLAVÍK František Augustin: Panství Tábořské a bývalé poměry jeho poddaných, Tábor: 1884.

⁶ SOKA Tábor, AM Tábor, kniha č. 20, zlomek 12 listů bez vazby, 11 x 33 cm, foliace tužkou.

⁷ SOKA Tábor, AM Tábor, kniha č. 18, 12 nevázaných listů, 11 x 33 cm, foliace tužkou.

⁸ SLAVÍK František Augustin: Dějiny Domašína, jeho farní osady a bývalého statku v Tábořsku, Tábor: 1882.

Dále to pak je Urbář-účet svatohavelského úroku louňovického klášterství z doby kolem roku 1510.⁹ Soupis těchto urbářů najdeme v práci A. Kalného, Soupis urbářů jihočeských archivů 1378 až 1773.¹⁰

Co se týče literatury, která by podrobněji a komplexně zachycovala historii louňovického kláštera, je doposud asi stále nejdůležitějším zpracováním studie Augustina Sedláčka, Paměti kláštera v Louňovicích z roku 1891.¹¹ Cenná je především jeho poznámková část. Určité informace můžeme načerpat i z prací Josefa Buriana, Louňovice pod Blaníkem z roku 1894,¹² A. N. Vlasáka, Okres Vlašimský z roku 1855¹³ a Antonína Podlahy, Posvátná místa království českého, z roku 1909,¹⁴ které ovšem víceméně vycházejí z práce A. Sedláčka.

Výsledky svého archeologického výzkumu zpracoval Pavel Radoměřský v práci Nejstarší dějiny Louňovic pod Blaníkem I a II, uveřejněné v Časopise národního muzea v letech 1964 a 1965 a také separátně v roce 1966.¹⁵

Prínosnou je rovněž obsáhlá práce Františka Šmahela, Táborské vesnice na Podblanicku v letech 1420 až 1547 ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka.¹⁶ Ve své práci se F. Šmahel snaží zrekonstruovat na základě dochovaných urbářů pravděpodobný rozsah zaniklého louňovického kláštera.

⁹ SOKA Tábor, AM Tábor, kniha č. 117, fol. 68v až 84v.

¹⁰ KALNÝ Alois: Soupis urbářů jihočeských archivů 1378 až 1773, sv. I, České Budějovice: 1976.

¹¹ SEDLÁČEK Augustín: Paměti kláštera v Louňovicích, in: Výroční zpráva c. k. Vyššího reálného gymnázia v Táboře, Tábor: 1891, 5–30.

¹² BURIAN Josef: Louňovice pod Blaníkem, Praha: 1894.

¹³ VLASÁK Antonín Norbert: Okres vlašimský. Nástin historicko-archeologický, Praha: 1874.

¹⁴ PODLAHA Antonín: Posvátná místa království českého. Arcidiecese pražská, sv. 3, Praha: 1909.

¹⁵ RADOMĚŘSKÝ Pavel: Nejstarší dějiny Louňovic pod Blaníkem I, in: ČNM 133 (1964) 67–89.

¹⁶ ŠMAHEL František: Táborské vesnice na Podblanicku v letech 1420–1547, in: SVPP 22, 1981, 171–193.

2. DOBA VZNIKU PREMONSTRÁTSKÉHO ŘÁDU

Dvanácté století bychom mohli charakterizovat několika základními znaky. Především se projevuje určitá krize celé lidské společnosti, probíhají sociálně-politické změny. Ve městech vzniká nová vrstva lidí z kupců a řemeslníků, kteří se později krystalizují do měšťanských stavů. Nastupuje také touha člověka či jednotlivých korporací po větší autonomii a svobodě, což je reakcí na soudobý feudální systém. Stále více se prohlubuje potřeba vyšší vzdělanosti, která už není výsadou jen některých osob či skupin. Je to doba rozvoje katedrálních a klášterních škol, ze kterých se rodí v teologické rovině nový scholastický směr, jenž opouští klasickou teologii stojící na církevních otcích a jejich výkladech Písma i pravd víry.

Dalším momentem velmi typickým pro tuto dobu je tzv. západní dualismus, což je v podstatě stálý problém, který se ukazuje až do dnešní doby, a to postavení církve ve vztahu k světské moci. Tento poměr byl narušován a vznikala přirozená obrana církve, hájení jejích práv a její svobody. Rovnováha mezi duchovní a světskou mocí byla nejlépe viditelná na vztahu papež - císař, panovník. Typickým příkladem byla tzv. investitura, to je uvedení do církevního úřadu světskou mocí, dále simonie, jež spočívala ve svatokupectví. Ve středověku to byly především snahy papežů Lva IX. (1049–1054) a Mikuláše II. (1059–1061), který zreformoval papežskou volbu. Velkou úlohu sehrál papež Řehoř VII. (1073–1085), podle kterého je nazvána nejvýznamnější reforma středověké církve, *Gregoriánská reforma*. Právě on jako reprezentant církve hájí její práva proti tehdejšímu císaři Jindřichu IV.¹⁷ Mladý král žil ještě zcela v představě otonsko-salské říšské teologie o sakrálním, skoro klerikálním (kněžském) království, které mělo své místo v hierarchické církvi, a dokonce v jejím čele. Cítil se jako *rex et sacerdos* (král a kněz).

Mimo gregoriánskou reformu přechází do 12. století ještě i jiné reformní hnutí z dob minulých, a to předchůdkyně gregoriánské reformy, mnišská reforma z Cluny. Zpočátku čistě reformní mnišské hnutí, spočívající na klášterním uvědomění, se postupně přetváří v hnutí, které reformuje církev, a můžeme říci celou společnost, jak z náboženskomravního pohledu, tak vlivem kulturním a politickým. Cluny tím, že bylo podřízené přímo Římu i nemalou měrou přispělo k tomu, že se Řím staví do čela tohoto reformního hnutí a postupně se mohou papežové spolehnout na silné zázemí, které v tomto hnutí našli. Cluny však nebylo jediným centrem obrodných snah v církvi. Patřili sem i jiné

¹⁷ Jindřich IV., z dynastie sálské, 1050–1106, římskoněmecký král od roku 1056 (zvolen 1053), římský císař od roku 1084. Jindřich IV., in: ENCYKLOPEDIJE OSOBNOSTÍ EVROPY OD STAROVĚKU DO SOUČASNOSTI, Praha: Nakladatelský dům OP 1993, 322.

významné kláštery, např. St. Galen, Reichenau, Maria Laach v Německu, v Itálii kláštery Fruttuaria u Volpiana a dodnes existující Cava u Salerna.¹⁸

2.1 Premonstrátský řád

Od clunyjské řeholní reformy se gregoriánská reforma lišila církevně politickým zaměřením. Obě vyšly z pojmu *libertas ecclesiae* (svoboda církve). Gregoriánská reforma si kladla za cíl jak obnovení svobody církve, tak také svobodu k vykonávání jejího pozitivního poslání. Z tohoto důvodu můžeme také sledovat reformní snahy ne jen ve vztahu ke společnosti, popřípadě i panovníkům, ale také úsilí, které je nasměrováno dovnitř církve. Nedílnou součástí tohoto úsilí byla reforma světského kléru. Hlavním momentem, který stojí jako ideál v této obnově, je pojem *vita apostolica*. Je to návrat k ideálu prvotní církve v Jeruzalémě a myšlenka: „Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce a nikdo neřikal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž měli všechno společné.“¹⁹ Vždy byly v církvi snahy o uskutečnění tohoto ideálu zvláště pro život kléru.

Eusebius z Verceli, sv. Augustin a jiní zaváděli pro své duchovní společný život s určitými pravidly, kánon - pravidlo, později se setkáváme s pojmem *ordo canonicus* - kanovnický stav. Synoda v Clermont roku 535 popisuje kanovníky jako kněze nebo jáhny přidělené k jednomu kostelu. Kanovnická pravidla dále vydal roku 768 biskup Chrodegang z Met. Rovněž velmi významná synoda v Cáchách z roku 816 vydává vlastní pravidla *Institutio canonica* za vydatné podpory císaře Ludvíka Pobožného (814–810). Roku 1059 římská synoda, které předsedal bratr Hildebrant, pozdější papež Řehoř VII. (1073–1085), ovšem kritizuje tuto cášskou Řeholi pro její nedůslednost v otázkách osobního vlastnictví a výhod. Svými dekrety pak stanovuje normy pro život duchovních. Vyslovuje požadavek společného života kleriků u svého kostela, společnou jídelnu, ložnici a společné využívání užitků, které jim kostel přináší. Ti kanovníci, kteří přijali tuto reformu, se později nazývali *Canonici regulares*, když postupně přijali ke svým pravidlům jako základ Řeholi sv. Augustina. *Canonici saeculares*, pak byli zpočátku kněží, členové kapitul, kteří tuto

¹⁸ Základní literatura k tomuto tématu:

DĚJINY EVROPSKÉ CIVILIZACE, sv. 1, Praha, Litomyšl: Paseka 1995.

DORAZIL Otakar: Vládcové v dějinách Evropy (800–1648), sv. 1-3, Praha: Amlyn 1992.

FRANZEN August: Malé církevní dějiny, 3. doplněné a rozšířené české vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2006.

GELMI Josef: Papežové od sv. Petra po Jana Pavla II., Praha: MF 1994.

JEDIN Hubert: Handbuch der Kirchengeschichte III/1. Die mittelalterlicher Kirche. Vom kirchlichen Frühmittelalter zur gregorianischen Reform. III/2 Vom kirchlichen Hochmittelalter bis zum Vorabend der Reformation, Freiburg-Basel-Wien: 1966–1968.

LAWRENCE Hugh: Dějiny středověkého mnišství, Praha: Vyšehrad 2001.

VAUCHEZ André: Geschichte des Christentums. Religion. Politik. Kultur 5 - Machtfülle des papsttums (1054–1274), Freiburg-Basel-Wien: 1994.

reformu nepřijali a neskládali sliby chudoby, čistoty a poslušnosti. Reforma ovšem směřovala k celému duchovenstvu, proto i rozlišení řeholních a světských kanovníků dnes vidíme v jiném kontextu.

Historikové, když hovoří o prioritách gregoriánské reformy 11. a 12. století v kanovníckých společnostech, staví do popředí tyto body: *život liturgický*, který se stává jistou formou apoštolského působení členů kapitul pro křesťanský lid. Ač se zdálo, že forma slavení liturgie byla velmi blízká mnohým mnišským komunitám, přesto v životě kanovníckých kapitul mělo slavení liturgie více veřejnou podobu, která byla nasměrována jak na oslavu Boha, tak také na prohlubování víry a zbožnosti lidu i v jeho vztahu ke Kristu a Církvi. Dalším aspektem liturgie bylo rovněž *vzdělání a výchova a pastorační život*. Ne všechna založení té doby měla pastorační zaměření, ale sledujeme určitou pružnost v odpovědi na požadavky biskupů a Církve. Mnohá založení původně eremitského rázu přistupují k zakládání závislých domů, které již mají konkrétní pastorační poslání, spirituální či materiální, například spojené s místem kultu. Dalším výrazným momentem bylo *zakládání škol a služba vzdělání*, jako příklad se uvádí škola svatého Viktora v Paříži. Poslední typickou známkou kanovníckých založení v tomto období byla *pohostinnost a charita*, která je chápána jako uskutečňování a naplňování poslání Ježíše Krista a evangelíí.

V tomto spektru hnutí gregoriánské reformy vzniká Norbertovo založení, které založil sv. Norbert z Xanten. Původně sám světský kanovník, který se po své konverzi plně věnuje myšlence obnovy kněžské kázně, jak to můžeme sledovat v jeho úsilí u kolegiální kapituly v Xanten. Po nepřijetí svých reformních snah zakládá společenství v Prémontré u Laonu ve Francii, a to roku 1120, kdy je mu toto místo nabídnuto laonským biskupem Bartolomějem de Joul, přitom mu dává jako základní pravidlo Řeholi sv. Augustina. Z těchto jeho kroků převládá mínění, že Norbert nechtěl původně zakládat řád v jeho právním slova smyslu. Spíše toužil žít ideál apoštolského způsobu, kdy vzorem se mu stává soužití apoštolů okolo Ježíše a Panny Marie. Sliby pro vstup do komunity v Prémontré odráží apoštolského ducha: *absolutní odvrhnutí a zamítnutí vlastnictví, rozdělení věcí podle potřeby, svornost jednoty a jednota svornosti*. Naplnění tohoto apoštolského ideálu potom Norbert uskutečňuje právě v přijetí Řehole sv. Augustina, která patřila v době gregoriánské reformy k základu reformního úsilí.

Podoba gregoriánské reformy se v prvotní komunitě v Prémontré rýsuje především v těchto aspektech: Norbert staví na liturgické modlitbě konané ve vlastním kostele; bohaté přijímání svátostí, z něhož vyzařovala víra členů komunity; zvláštní místo zaujímá

¹⁹ Sk 4,32.

Eucharistie a její denní slavení; denně se konalo kapitulum (četba martyrologia, Řehole, připomínka zemřelých, kárání přestupků); studium a kontemplace, které byly nazývány *lectio divina*; kázání Božího slova; příjem a pomoc chudým - milosrdenství a pohostinnost; velká oddanost Panně Marii.

V době založení žila komunita v Prémontré pod vedením sv. Norberta podle ideálu prvotní jeruzalémské církevní obce. Můžeme zde sledovat kněze, jáhny a bratry s nižším svěcením, kteří se starali o běh komunity, služby oficia, mše svaté atp. Laičtí bratři se kromě účasti na části liturgie (ranní mše a nešpory) zaměřovali na fyzickou práci. Sestry pak se především zabývaly přijímáním návštěv, péčí o nemocné (tzv. pohostinnost).

Z roku 1124 se nám dochovalo první úřední schválení Norbertova založení od kardinálů Petra a Řehoře, legátů papeže Kalixta II. (1119–1124). Učinili tak v listině vydané 28. června toho roku v Noyonu v Pikardii. Potvrzení tohoto schválení se Norbertovi dostalo od papeže Honoria II. (1124–1130) 16. února 1126 bulou *Apostolicae Disciplinae*.

Od roku 1124 se potom řád stále rozšiřoval. Stav mužských a ženských premonstrátských klášterů k roku 1164 byl následující: na území Francie 98, Belgie 34, Německa 82, Holandska 5, Británie 10, Švýcarska 5, Itálie 1, Polska 4, Čech a Moravy 6, Uher 2, Španělska 8, Portugalska 1 a Palestiny 2.

Tento mimořádně rychlý růst řádu spatřujeme ve čtyřech metodách zakládání komunit, které se hlásily k myšlenkám apoštolského hnutí z Prémontré; prvním bylo řadem přijaté *Eigenkirche* (jednotlivé místní církevní společenství) se závazky pastorační péče; dále výměna komunity již existujících kapitul a klášterů premonstráty, v některých případech dobrovolné přidružení k řádu existujících klášterů a kapitul, a v neposlední řadě dary (území, statky atp.) převážně od šlechticů s úmyslem založení nových fundací.

Roku 1126 je Norbert povýšen na arcibiskupský stolec v Magdeburku a na místo zakladatele nastupuje jeho nejbližší spolupracovník Hugo de Fosses, který se roku 1128 stává opatem. Jeho největším úkolem bylo vytvořit jednotnou strukturu založení. Do té doby jednotlivé komunity tvořily více samostatné rodiny. Zjevně inspirován cisterciáckou *Charta caritatis* vytvořenou v Citeaux, se Hugo pokouší o vytvoření jednotné organizace a struktury řádu na základě generálních kapitul. V čele řádu stojí generální opat (opat v Prémontré), který organizuje řádovou generální kapitolu jednou ročně, kde se projednávají aktuální potřeby řádu. V jeho redakci vznikají první Statuta, jejichž první kodifikace musela být krátce po tom, co se Hugo stal opatem v Prémontré (1128), protože již v roce 1131 papež Inocenc II. (113–1143) nařídil opatům řádu, aby zachovávali tzv. *Ordinis integritas a Consuetudo Premonstratensis monasterii*.

Ve 13. století byl řád rozdělen na cirkárie (propojení klášterů na základě území nebo jazykové oblasti). V katalogu Premonstrátského řádu z roku 1989 se setkáváme s těmito cirkáriemi: Circaria Anglica, Bohemica, Brabantica, Gallica, Germanica a Ungarica.

Generální opat vykonával právní moc nade všemi cirkáriemi a ve 13. století byli spolu s ním opati z Laonu, Floreffe a Cuissy otci řádu. Představeným cirkárie byl zprvu opat cirkátor, později byl určován vizitátor na jeden rok.

Podobně jako v dějinách církve sledujeme i v dějinách premonstrátského řádu období rozkvětu i úpadku a následujícího vzrůstu. Největším rozkvětem řádu bylo období do 14. století, kdy kláštery nejen počtem, ale i kvalitou svého života a působením přispívaly k prohlubování náboženského, ale i kulturního života celých krajů a území. 15. a 16. století přináší úbytek vitality, která byla vlastní řádu do té doby, a to kvůli vnitřním neshodám, ale také ne vždy šťastným zásahům zvenčí. Někdy to byly války a náboženské nepokoje spojené s reformací, jindy zásahy tzv. komendatárních opatů, které od 15. století jmenuje papežská kurie. V 17. století se objevují snahy k obnově ducha řádu i jeho struktur, ovšem i v této době dochází k zásahům světské moci, která nedovoluje mnohým opatům, aby se účastnili generálních kapitul. V té době získávají některé cirkárie práva generálních kapitul, což mělo za následek decentralizaci řádu. Následující 18. století kvůli jansenismu a francouzské revoluci přináší zánik klášterů hlavně ve Francii. Roku 1790 je zrušeno Prémontré a následovalo rušení klášterů v zemích, kde vládl Josef II.

V německých zemích to byla zase tzv. sekularizace, kdy všechny kláštery vzaly za své, ale to už jsme ve století devatenáctém. Po roce 1835 zbylo v celém řádu pouze 9 mužských a 6 ženských klášterů. V tomto století se ale opět ukazuje snaha mnohých o obnovu řádu a řeholního života. Ne všechny snahy však byly úspěšné, přesto sledujeme, že se řeholní život vrací do Belgie, Francie, Německa atd. Řádovou jednotu se podařilo obnovit díky papeži Lvu XIII. (1878–1903), který svolal roku 1883 opaty řádu na generální kapitulou do Vídně. V čele řádu stanul strahovský opat Zikmund Starý (1879–1905). Je to doba nového rozkvětu řádu, jeho organizace, ale i růstu, který byl v našich zemích ve 2. polovině 20. století násilně potlačen.

V dnešní době se opět u nás navazuje na tuto jistě bohatou řádovou tradici. O životaschopnosti řádu svědčí mimo jiné i misie, které jsou díky klášterům západních zemí v Africe, Brazílii, Jižní Americe i Indii.²⁰

²⁰ Základní literatura o premonstrátském řádu:

ARDURA Bernard: Prémontrés. Historire et Spiritualité, Saint-Etienne: 1995.

BACKMUND Norbert: Monasticon Praemostratense id est historia circariarum atque canoniarum candidi et canonici ordinis Praemonstratensis, sv. 1-3, Straubing: 1949–1952.

2.2 Svatý Norbert z Xanten

Norbert se narodil v německém městě Dantem u hranic z Holandskem, v knížecí rodině pánů z Gennep mezi lety 1080 až 1085. Jeho rodiče Heribert a Hedvika byli spříznění s tehdejší císařským rodem a žili v Xanten, v městě s bohatou historií, o níž svědčí i starodávná kapitula sv. Viktora, jejímž členem se stal Norbert asi ve svých osmi letech.

V letech 1108 až 1109 se stal Norbert kaplanem na kolínském arcibiskupském dvoře, kdy v jeho čele stál významný arcibiskup Bedřich ze Schwarzenburgu. Ale již v roce 1110 jej nacházíme v doprovodné skupině císaře Jindřicha V. (1106–1125), který se vydává v roce 1111 do Říma, aby přijal císařskou korunu. Papež Paschal II. (1099–1118) jej žádá, aby se vzdal práva investitury. Jindřich odmítl a uvěznil papeže ve svém táboře. Tím jej chtěl zlomit, aby uznal jeho právo na investituru. Tehdy, jak uvádějí jeho životopisci, přichází Norbert a pokorně prosí papeže o odpuštění za to, že se účastnil této výpravy. Papež pod nátlakem korunuje Jindřicha V. v dubnu 1111 císařem a ponechává mu právo investitury. Již příštího roku však papež na Lateránském koncilu uznává tento krok jako protiprávní. Můžeme se domnívat, že Norbertův postoj ke Kristovu námětku je počátkem nejen jeho vlastního obrácení, ale také pohnutkou k příklonu ke gregoriánské reformě, která hájí práva církve proti světské moci. Když je císař Jindřich V. roku 1115 uvržen do klatby, Norbert opouští císařský dvůr a vrací se do Xanten. Nejstarší životopisci právě do této doby zasazují příhodu z Norbertova života, kdy se svým průvodcem cestoval na koni do vestfálského Werdenu a při tom ho zastihla bouře. Omráčen bleskem spadl z koně a uslyšel hlas: „Zanech zlého a čiň dobré!“ Tuto výzvu přijal, zřekl se pohodlí i světských zájmů a uchyluje se do samoty benediktinského kláštera sv. Michala v Siegburgu, kde se pod vedením opata Konona připravuje k přijetí svěcení. To přijímá v prosinci z rukou kolínského arcibiskupa a na Hromnice v roce 1116 slaví svou primici v dómě sv. Viktora v Kolíně nad Rýnem, při níž veřejně kritizuje duchovní stav členů kapituly a nabádá světské duchovní k obrácení. Hovořil také ke svým spolupracovníkům, které vyzývá k apoštolátu. Ti jím však pohrdli a nazvali ho pokrytcem. Právě toto vystoupení můžeme chápat jako reformní smýšlení mladého kněze.

Norbert pak odchází do ústraní. V letech 1116 až 1118 promýšlí své plány, které spočívají v touze žít ideál lidového hlasatele evangelia. V těchto letech proti dobovým zvyklostem Norbert denně slouží mši svatou. Svůj styl života putujícího kazatele musí

BACKMUND Norbert: Geschichte des Prämonstratenserordens, Grafenau: 1986.

LAWRENCE Hugh: Dějiny středověkého mnišství, op. cit., 200, 166–171.

Premonstrátský řád, in: <http://www.file//A:historie//> (30. 4. 2007).

Norbert obhajovat před koncilem ve Fritzlar, kde je mu vytýkáno kázání bez pověření a oděv duchovního. Norbertova obhajoba je uznána legátem Kononem a po těchto událostech se rozhodl úplně opustit společnost, zbavil se svých závazků v Xanten, rozdal majetek a pouze s jednou mulou, deseti stříbrnými a bohoslužebným náčiním nastupuje život poutníka.

Při setkání s papežem Gelásiem II. (1118–1119) získává Norbert pověření apoštolského kazatele. Přidávají se k němu první druhové, mezi které patří i pozdější první opat v Prémontré Hugo de Fosses. Nový papež Kalixt II. (1119–1124) svolal koncil do Remeše, kam putuje Norbert na podzim 1119, aby požádal o stejné apoštolské pověření. Na cestě se setkal s biskupem Bartolomějem de Joux, který byl rovněž stoupencem gregoriánské reformy. Tento biskup získal Norberta pro svoji diecézi. Zde roku 1120, v údolí Prémontré, má Norbert vidění - velké množství bíle oděných mužů putujících údolím v procesí se stříbrnými kříži, kadidelnicemi a svícny v rukou - což bylo pro Norberta znamením a nasměrováním jeho dalšího životního úsilí. Takto byl dán podnět k založení zpočátku komunity apoštolského života a později řádu, který nese název podle místa svého vzniku. Na Hod Boží vánoční v roce 1121 skládali první Norbertovi žáci spolu se svým mistrem sliby. Toto datum bývá uváděno jako datum vzniku premonstrátského řádu. Založení je svojí vitalitou velmi přitažlivé a řád se slibně rozvíjí. Staví se kostel, pro který Norbert v Kolíně získává ostatky svatých, a postupně i klášter, který se stává cílem mnohých poutníků a kajících. Během čtyř let se rozrůstá řád i o nová založení. Přitom se Norbert i nadále věnuje svému apoštolskému působení. Do roku 1126 vykonal i pouť do Říma. V témže roce jej vidíme ve Špýru na Rýně, kde právě probíhala volba na uprázdněný biskupský stolec v Magdeburku. Na doporučení císaře Lothara III. (1125–1137)²¹ papežský legát kardinál Gerhard potvrdil volbu a vyzval Norberta k přijetí tohoto úřadu.

Svůj nový úřad jako 13. arcibiskup nastupuje Norbert 17. července 1126. Čekala jej nelehká práce, reforma kléru, klášterů, urovnání majetkových poměrů a práce na povznesení křesťanského života věřících. To vše jakoby dokresluje profil Norberta, zaníceného představitele snah o obnovu církve. V tomto úsilí musel opustit město, vyhlásil církevní klatbu, aby získal zpět postavení církve, které jí náleželo. Mimo práci v diecézi zasahuje Norbert také v záležitosti papežského schizmatu mezi Inocencem II. (1130–1143) a vzdoropapežem Anaklétem II. (1130–1138). Rozhodující slovo měl německý král, a ten se na radu Norbertovu přiklonil k pravému papeži Inocenci II., který jej v Římě korunoval.

Po návratu do Magdeburku slaví Velikonoce 1134 již s podlomeným zdravím a umírá 6. června toho roku. Norbertovo tělo bylo uloženo v klášterním kostele Panny Marie v Magdeburku.

Z roku 1200 se nám dochovaly kusé zprávy o žádosti bratří, která byla podána papeži Inocenci III. (1198–1216) ohledně kanonizace Norberta. Faktem však zůstává, že se neukazují žádné projevy jeho kultu, ještě ani v magdeburském misálu z roku 1503, ani v breviáři z roku 1504, dokonce ani v misálu z Prémontré vydaném v roce 1578. Generální kapitula roku 1521 podnikla další kroky v tomto směru. Až na žádost generálního opata Jana Despruetse vydal Řehoř XIII. (1572–1585) 28. července 1582 bullu *Immensae divinae sapientiae*, která schválila liturgický kult sv. Norberta, odedávna kanonizovaného hlasem lidu i Boha.

V polovině 15. století upadl život magdeburského kláštera, a i když se jej podařilo částečně obnovit, za nějakou dobu se celý kraj stal protestantským. Několik opatů té doby se snažilo získat ostatky zakladatele pro svůj klášter, i z toho důvodu, že byly případy zneuctění ostatků svatých. Za podpory císaře Ferdinanda II. se to podařilo strahovskému opatovi Kašparu Questenberkovi, (1612–1640), který je po vleklém vyjednávání vyzvedl dne 3. prosince 1626 a převezl do Prahy na Strahov 2. května 1627. Dne 27. dubna 1627 vyhlásil pražský arcibiskup kardinál Harrach svatého Norberta českým zemským patronem, dekretem *Quo Sanctis Bohemie*.²²

Památku sv. Norberta si připomínáme 6. června. Jeho atributy bývá kalich nebo monstrance, d'ábel, pavouk, premonstrát.

Co se týče ikonografie sv. Norberta, je jedno z prvních vyobrazení v rukopisu *Vita s. Norberti* z 12. století, dochovaném v klášteře Schäftlarn a sv. Norbert je zde znázorněn jako ten, který přijímá Řeholi od Augustina. Druhý typ zobrazení tohoto světce je ve spojení s narozením Krista a Pannou Marií, která je v řádu vzývána jako *Conservatrix*. Vazbu zde nacházíme s prvními sliby komunity v Prémontré na Hod Boží vánoční v roce 1121. V této souvislosti je sv. Norbert také vzýván jako patron těhotných žen a šťastného

²¹ Lothar III. ze Supplinburgu, 1075–1137, německý král od 1025, římský císař od 1133, saský vévoda od 1106, zvolený stranou papežskou, byl prvním německým králem, který se u papeže ucházel o potvrzení své volby. Lothar III., in: *ENCYKLOPEDIE OSOBNOSTÍ EVROPY...*, op. cit., 402.

²² Základní výběr literatury o sv. Norbertovi:

ELM Kaspar: *Norbert von Xanten: Adliger, Ordenstifter, Kirchenfürst*, Köln: Wienand, 1984.

Grauwen Marcel: *Norbert, Erzbischof von Magdeburg (1126–1134)*, Duisburg: 1986.

HEYDUK Josef: *Svatí církevního roku, heslo Sv. Norbert*, Praha: Vyšehrad 2001, 85-86.

HURK A. W. den van: *Norbert of Gennep and his Order*, Xanten: 1984.

PETIT F.: *Norbert et l'origine des Prémontrés*, Paris: 1981.

ŽÁK Alfons: *Der hl. Norbert*, Sien: 1930.

porodu.²³ Dalším motivem ve spojení s Pannou Marií, který se objevuje na přelomu 15. a 16. století, je předání bílého šatu. Od 17. století bývá sv. Norbert nejčastěji znázorňován s Eucharistií v monstranci, kdy nohou stojí na ďáblovi, někdy popisovaném jako Tanchelm. V dnešní době se většinou setkáváme s vyobrazením tohoto světce s monstrancí.²⁴

²³ Podle nejstarších životopisů přišla jedna žena za Norbertem pro radu kvůli neplodnosti se svým mužem, od kterého se raději odloučila, než aby byla bez potomstva. Norbert jí zbavil nesprávné touhy, povzbudil Božím slovem a předpověděl jí brzké narození syna a pak i dalších dětí, což se vyplnilo.

²⁴ Ikonografie sv. Norberta, in: www./milevskoklaster/.cz (25. 8. 2007).

2.3 Historie premonstrátek

Sv. Norbert založil v roce 1120 vedle svého světoznámého slavného řádu řeholních premonstrátských kanovníků pod řeholí svatého Augustina ještě druhý řád - kanovnic čili premonstrátek (*Secundus ordo virginum canonissarum Praemonstratensium*). Později se odhodlal založit i třetí řád, takzvaných terciářů a terciárek, tj. osob žijících mimo klášter, ale podle možností žijících v úzkém spojení s celým premonstrátským řádem.

Jako první žena přijala řeholní závoj Ricovére z Vermandois, vdova po francouzském šlechtici Rajmondu de Clastres, v roce 1120 v Premontre. Po přijetí bílého řeholního oděvu se stala představenou špitálu, který byl zřízen sv. Norbertem pro chudé v Premontre. Zemřela 29. října 1136 a byla pochována na hřbitově chudých.²⁵

Ricovére pak následovalo mnoho žen všech možných stavů. Nadšení žen pro nový řád sv. Norberta se velice šířilo, přestože život prvních premonstrátek pod řeholí svatého Augustina byl nesmírně přísný a odloučený. V ženských premonstrátských klášterech se žilo daleko přísněji než v mužských. Řeholníci se přeci jen v různých nezbytných věcech častěji stýkali s veřejností než řeholnice, kterým, když vstoupily do řádu, nezbývalo než doživotně setrvat v klášterních zdech.

Norbert řešil problém svých stoupenkyň zakládáním dvojklášterů²⁶ (*monasteria duplicia*). V Premontre zřídil ústav pro ženy, který sousedil s domem kanovníků. Zde však nadvláda mužů vykázala sestry do podřízené role. Kostel navštěvovaly, když kanovníci zpívali hodinky, jinak jim byly přiděleny úkoly tak skromné, jako byla starost o útulek pro chudé paní, praní a látání oděvů mužské komunity. Jejich postavení se podobalo situaci laických bratří v cisterciáckých opatstvích. Sestrám urozenějšího původu, od nichž se nedalo očekávat, že by vykonávaly takovou podřadnou práci, bylo zřejmě dovoleno žít přímo v ústavech jako *reclusae* (odpočívající).

Navzdory těmto omezením příliv nových členek kupodivu stále sílil a dvojklášterů rychle přibývalo.

Hugo, první opat premonstrátského řádu a nástupce sv. Norberta, se odhodlal k určité reorganizaci. Oddělil ženské a mužské kláštery v Premontre. Pro řeholnice pak vystavěl laonský biskup Bartoloměj nový klášter ve Fontenelle. Odtud se dostaly později do Rosières a pak do Bonoeil. Podobně se pak stalo i v jiných klášterech a na počátku 13. století se pak usnesla sama generální kapitula řádu v Premontre jednohlasně, že se nemají již přijímat jeptišky do řádu, tj. do mužských klášterů. Od té doby začalo ve 13. století

²⁵ Srov. ŽÁK Alfons: Panny řádu sv. Norberta, in: Sborník historického kroužku I, 1900, 41.

rozloučení mužských a ženských klášterů v řádě. Papežové Inocenc II. (1130–1143), Celestin II. (1143–1144), Evžen III. (1145–1153) a Hadrian IV. (1154–1159) nařídili, že mají být sestry vydržovány na účet mužských klášterů, ze kterých byly zřízeny.

Následný vývoj pak začal likvidovat ženské komunity. Roku 1138 papež Inocenc II. kanovníky volal k zodpovědnosti, neboť sestrám nedávali adekvátní díl ze společných obvěnění, jež řádu z nemalé části plynula z příchodu nových členek. Papežovo napomenutí pravděpodobně souviselo se skutečností, že generální kapitula pod vedením Norbertova nástupce Hugena z Fosse zhruba v té době rozhodla o zrušení dvojklášterů. To neznamenal, že by ženy byly z řádu vyloučeny. Kapitula pouze nařídila, že musí žít v naprosto izolovaných ústavech, značně vzdálených od mateřského opatství. Řeholnicím bylo nařízeno, aby se sbalily a našly si přístřeší někde jinde. Ty z nich, které dosud žily v Prémontré, měly s nalezením nového domova jisté těžkosti.

V určitých ohledech však tento zvrát postavení řeholnic zřejmě zlepšil. Přestaly být pokornými služebnými, jež pečovaly o mužské komunity, a vytvořily plnoprávná řeholní společenství s vlastními úkoly. Vlastně se z nich staly kanovnice - zpívaly liturgické obřady a přidržovaly se stejného klášterního režimu, jaký platil v mužských klášterech. Jejich autonomie však byla stále omezená, mateřské opatství si ve všech případech ponechalo dohled nad jejich činností, který realizovalo prostřednictvím praeposita neboli probošta, jehož opat pro tento účel jmenoval. Existují také náznaky, že řeholnice za tuto poloviční nezávislost draze platily. Listy Inocence II. i jeho nástupců prozrazují, že mateřská opatství, která si podržela kontrolu nad dary směřujícími do společné pokladny, si poté, co jim podřízené ženské ústavy přestaly poskytovat hmotné služby, vůči nim osvojila stále skrbličitější postoj. Nedůvěra a touha zbavit se této finanční zátěže nakonec představitele řádu dovedla k přijetí politiky naprosté neangažovanosti.²⁷

²⁶ O podvojných klášterech: Doppelklöster und andere Formen der Symbiose männlicher und weiblicher Religiosen im Mittelalter, edd. Kaspar Elm a Michel Parisse, in: Berliner Historische Studien 18, Ordensstudien VIII, Berlin:1992; LMA sloupec 1257–1259; LThK III., sloupec 338n.

²⁷ Srov. LAWRENCE Hugh: Dějiny..., op. cit., 110–119, 221–222.

2.4 Život v klášteře

V ženských premonstrátských klášterech se žilo daleko přísněji než v mužských. Sestry nesměly mluvit s žádným mužem, ani s nejbližšími pokrevními příbuznými, pouze jen za mříží v přítomnosti dvou klášterních sester, jinde pouze v přítomnosti dvou klášterních bratrů. Mimo jiné měly předepsané přísné mlčení, takže nezpívaly ani na kůru ani v kostele, ale svůj bohoslužebný čas trávily mlčky a potichu odříkávaly kanovnické i mariánské hodinky a jiné modlitby.

V kostele při účasti na bohoslužbách měly vyhrazené místo ve svém vlastním kůru, odtud úzkými okny bylo vidět do kostela. Sem vedla zvláštní chodba z jejich cel. Sestry nesměl nikdo vidět ani slyšet. Zpovídaly se přes okénko a jím také přijímaly svátost oltářní a naslouchaly Božímu slovu. Byty sester byly tak odloučeny, že k nim nikdo neměl přístup. Život premonstrátek byl časem zmírněn, na kůru byla zavedena hlasitá modlitba a zpěv.

Zvláštními slavnostmi byla v klášteře oblačka (vestitio) nových sester, kterým se při tomto obřadu dávalo řeholní jméno, skládání slavných řeholních slibů (professio), volba představených a různé smuteční slavnosti jako například pohřeb sester, které byly ukládány k věčnému odpočinku uvnitř kláštera na hřbitově.

Když vstoupila sestra do kláštera, jehož zdi nesměla po slibech již nikdy opustit, byla ihned ostříhána. Potom byly vlasy sestrám stříhány třikrát za rok.

Společnou měly sestry jídelnu (refektorium) a ložnice (dormitorium). Nesměly mít žádné peníze ani jiné jmění.²⁸

Dormitář

Společná ložnice byla jednou z typických známek všech středověkých klášterů. Jejím účelem bylo, aby řeholní osoby byly i v noční době pod dozorem svých představených. Různé řády měly dormitáře rozličně zařízeny, ale jejich společnou snahou bylo odstranit z ložnic všechno, co by bylo příliš pohodlné pro tělo, anebo co by snad mohlo být nebezpečné duši.

Předpisy přesně určovaly, jaké má být zařízení ložnic, i jak se v nich měly řeholní osoby chovat. K jednomu z hlavních požadavků náleželo dodržování naprostého silentia. Všechny řády mimo to i velmi zdůrazňovaly naprostou cudnost při ukládání se ke spánku.²⁹

²⁸.Srov. ŽÁK: op. cit., 46 – 47.

Refektář

Společná jídelna byla další charakteristickou známkou klášterní komunity. Tato místnost bývala zpravidla v přízemí, aby byla v bezprostředním spojení s kuchyní kvůli snadnému dodávání jídel. O refektářích doby předhusitské však máme poměrně málo písemných dokladů.³⁰

V klášteře nebylo dovoleno jíst mimo společnou jídelnu a nebylo dovoleno přijímat pozvání mimo klášter. Jak předpisy, tak i visitační akta všech řádů bez rozdílu zakazovala řeholním osobám, aby stolovaly v cizích domech, zvláště pak u osob světských. Různé předpisy byly i pro předsedání u stolu. Pro stolování samotné byly v různých řádech různé předpisy, které se však v podstatných věcech shodovaly. Ve všech řádech se svolával konvent do refektáře zazvoněním v jídelně, po kterém se každý postavil na jemu vykázané místo. Jídlo začínalo vždy společnou modlitbou. Po skončení jídla na dané znamení každý vstal, postavil se opět na jemu vykázané místo, pak konvent vykonal předepsanou děkovnou modlitbu. Jako se začínalo jídlo vzpomínkou na chudé, tak se jí i končilo, protože všem řádům bylo společné schovávání zbytků jídla chudině.

Stejně jako řeholní šat měl být představitelem chudoby, tak i klášterní stůl měl být skromný. Předpisy všech řádů tuto věc zdůrazňovaly a kdykoliv v některém řádě nebo klášteře začínal být stůl příliš bohatým, vždy se představení snažili učinit nápravu. V samých počátcích měli řeholníci nařízen půst nepřetržitě. Později byl omezen na určitá období. Újma od masitých pokrmů trvala stále.³¹

V Jarlochově kronice se dočítáme: „Na jeho šťastnou památku (myšlena smrt Jindřicha Zdíka 25. 6. 1150) ustanovil opat Gotšalk svým bratřím slavnostní přisluhování ve výroční den jeho smrti nejen službami Božími, nýbrž i požitky tělesnými: např. medem, rybami, bílým chlebem a podobnými.“³²

Šaty a obuv

Vnějšek u řeholníků obojího pohlaví měl být obrazem nitra, a proto každý řád měl své předpisy pro oděv i obuv. Ty měly odpovídat řeholním ideálům chudoby a pokory.

U premonstrátek byl řádový hábit podle předpisů svého zakladatele celý bílý z vlněné látky, až na tenký černý závoj (velum) kanovnic, který splýval přes hlavu k ramenům. Sestry laičky a novicky nosily jako odznak bílý závoj. Čelo, skráně a šjí halila

²⁹ Srov. NEUMANN Augustin: Z dějin českých klášterů do válek husitských, Praha: 1936, 156-157.

³⁰ Tak např. augustiáni-kanovníci měli hlavní stůl, u kterého seděli vedoucí představení kanonie. Zvláštní stůl byl mimo to i pro novice. Ti seděli odděleně od bratří-profesů, a sice u stolu tak umístěného, aby bratři mohli při jídle dobře pozorovat jejich chování. Srov. NEUMANN: op. cit., 142.

³¹ Srov. NEUMANN: op. cit., 130-132, 141-143.

³² JARLOCH: op. cit., 146.

prostá bílá plátěná rouška. Samotný oděv se skládal z dlouhé, bílé sukně (tunica) a stejně dlouhého škapulíře (scapulare), tj. širokého pruhu z téže látky, který spadal ve předu i vzadu z ramen až k zemi a kolem těla byl sepnutý bílým pásem. Někde nosily sestry i bílé střevíce. Na kůr si oblékaly dlouhý bílý plášť s kápí, v některých kláštěrech nosily prý jako kanovnicki široké límce, almuce (pláštiky kolem ramen z hedvábné látky nebo z bílých kožek, odznak kanovnické hodnosti). V Německu byly některé kláštery pannen sv. Norberta, jejichž členové museli být všichni ze šlechtického rodu. Tam byl později zaveden na některých místech řádový oblek barvy fialové a černé místo bílého.

Mimo řeholnice v kláštěře se někde objevují i *donatky* (donatae, oblatae), služebné osoby v prostém šedém světském obleku, které bydlely mimo klášter a obstarávaly různé záležitosti pro klášter.

Ženským členkám třetího řádu se předepisoval pouze jakýsi směr v životě a některé modlitby. Tyto nosily pod jednoduchým světským šatem krátký, bílý náprsní škapulíř.³³

³³ Srov. ŽÁK: op. cit., 46.

Původní řehole sv. Augustina byla doplněna statuty, která upravovala řeholní život premonstrátů. Nejstarší statuta pocházející z kanonie Schäftlarn, a to Les premiérs statuts de l'ordre de Prémontré (Analectes de l'Ordre de Prémontré), ed.: Raphaël van Waefelghem, Louvain: 1913. Další pocházejí přibližně z poloviny 12. století Les Statuts de Prémontré au milieu du XIIe siècle, (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, fasc. 12), ed. Pl. F. Lefèvre a W. M. Grauwen, Averbode: 1978. Tato statuta jsou rozdělena do čtyř distinkcí a jednotlivá distinkce pojednávají o denním režimu v kláštěře, popisují práva a povinnosti jednotlivých členů komunity, čtvrtá z nich se pak zabývá vnějším vzhledem řeholníků, jejich ošacením a jídlem, zakládáním nových kanonií a volbou opatů. Další známá verze premonstrátských statut pochází až z doby papeže Řehoře IX. (1227–1241) a Inocence IV. (1243–1254). Jsou to Les Statuts de Prémontré réformés sur les ordres de Grégoire IX et d'Innocent IV au XIIIe siècle, (Bibliothèque de la revue d'histoire ecclésiastique, fasc. 23), ed.: Pl. F. Lefèvre, Louvain: 1946. KUBÍN Petr: Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis, Praha: Vyšehrad 2000, 200-201.

3. SPOLEČENSKO-POLITICKÁ SITUACE V ČECHÁCH VE 12. STOLETÍ

Snahy církevních feudálů o tzv. emancipaci církve z "područí" feudálů světských se ve svém základě podobají snahám světských leníků: šlo jim o to, aby dosáhli pro církevní představitele plného dispozičního práva nad církevními majetky. Církev měla ovšem v tehdejších státech své zvláštní postavení, a proto se také formy jejího emancipačního úsilí dosti značně lišily od situace feudálů světských.

Církevní majetky vznikaly hlavně darováním (donacemi) půdy, poddaných a důchodů církvi od světských feudálů. Církev odedávna hájila zásadu, že majetek, který byl církevním institucím jednou darován, nesmí už být nikdy církvi odebrán. Proto také u církevních majetků nedocházelo (alespoň ne ve větší míře) k takovému střídání obdarovaných, jako u světských lén. Světští feudálové ale nebyli tak dobromyslní, aby klášterům a kostelům darovali svá zboží úplně a beze zbytku. Považovali darované části i nadále za jakousi součást vlastního majetku, a když je nemohli církvi formálně opět odejmout, podíleli se alespoň s církevními činiteli na výnosu církevních zboží tím, že si pro sebe zadržovali podstatnou část poplatků, které věřící církvi odevzdávali.

Kněží, mniši i ostatní klerikové nebyli také nijak právně odlišeni od světských obyvatel, takže podléhali plně světskému správnímu aparátu státu (např. v soudnictví), což jako příslušníci tak významné mezinárodní korporace, jakou tehdy církev byla, snášeli jen velmi neradi.

Po polovině 11. století zahájila církev proti tomuto stavu, který v raném středověku existoval v celé oblasti latinské církve, rozhodný boj. Zápas byl vybojován nejprve v územích, kde už bylo křesťanství zcela upevněno, především v římské (německé) říši, a vešel do dějin pod jménem *boje o investituru*. Církev v něm zůstala nakonec v zásadě vítězem.

U nás došlo k plnému rozvinutí emancipačního úsilí církve v soulase s vnitřním organickým vývojem českého státu v 2. polovině 12. století a hlavně potom v počátečních desetiletích 13. století.

U jednotlivých církevních ústavů se církevní program projevoval hlavně ve snahách získat tzv. imunity, tj. výsady, jimiž byly tyto ústavy vyňaty z obecných zásad feudálního práva. Imunitami byly kláštery a kapituly osvobozovány například od obecného feudálního soudnictví a zemské správy, kterou vykonávali feudálové světští. Imunity byly právním vyjádřením stavu, kdy církevní činitelé přejímali přímo do svých rukou správu církevních majetků a "svých" vlastních poddaných, odstraňovaly do značné míry dosavadní zasahování světských feudálů do církevních záležitostí a zároveň poněkud vytvářely

z církevních příslušníků zvláštní stav, oddělený od ostatního obyvatelstva. V praxi to znamenalo, že se církevní ústavy a činitelé stávali na svých zbožích normální feudální vrchností, která se ničím nelišila od světských pánů. Církevním činitelům šlo prostě o to, aby jim světští feudálové nadále neodčerpávali částí výnosů církevních zboží a aby si zároveň zajistili úplnou vládu nad svými zbožími a naprosté ovládnutí poddaných získáním jurisdikce nad nimi do vlastních rukou.

Snahy církevních činitelů narážely u světských feudálů na odpor. Imunity, vydávané u nás od poloviny 12. století se proto týkaly vždy jen jednotlivých církevních ústavů, nevztahovaly se však obecně na všechna církevní zboží nebo na všechny církevní příslušníky. Církevním činitelům šlo však o to, aby si zajistili i formální, všeobecné uznání svého požadavku, že jakýkoliv církevní majetek musí plně podléhat správě církve, že všichni příslušníci církve jsou „něčím“ jiným, než ostatní lidé a konečně se domáhala i správného odvádění církevních poplatků z panství světských feudálů.

Hlavními představiteli tohoto církevního programu byly u nás, kromě některých biskupů, mnišské řády premonstrátský a cisterciácký. Oba řády se dostaly do našich zemí v době upevnění křesťanské ideologie a od starších domácích klášterů benediktinských se v mnohém lišily. Šlo především o to, že oba řády měly za svou dobu vysoce centralizovanou vnitřní organizaci. Opati všech klášterů obou řádů měli povinnost každoročně se účastnit tzv. řádových kapitul v původních sídlech řádů v Prémontré a v Cliteauc, které projednávaly souhrnně řádové záležitosti. Tím byly udržovány oba řády jako skutečné mezinárodní korporace. Oba řády se jako moderní, reformované řehole těšily i velké přízni papežské kurie, která je podporovala i proti diecesním biskupům jednotlivých zemí a poskytovala jim v tomto směru rozmanité výsady, tzv. exemptione. Premonstráti a cisterciáci ze své strany byli houževnatými bojovníky za uplatnění emancipačního úsilí církve a mezinárodní organizace obou řeholí byla v tomto bodě velkou výhodou. Ze stálého vzájemného styku a výměny zkušeností vyplývalo také uplatňování pokročilejšího způsobu hospodaření na klášterních panstvích a odtud také snaha zbavit se drsných forem nadvlády domácích feudálů světských. Z mezinárodní organizace obou řeholí vyplýval konečně i ten fakt, že mezi jejich příslušníky u nás bylo velmi mnoho cizinců, kteří přicházeli z jiných prostředí, v nichž už církevní program dosáhl podstatných úspěchů, a kteří se snažili uplatnit tyto poměry i u nás. Vliv cizích poměrů nemůže být ovšem nikdy přeceňován, pro církevní snahy však bylo důležité, že se tak dělo v době, kdy vlastní vývoj českých poměrů dospěl k bodu, kdy bylo už možno tyto vlivy uplatnit.

Premonstráti a cisterciáci, ve srovnání s benediktiny, pevně stmeleni a jednotně řízeni, se stávali mocnou zbraní v ruce papežů. Jejich první komunity, přicházející do

Čech z Porýní, Frank nebo Bavorska, bývaly jádrem další zakladatelské aktivity. Všechny se měnily v oporu církevně emancipačních snah.³⁴

S příchodem nových řádů za vlády Vladislava II. výrazně vzrostl počet klášterů v českých zemích, i když zde klášterní síť zdaleka nedosahovala hustoty klášterů v západní Evropě. V této souvislosti není podstatné, zda byl zakladatelem panovník nebo některý z českých velmožů. I k soukromé fundaci dával ostatně souhlas panovník. K zakládání klášterů vedla panovníka a předáky jistě zbožnost a touha zanechat po sobě na zemi památku, větší význam však měly důvody hospodářské a – alespoň pro panovníka – také politické. Vladislav II. se zakládáním klášterů, zvláště v západních Čechách, pokoušel čelit rostoucí moci velmožských rodů. V českých zemích ve 12. století snad ještě nemělo zakládání klášterů řešit problém populační, jako tomu bylo v některých oblastech na západ od českých hranic.³⁵

³⁴ Srov. JARLOCH: op. cit., 36-40.

³⁵ Základní literatura k této problematice:

BLÁHOVÁ Marie: Velké dějiny zemí koruny české, sv. 1, Praha: Paseka 1997, 568–680.

BOSL Karl: Handbuch der Geschichte der Böhmischen Länder I, Die böhmischen Länder von der archaischen Zeit bis zum Ausgang der hussitischen Revolution, Stuttgart: 1967.

DĚJINY ZAMÍ KORUNY ČESKÉ, sv. 1, Praha: Paseka 1992

FIALA Zdeněk: Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310, Praha: NLP 1965.

FIALA Zdeněk: Předhusitské Čechy (1310–1419), Praha: Svoboda 1968.

JANÁK Jan, HLEDÍKOVÁ Zdeňka: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha: SPN 1984.

NOVOTNÝ Václav: České dějiny 1/2, Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034–1197), České dějiny 1/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253), Praha: 1901.

VANĚČEK Václav: Dvě studie k právnímu postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, Praha: 1938.

VANĚČEK Václav: Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. století, Praha: 1928.

ŽEMLIČKA Josef: K charakteristice středověké kolonizace v Čechách, in: ČSČH 1 (1978), 58-81.

ŽEMLIČKA Josef: Čechy v době knížecí (1034–1198), Praha: Lidové noviny 1997.

ŽEMLIČKA Josef: Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti, Praha: NLN 2002.

3.1 Původ premonstrátů do Čech

Do českých zemí přišli premonstráti na počátku čtyřicátých let 12. století zásluhou olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka.³⁶ První krok k založení skutečného reformního kláštera učinil Jindřich Zdík nedlouho po návratu z druhé cesty do Jeruzaléma (1137–1138), kde se seznámil s řeholí sv. Augustina, jejíž některá pravidla sám zachovával. Jeho plán podpořil kníže Soběslav I. († 1140) i pražský biskup Jan I. (1134–1139). Smrt Janova a hlavně Soběslava provedení plánu pozdržela. Zdík však pro svůj záměr brzy získal knížete Vladislava II.³⁷ a kněžnu Gertrudu³⁸ i nového pražského biskupa Otu (1140–1148). Ti rozšířili původní nadaci a ještě v roce 1140 mohl být v lese nedaleko Pražského hradu na vrchu Strahově založen nový klášter. Původním záměrem bylo, že mniši, kteří měli osadit nový klášter, se budou řídit řeholí sv. Augustina. Když však Zdík poznal premonstrátský řád, rozhodl se uvést do strahovského kláštera premonstráty.

Po dohodě s ostatními zakladateli kláštera se Jindřich Zdík obrátil na generální kapitulu do Prémontré s žádostí o vyslání premonstrátských kanovníků na Strahov. V roce 1142 přišli kanovníci z kláštera Steinfeldu z Porýní,³⁹ kteří měli připravit zatím provizorní obydlí a zařízení pro nový konvent. Mezi nimi byl i Gotšalk,⁴⁰ jenž sehrál významnou úlohu v rozšíření premonstrátského řádu v Čechách. Následujícího roku se tam usadilo 12 premonstrátských kanovníků s opatem Giezem. Klášter byl bohatě vypraven knížetem Vladislavem II. i biskupem Otou a dostal asi na přání Jindřicha Zdíka na paměť Svaté

³⁶ Jindřich Zdík byl pravděpodobně synem pražského děkana Kosmy a jeho manželky Božetěchy. Narodil se kolem roku 1083–1086, navštěvoval katedrální školu v Praze a nějaký čas pobyl na školách v Lutychu nebo Magdeburku. Jeden z největších českých vzdělců období raného středověku, vynikající duchovní a diplomat, pokračovatel snah Vojtěchových a propagátor církevních reforem gregoriánských, byl zvolen olomouckým biskupem 23. 3. 1126. Dvakrát navštívil Svatou zemi, několikrát byl na pozvání papeže v Římě. Jako diplomat sloužil nejprve knížeti Soběslavu I. a později podpořil Vladislava II., když se proti pravidlům seniorátu dostal na knížecí stolec. To, spolu se starším sporem o postavení kostela v Blansku, mu vyneslo neuvěřitelné nepřátelství moravských Přemyslovců, zejména Konráda II. Znojemskeho. Roku 1147 přiměl Zdík Vladislava II., aby přijal kříž a účastnil se výpravy do Palestiny. Zemřel 24. června 1150. Srov. KADLEC, op. cit., 114–116. O Jindřichovi Zdíkovi práce: POJSL Miloslav: Jindřich Zdík, biskup olomoucký (1126–1150), in: Olomouc v době biskupa Jindřicha Zdíka, 1996, 47–62; týž, Olomoucký biskup Jindřich Zdík, in: VSP 6–1, 1996, 46–55.

³⁷ Vladislav II., 1110–1174, český kníže a král z rodu Přemyslovců, syn Vladislava I. a Richenzy z Bergu, vládu nastoupil po svém strýci Soběslavovi I. 17. 2. 1140. Vladislav II., in: KDO BYL KDO..., op. cit. 450–451.

³⁸ Gertruda Babenberská (asi 1138 – 8. 4. 1150), první manželka Vladislava II., česká kněžna. Byla dcerou Leopolda III. Rakouského a Agnes von Salien, a také nevlastní setrou římskoněmeckého krále Konráda III. Za českého knížete se provdala roku 1140. V době obležení Prahy 1142 uhájila se švagrem Děpoltem Pražským hrad. Vladislavovi porodila čtyři děti: budoucího knížete Bedřicha, Anežku, Svatopluka a Vojtěcha. Zemřela po deseti letech manželství ve věku 32 let. Gertruda Babenberská, in: <http://cs.wikipedia.org/> (25. 8. 2007).

³⁹ Bývalé opatství Steinfeld bylo založeno kolem roku 920 pro benediktiny a kolem roku 1126 pro premonstráty, kteří se odtud rychle šířili po Německu, Holandsku, Irsku a Čechách. Od 16. století stál v čele premonstrátské řádové církve steinfeldsko-ilfeldsko-vestfálské až do svého zrušení v roce 1803, Srov. Steinfeld, in: Ottův slovník naučný, sv. 23, Praha: 1905, 83.

⁴⁰ O Gotšalkovi podrobněji na straně 35–37.

země jméno Mons Sion. Strahovský klášter byl zprvu dvojklášter. Současně se Strahovem (v letech 1143-1150, přesné datum založení není známo) byl založen klášter pro ženskou větev, jehož sídlem se staly Doksany. První sestry tam přišly z Dünnewaldu v Porýní. Doksany se brzy staly nejvýznamnějším ženským klášterem v Čechách.

V Čechách provázela nástup premonstrátů určitá nevraživost k řádu benediktinů, kteří formami svého působení a decentralizovanou organizací na „úkoly doby“ jednoduše nestačili. Když vizitace legáta Guida (1143) přinesla zákroky proti opatům v Hradišti u Olomouce a v Sázavě (obvinění z nekanonické volby), převládla neomalená snaha řešit hmotné vybavení premonstrátských fundací na úkor černých mnichů. Módní kanonie premonstrátů na více místech vytlačily benediktiny z jejich příbytků.⁴¹ Tak tomu bylo v Želivě u Pelhřimova, když pražský biskup Daniel I.⁴² odevzdal ihned po intronisaci premonstrátům klášter želivský. Osadili jej počátkem roku 1149 opět premonstráti steinfeldští v čele se vzdělaným a zbožným opatem Gotšalkem. Ženským protějškem Želiva byl klášter v Louňovicích pod Blaníkem (1149).

V letech 1153 až 1159 osadili želivští premonstráti Gerras (Jeruš) v Dolních Rakousích a jeho ženský protějšek Pernek, řeholnice z louňovického kláštera.

V roce 1151 museli vyklidit benediktini také klášter v Hradišti. Želivští benediktini se společně se svým zakladatelem a prvním opatem Reginaldem z Met uchýlili na Sázavu, hradiští mniši odešli do Opatovic.

Okolo roku 1150 založil Vladislav II., opět společně s Jindřichem Zdíkem, premonstrátskou kanonii v Litomyšli, která dostala jméno Mons Oliveti (Hora Olivetská).

Nová vlna zakládání klášterů pak nastala v 90. letech 12. století a počátkem století 13. V Čechách bylo založeno velmožem Jiřím z Milevska opatství v Milevsku (1184–1187) a osazeno premonstráty ze Želiva. Šlechtic Hroznata založil roku 1193 klášter Teplou a spolu se svou ovdovělou sestrou Vojslavou jeho ženský protějšek Chotěšov (1202).

Na Moravě byl založen mužský klášter v Louce u Znojma (1190) z nadání Konráda II. Oty a jeho matky Marie Srbské a v Zábrdovicích u Brna (1200–1209) z nadání Lva z Klobouk. Vilém z Pulína na odčinění svých vin pak založil ženský klášter Rosa coeli

⁴¹ Srov. ŽEMLIČKA: Čechy v době knížecí, op. cit., 250–253.

⁴² Daniel I., český duchovní a diplomat, pražský biskup. Postava pozdějšího biskupa Daniela se objevuje v českých dějinách na počátku 40. let 12. století za vlády Vladislava II. V roce 1145 byl uveden do úřadu nového probošta u sv. Víta a roku 1148 byl zvolen biskupem pražským, v pořadí již patnáctým (potvrzen v úřadě arcibiskupem mohučským v roce 1149). Daniel proslul především jako velmi obratný a pevný diplomat, vymykající se svou aktivitou domácím poměrům. Působil nejen ve službách Vladislava II., ale i samotného císaře Fridricha Barbarossy. V letech 1159 až 1160 přímo působil ve Vladislavových službách a byl povýšen na apoštolského legáta. Biskup Daniel zemřel na válečném tažení v Itálii, společně

4. LOUŇOVICE POD BLANÍKEM

4.1 Název

Název Louňovice, ve starších spisech také Lůňovice, Lunovice, Lenovice, Lounovice, odvozuje Antonín Vlasák od toho, že jsou založeny v lůně, tvořeném oběma vrchy Blaník.⁴⁶

V Annálech premonstrátských se shledáváme se jménem „Lunavillis“ a klášter se nazývá „lunicense monasterium“ neboli „Luna.“⁴⁷

Jiní historikové míní, že „jako totiž Strahov pro svou podobu s polohou v Zemi zaslíbené obdržel název „Mons Sion,“ Litomyšl pak „Mons Olivetus“ a Želiv „Siloe“ považujíc želivští klášter louňovický za odlesk svého kláštera, který má od něho svůj původ, jako luna světlo má od slunce, nazvali jej „Luna,“ od toho pak Lunaevallis (měsíční údolí), osadu pak kolem něho Lunevicim, Kunovice, Louňovice.“⁴⁸

Antonín Profous odvozuje Louňovice jako ves lidí Lůňových, Louňových.⁴⁹

4.2 Urbanistický vývoj

Louňovice pod Blaníkem se nacházejí jihovýchodně od Benešova u Prahy, pod sedlem mezi výraznými zalesněnými vrcholy Velkého (638 m n. m.) a Malého Blaníku (580 m n. m.), které jsou dominantou širokého okolí a jádrem Chráněné krajinné oblasti Blaník. Z tohoto sedla vytéká k západu malý potok a na svazích jeho poměrně výrazného údolí se před jeho ústím do řeky Blanice rozkládá městečko, přičemž větší a starší část leží nad severním (pravým) břehem. Řeka Blanice tvoří ve směru od jihu k severu osu celé krajiny a nad Českým Šternberkem ústí do Sázavy.

V krajině se mozaikovitě střídají pole, lesy a louky. Charakteristickým znakem jsou menší obce rozptýlené v krajině, ve které najdeme řadu zajímavých historických památek, drobných sakrálních staveb, přírodovědně zajímavých lokalit.

Prvními obyvateli zdejšího kraje, po kterých se dochovaly archeologické stopy, byli Keltové, kteří v době halštatsko-laténské (5. až 4. století před naším letopočtem) na vrcholu Velkého Blaníku vybudovali hradiště o rozloze zhruba 125 x 175 m.⁵⁰

ŽEMLIČKA Josef: Čechy v době knížecí, op. cit., 250–253.

⁴⁶ Srov. VLASÁK: op. cit., 7.

⁴⁷ Srov. Annales Premonstratensis, sv. 2, 111.

⁴⁸ Srov. BURIAN: op. cit., 7.

⁴⁹ PROFOUS Antonín: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, sv. 2, Praha: ČSAV 1960, 676.

⁵⁰ Srov. BAUEROVÁ Anna: Zlatý věk Keltů v Čechách, Praha: MF 2004, 81–86.

Počátky raně středověkého osídlení Louňovic jsou spojeny se založením zdejšího kláštera premonstrátek, k němuž došlo v polovině 12. století. Klášter byl pak dominantním prvkem Louňovic až do roku 1420, kdy jej vyvrátili husité, ale jeho zříceniny se připomínají ještě roku 1566. Zda se Louňovice staly městečkem ještě za doby existence kláštera, není známo, je to ale velmi pravděpodobné, třebaže první výslovný doklad pochází až z roku 1502. Teprve po roce 1566 se Louňovice opět staly střediskem panství a byl zde postaven zámek.

Louňovice jsou z hlediska sídelního a půdorysového vývoje velmi zajímavé. V první fázi je zde nutno předpokládat hospodářskou klášterní osadu, o jejímž uspořádání není nic známo. Pravděpodobně ležela západně od kláštera, tedy v prostoru nynějšího náměstí.

Klášter byl stavebně-historickým i archeologickým průzkumem jednoznačně lokalizován na území východně od kostela, do nynější ulice Jana Žižky, v části městečka zvaného Obora. Podél její jižní strany byly zjištěny zbytky klášterního kostela, jižně od něj pravděpodobně stála vlastní klausura a hospodářské objekty. Další objekty byly prokázány i při severní straně ulice. Klášter tedy zaujímal poměrně velkou plochu a byl nepochybně ohrazen. Farní kostel stál poblíž západní brány areálu. Z toho všeho je zřejmé, že nynější ulice Jana Žižky ve středověku neexistovala, nebo šlo jen o vnitřní komunikaci v rámci areálu. Je to současně příklad opatrnosti při retrogresivním studiu půdorysů podle map ze 2. čtvrtiny 19. století. Tam zachycená situace vcelku pravidelné parcelace po obou stranách ulice v žádném případě nenaznačuje, že by zde klášter někdy stál.

Co se týká půdorysné podoby středověkého městečka či vsi se lze jen domnívat, že její základ představovalo tak jako dnes nepravidelné náměstí západně až severně před farním kostelem. Odpovídalo by to i vedení komunikací, které se tam zřetelně sbíhají. Velmi zajímavý půdorysný útvar zachycuje mapa stabilního katastru z roku 1841 jihovýchodně od klášteřiště. Za potokem zde existuje drobná obdélná návěs s velmi pravidelnou parcelací. Původ tohoto vesnického celku není znám. Vzhledem k jeho poloze jej jistě nelze považovat za středověké městečko, vysazené v sousedství staré vsi u kláštera. Protože ulice Jana Žižky, vedoucí od kostela někdejším klášteřištěm právě na tuto stranu, se dříve jmenovala Na Lhotu a žádná Lhota východně od Louňovic ani neleží, ani tam není lokalizována, je proto pravděpodobné, že jde o lokální ves Lhotu, patrně středověkou, která však splynula s Louňovicemi a v písemných pramenech se neuvádí (nebo nebyla mezi jinými vesnicemi tohoto jména rozpoznána).

Po vyvrácení kláštera v roce 1420 nedošlo zřejmě po delší dobu k výraznějším půdorysným změnám Louňovic, neboť rozsáhlé zříceniny kláštera existovaly nejméně do

poslední třetiny 16. století. Areál pobořeného probošství na náměstí byl nahrazen renesančním zámekem s mohutnými nárožními válcovými věžemi. Rozsah městečka byl až do poloviny 18. století malý. Roku 1654 zde stálo 32 a roku 1713 domů 42, v čemž je započtena i předpokládaná Lhota. Kromě náměstí snad ve vlastním městečku mohly existovat některé větší usedlosti jižně nad podzámeckými rybníky.

Výrazný, více než dvojnásobný nárůst počtu domů nastal až v období od konce 18. do poloviny 19. století. Nejpozději tehdy bylo klášterišťe jednotně rozparcelováno a zastavěno domy. Nově též vznikla úzká ulice jihozápadně nad podzámeckým rybníkem a další zástavba celé jižní strany údolí. Ve 2. polovině 19. století a 1. polovině 20. století Louňovice nerostly. Poměrně velký růst pak zaznamenaly v 60. až 80. letech 20. století.⁵¹

Znak Louňovic

V patě modrého štítu je zelený trávník a po obou stranách při okraji štítu jsou šedomodré skalky, nad nimiž vyrůstají zelené křoviny. Uprostřed štítu je zelený strom s trojdílnou korunou. Před stromem kráčí doprava divočák původní barvy. Nad jeho hlavou je po pravé straně stromu štítek, malovaný červeně se stříbrným břevnem. Kdy dostaly Louňovice znak, není známo.⁵²

Současnost

V současnosti jsou nejvýznamnějšími místními podniky: Podblanicko a. s., zabývající se zemědělskou výrobou. Dále kovovýrobní firma SACH a firma GAS, která provádí montáže a rozvody plynu.

Největším magnetem Louňovic a jejich okolí jsou samozřejmě hory Velký a Malý Blaník. Na Velkém Blaníku je rozhledna – dřevěná stavba, postavená v letech 1939 až 1941. V roce 1868 byl z Blaníku vylomen kámen do základů Národního divadla v Praze. Na vedlejším Malém Blaníku je zřícenina kostela Sv. Maří Magdalény z roku 1752.

⁵¹ Srov. Louňovice pod Blaníkem, in: KUČA Karel: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, sv. 3, Praha: Libri 1998, 664–666.

⁵² Literatura o Louňovicích pod Blaníkem:

AUGUSTIN Josef: Česká republika ve znacích, symbolech a erbech, Sokolov: Arbor 1999, 100.

ANDERLOVÁ Jitka: Region Benešov. Obce a města, Kolín: Pegas print 2003, 105–106.

VELKÁ ENCYKLOPEDIE MĚST A OBCÍ ČESKÉ REPUBLIKY, heslo Louňovice pod Blaníkem, Sokolov: Arbor 2001, 321.

SEDLÁČEK Augustin: Místopisný slovník historický království českého, heslo Louňovice, Praha: Argo 1998, 568.

VLČEK Pavel, SOMMER Petr, FPLTÝN Dušan: Encyklopedie českých klášterů, heslo Louňovice, op. cit., 352–354.

4.3 Založení a počátky kláštera

Založení kláštera spadá do doby nejintenzivnějšího zakládání klášterů v našich zemích ve 12. století a klade se celkem správně do roku 1149, ačkoliv pro toto datum není bezpečného písemného svědectví. Zakladatelem byl podle kronikáře Jarlocha kněz Jindřich, řádový lékař, muž prý učený, který zřejmě pocházel odněkud z Porýní. Byl kanovníkem steinfeldského probošta Eberwina. Do Čech přišel Jindřich v roce 1148, když na žádost pražského biskupa Daniela I. poslal konvent kláštera ve Steinfeldu do Čech opata Gotšalka spolu s několika mnichy, aby se ujaly správy tehdy uprázdněného kláštera v Želivě.

Počátky kláštera byly nepochybně skromné. Klášter neděkoval za svůj vznik žádnému bohatému nadání, ani knížeti, ani nikomu jinému z mocných feudálů. Lze právem předpokládat, že možnosti jeho zakladatelů stačily tehdy jen k vybudování konventu a domu, ve kterém měl bydlet mužský převor kláštera. První kolonie jeptišek přišla do Louňovic z Dünnewaldu v kolínské diecézi.

Hlavním představeným louňovického konventu zůstával Gotšalk jako otec-opat, i když konvent měl již svého vlastního mužského převora.

K německým jeptiškám přibýly brzy i jeptišky domácího původu, takže za několik let mohla být jejich část vyslána do nově zřízeného kláštera v Perneku v Dolních Rakousích a za čas na to další skupina do nově založeného kláštera v Kounicích na Moravě.

O podobě starobylého kláštera v Louňovicích si ze skromných písemných pramenů můžeme učinit jenom nejasnou představu, doplňovanou vědomostmi, které máme o vzhledu jiných tehdejších ženských klášterů. Vlastní klášteřiště bylo zřejmě po způsobu středověkých klášterů obeháno pevnou zdí obranného hradního charakteru. Už Jarloch při popisu posledních Gotšalkových chvil v Louňovicích říká, že jeptišky byly odděleny zdí od jeho pohledu a oslovení.⁵⁴ Jako jiné kláštery měl zřejmě i louňovický klášter obytné budovy pro řádové sestry a jejich ženské představenstvo, s rajským dvorem, pravděpodobně do čtverhranu založeným. V areálu kláštera stál mimo jiné i klášterní kostel patrně románského slohu, zasvěcený Panně Marii a při tomto kostele se rozkládalo klášterní pohřebiště, kde byly pohřbívány zemřelé členky řádu. Podle neobvyklých válcových románských věží kostela v blízké Kondraci lze předpokládat, že takto bylo zdůrazněno i západní průčelí louňovického klášterního chrámu, který byl vzorem pro kostely v okolí.

440 Před branou kláštera stál kostel farní, zasvěcený sv. Václavu. Také tento kostel byl patrně původně založen v románském stylu. Zatímco kostel klášterní zmizel beze zbytku, je nanejvýš pravděpodobné, že dnešní louňovický farní kostel Nanebevzetí Panny Marie vznikl přestavbou kostela farního. Tento názor má své opodstatnění v tom, že i když dnešní kostel je v podstatě barokního vzhledu, nasvědčuje jeho pětiboký presbytář s trojbokým závěrem, že vznikl přestavbou jiné, starší stavby gotické. V blízkosti farního kostela stála v době kláštera budova klášterního probošství, a to pravděpodobně v místech jižního křídla nynějšího louňovického zámku. Kolem zdi kláštera, jak ostatně existence farního kostela nasvědčuje, postupně vznikla a rozšiřovala se vlastní klášterní osada, kde žili a pro klášter pracovali jeho poddaní.

⁵⁴ Srov. JARLOCH: op. cit., 154–155.

4.4 Organizace ženských klášterů

Stejně jako mužská opatství, byly i ženské kláštery probošství (canonie) přiděleny jednotlivým provinciím, tak zvaným cirkariím řádu.

Jestliže o různých funkcích v mužských klášterech i o programu práce jsme poměrně dobře informováni, zůstáváme takřka beze zpráv o obdobných funkcích u programu práce v ženských klášterech. Ani statuta „W“⁵⁵ ani Statuta 1294 ani „Martane“, který stojí nad oběma, kromě několika neurčitých zmínek nedávají nahlédnout do života v ženských klášterech. Snad existovala nějaká speciální statuta pro řeholnice, prozatím však nebyla nalezena.

Z toho, co je zachovaného ve výše uvedených statutech a co sdělují lakonické zprávy nemnoho listin a nekrologů, lze vykonstruovat tento přibližný obraz:

V prvních dobách života řádu, kdy ještě existovaly tzv. podvojně kláštery mužské a ženské, stál v jejich čele opat, řeholníci podléhali převoru, řeholnice převorce. Statuta „PW“⁵⁶ stanoví pro 12. století funkci převorky následovně: Dává rozkaz k rannímu vstávání sester, k cestě do kostela a k návratu z něho, ke konání různých prací, ke schůzce do kapitulní síně (v podvojných klášterech, kde bydlely sestry samozřejmě v oddělené budově, byla nutná pro ně ještě zvláštní kapitulní síň), k řeči, obchází dílny jednotlivých sester, udílí jim pokyny, navštěvuje nemocné, mluví se světskými ženami, které přijdou za ní do kláštera nebo byly k ní poslány („ab exteriori magistro“). To ovšem byly poměry v době, než byly podvojně kláštery rozděleny. U nás již od začátku nacházíme ženské kláštery odděleny od mužských.⁵⁷

Představená kláštera má ve 13. století titul *magistra*. První jako magistru nacházíme v roce 1263 v Doksanech Předislavu.⁵⁸ V roce 1273 píše papež doksanskému a chotěšovskému klášteru, které jsou řízeny magistrou „...per magistram solitum gubernari...“⁵⁹

Na pomoc magistře je *převorka* (priorissa). Otázkou zůstává, zda převorka 13. století má stejnou funkci jako převorka 12. století. Stejně dosud zůstává neobjasněna kompetence magistry.

⁵⁵ Statuta „W“ jsou považována za nejstarší známé znění řádových statut: Raphael Van Waefelgehen, Les premiers statuts de l'Ordre de Prémontré, podle rkp. Clm 17.174 mnichovské knihovny. Vyšly tiskem v Analectes de Prémontré, sv. 9, 1913. Pocházejí podle editora asi z let 1135–1143. Při citování se dnes užívá „PW.“

⁵⁶ Srov. „PW“, op. cit., 66.

⁵⁷ Srov. DOLISTA Karel: Majetkový rozvoj českých premonstrátských klášterů do konce 13. století, (dizertační práce), Praha: 1950, 24–26.

⁵⁸ Srov. „predizl magistra“, RBM II, č. 436.

⁵⁹ Srov. RBM II, č. 781 a 824.

Magistry byly obyčejně voleny od celého konventu. Převorky, které byly v klášterech, stojících pod správou probošta, byly jmenovány tímto proboštem se souhlasem otce-opata.

Magistru a převorku máme pro české kláštery doloženy naposled v roce 1307 v Doksanech.⁶⁰

Roku 1323 se již objevuje jiná dvojice: na místo magistry nastupuje převorka, na převorčino místo pak *podpřevorka*. První doklad máme z Dolních Kounic na Moravě: „Sophia prorissa, Jutta subpriorissa.“⁶¹ Pro Čechy známe první případ z roku 1328 v Doksanech.⁶² Někdy mezi lety 1307 až 1323 nastala tedy organizační změna, která prozatím zůstává neobjasněna. Papežská listina z roku 1331 uvádí, že klášter Nová Říše na Moravě (z Čech této doby doklady nemáme) je řízen „per priorissam.“⁶³

Vedle převora, který byl bezprostředním představeným celého kláštera, byla nadřízenou konventu louňovických sester převorka, nad kterou snad stála ještě výše, v poslední období trvání kláštera, mistra čili magistra a subpřevorka. Tyto tituly objevujeme v česky psaném listě z roku 1403, který svědčí na nápravu v Libouni, kde je uvedeno: „My Jakub z božie milosti probošt, Jitka mistra, Anna převořiše, Sbranka subpřevora a veškeren konvent kláštera v Lúňovicích svatě Mařie.“⁶⁴

O dalších funkcích ženských klášterů nemáme pro 12. ani pro 13. století doklady. Podle analogie k obdobným funkcím v mužských klášterech je nutno předpokládat alespoň tyto: *circatrix* (cirkátorka) dohlížela na sestry, *cantrix a succentrix* (kantorka a podkantorka) řídily kůr, *bibliothecaria* (knihovnice) měla na starost knihovnu. *Sacristana* (kostelnice) obstarávala přípravy k bohoslužbám, *novicmistrová* vyučovala mladší sestry, které byly nově přijaty do řádu, *provisorissa* (provisorka) někdy také zvaná *procuratrix, custos*, dohlížela na zevnější záležitosti kláštera (např. na nákup a prodeje zboží). *Secretaria* (sekrtářka) jako tajemnice spravovala různé písemnostmi, *cellaria* (sklepnice) měla na starosti nápoje, *refectaria, culinaria* (kuchyňská) jídelnu, *vestaria* (vestářka) oděv sester. *Infirmaria* (sestra pěstounka) ošetřovala nemocné, *hospitum exceptrix* (hostitelka) přijímala a starala se o hosty, *portaria nebo janitrix* (vrátná) seděla u brány kláštera.⁶⁵

Některé z těchto funkcí máme doloženy až v první polovině 14. století.⁶⁶

⁶⁰ Srov. „magistra Katharina, priorossa Elyzabet,“ RBM II, č. 2127.

⁶¹ Srov. RBM III, č. 843.

⁶² Srov. „Anna priorissa, Mechtildis, subpriorissa,“ RBM II, č. 1485.

⁶³ Srov. RBM III, č. 1848.

⁶⁴ Srov. DD XVI, č. 188 b. Srov. SEDLÁČEK: op. cit., 16, pozn. č. 24.

⁶⁵ Srov. ŽÁK: op. cit., 44–45.

⁶⁶ Srov. RBM II, č. 1435, RBM IV, č. 745 a č. 952.

O pracích sester se dozvídáme jen ze statut „PW“,⁶⁷ mladší „Martene“ mají jen krátkou zmínku, „Statuta 1294“ mají o sestřích jen ustanovení určitých trestních sankcí. Podle statut „PW“ jedna nebo dvě sestry mají obsluhovat sestry při jídle, jedna nebo více se starají o šití oděvu a jejich spravování, jedna nebo více perou a čistí šaty, jiné se starají o nemocné. Převorka určuje, které sestry budou zpracovávat vlnu, příst len, tkát, vyrábět sýry, starat se o dobytek. V listu zasláném generálním opatem Gervadiem asi v roce 1219 milevskému opatu Jarlochovi se mluví o sestřích, které bydlí ve dvorcích, patřících nejspíše k jejich klášterům. Jarloch má dbát, aby klerici a konvršové nenavštěvovali zbytečně takové dvorce, pouze když by tam měli zařídit nutné věci.⁶⁸

Z pozdějších dob máme premonstrátky jednak jako „kanovnice“ (soroores cantantas)⁶⁹ (statuta „PW“ o kanovnicích vůbec nemluví), jednak jako sestry *laičky*. Pro nejstarší doby, kdy existovaly ještě ony podvojně kláštery (které v této formě u nás již zakládány nebyly) statuta povolují sestřím jen, že smějí mít žaltáře nebo alespoň některé žaltáře a modlitby, rovněž tzv. hodinky Panny Marie, ale jinak se nesmí ničemu učit. Jestliže snad již některá před vstupem do řádu studovala, smí, ovšem jen s dovolením opata, nahlížet do jiných knih ve sváteční dny („in aliquam alium“ - tedy ne modlitební - *librum inspicere*“). Na „matutinum“ vstávají a v kostele se mlčky modlí a poslouchají chórové modlitby řeholníků, „ceteras horae, sicut sederint in labora, dicant.“ Z toho není jasné, zda se tyto „další hodinky“ modlily latinsky nebo v příslušném mateřském jazyce. Zdá se, že instituce premonstrátských „kanovnic“ je snad až pozdějšího data. Původně se všechny sestry zabývaly různými hospodářskými pracemi, ať již v klášteře, nebo na dvorcích, kde trvale bydlely. Jak si máme představit první naše ženské premonstrátské kláštery, Doksany a Louňovice, oba vzniklé před rokem 1150, je pro nedostatek materiálů vyloučeno. V mladších klášterech, tj. v Chotěšově na Moravě, pak i v Kounicích a Nové Říši, snad již od začátku byly také „kanovnice.“

Ve správě hospodářských záležitostí, správě jmění a disciplinárních záležitostech byly pannenské kláštery podřízeny *otci-opatu* (Pater abbas). Tak se jmenovali opati těch mužských klášterů, ze kterých vznikly konventy ženské.

Správu klášterních záležitostí (res spirituales et temporales) obstarával otec-opat buď sám anebo prostřednictvím svého zástupce, obyčejně kanovníka mateřského mužského opatství, kterého si sestry samy volily. Ten se staral o svěřený klášter a byla-li při klášterním kostele fara, i o farní věci. Podle potřeby mu ještě pomáhalo několik

⁶⁷ Srov. „PW“, op. cit. 65.

⁶⁸ Srov. HUGO. C. L.: Sacrae antiquitatis monumenta, sv. I, č. 119, 106-107.

⁶⁹ Srov. Statuta 1294, 826. Statuta „PW“ o kanovnicích vůbec nemluví.

řeholních bratří. Tento představený měl titul *probošt* (praepositus) anebo *převor* (prior) a v mnohých klášterech dosáhl velké samostatnosti.⁷⁰

Hlavním představeným v počátcích louňovického konventu zůstával Gotšalk jako otec-opat, i když klášter měl již svého vlastního mužského převora.

Gotšalk patřil bezesporu k nejvýznamnějším postavám v počátcích louňovického kláštera a z Jarlochovy kroniky se můžeme dozvědět, jak také mohl vypadat asketický život v klášteře 12. století.

Datum narození opata Gotšalka není přesně známo, bylo to někdy v letech 1115 až 1116 v Kolíně nad Rýnem v Německu. Důležité je toto datum pouze potud, pokud si chceme alespoň představit dobu jeho dětství a mládí.

Gotšalk jako syn jistě ne nevýznamné kolínské rodiny v době své dospělosti odchází právě do Francie, aby zde v Paříži studoval nejprve svobodná umění a medicínu. Chtěl se stát lékařem, v době středověku to znamenalo více posláním pomáhat druhým než vědu. Osud však rozhodl jinak. Ve svých dvaceti letech velmi těžce onemocněl. Kronikář Jarloch, ve své kronice napsal: „Přepadla ho těžká horečka, a tak pohrdl světem, pohrdl světskými naukami a zaslíbil se přístavu klášternímu.“⁷¹ Věc v té době ne až tak neobvyklá. Odešel do kláštera v německém Steinfeldu k tehdy mladému premonstrátskému řádu, kde i on složil slavné sliby. Místo lékařem fyzické podoby člověka se tak stal lékařem jeho duše.

Po založení prvního premonstrátského kláštera nedaleko Pražského hradu na Strahově, byli o rok později povoláni řeholníci ze Steinfeldu i do Želiva.

Volba opata a výběr těch, kteří měli odejít do Čech na Strahov, byly vcelku jednoduché. Bezprostřední blízkost Pražského hradu a středověké Prahy nebudila u premonstrátů obavu. Jinak tomu však bylo v případě Želiva. Původně byl za želivského opata vybrán steinfeldský převor Adolf. Ten však raději volil fyzický trest mnoha ran metlou, než aby odešel kamsi do nevlídného českomoravského pomezí. Po dlouhém přesvědčování převora Adolfa padl los na teprve třiatřicetiletého Gotšalka, který volbu přijal, a stal se tak prvním želivským opatem.

⁷⁰ Jak taková volba probošta probíhala, se například můžeme dozvědět z listiny z roku 1521, kterou potvrdil Pavel Linzbauer, opat kláštera v Jeruši jakožto otec-opat volbu bratra Tomáše Scherschneidra, řeholního kanovníka téhož kláštera, za probošta pannenského konventu premonstrátek a sv. Ondřeje v Perneku. Po uvolnění úřadu probošta v Perneku, kapitula v Jeruši za předsednictví svého opata zvolila ze svého středu tři kandidáty, jejichž jména pak oznámila perneckým sestřám, a stanovila jim zároveň den, kdy budou moci volit jednoho z navržených kandidátů. Nově zvolený probošt byl pak od převorky představen otci-opatovi s prosbou, aby tuto volbu potvrdil a pak jej uvedl do úřadu. Otec opat pak po přezkoumání, zda nový probošt zná své povinnosti svého úřadu, složil probošt přísahu věrnosti a i řeholnice do jeho rukou složily přísahu věrnosti. Potom se odebral průvod do klášterního chrámu, kde měl otec-opat kázání, posadil svůj vlastní fialový biret proboštovi na hlavu, podal mu evangelium, udělil mu plnou moc ke všem úředním výkonům a celou slavnost zakončil chvalozpěvem sv. Ambrože a Augustina „Te Deum.“ Srov. ŽÁK: op. cit., 45–46.

Gotšalk se svými spolubratry odešel z Německa nejprve do Mohuče, pak do Prahy na Strahov a teprve potom do Želiva. Cestou zakusili mnoho útrap - cestovali v zimě a pěšky. Do Želiva přišli za velmi kruté zimy roku 1149 a našli zde pouze opuštěný, rozpadlý a vydrancovaný objekt.

Přes tyto počáteční obtíže se želivská kanonie a premonstráti pod Gotšalkovým vedením záhy stali jednou z nejvlivnějších klášterních institucí v Čechách a za jeho vlády v Želivě v letech 1149 až 1184 byl vybudován rozsáhlý románský klášterní komplex s velkým pozemkovým majetkem.

Můžeme-li věřit údajům jeho současníků, především kronikáři Jarlochovi, vedl Gotšalk z dnešního pohledu až nepochopitelně asketický život. Dbal na přísné dodržování řehole nejenom v Želivě, ale i v ostatních klášterech založených ze Želiva - Louňovicích, Kounicích, Gerasu, Perneggu i Milevsku, kam často konal vizitační cesty.

Až do konce života neměl žádný majetek a jemu patřící jakékoliv předměty, i když byl opatem. Svůj čas dělil mezi studium církevních spisů, vynikal především ve znalosti děl sv. Bernarda, zakladatele cisterciáckého řádu, a řeholní povinnosti a fyzickou práci. Přestože i na tehdejší dobu byl tak trochu podivín, měla jej v úctě řada představitelů světských i církevních a velmi často jej zvali k sobě s prosbou o radu.

Vždy byl na všech denních i nočních hodinkách jako první a poslední v chóru, ale nespal ani nedřímал jako ostatní, ale bděl a bedlivě zpíval žalmy. Nikdy nevynechal hodinky k Nejsvětější Trojici a k Duchu svatému, k tomu se účastnil kajících žalmů s litaniemi a patnácti stupňů s vigiliemi devíti čtení,⁷² ale i větší komendace (původně mše nebo modlitba za zemřelé) každodenního shromáždění. Nikdy se nevyhýbal tělesné práci. Nikdy si neodpočinul a nesedl, když byl unaven, ani nespal. Když měl žízeň, i když jiní pili, on pil pouze při snídani nebo při obědě, a i to velmi skromně. Po zimních nešporách⁷³ při tom nepromluvil na nikoho ani slovo, pouze v případě naléhavé potřeby. Ale od kompletáře až do konce kapituly mluvil pouze ze dvou příčin, z nichž jedna byla hodina smrti někoho umírajícího a druhá v případě zpovědi. Za celých čtyřicet let nevynechal

⁷¹ JARLOCH: op. cit., 138.

⁷² První křesťané se shromažďovali před nedělí a před velikonočními svátky v noci k pobožnostem. Později se rozšířily tyto vigilie i na jiné svátky. Pobožnosti se skládaly z modlitby, zpěvu, zvláště žalmů hymnů, a čtení Písma svatého. Od 12. století byly tyto vigilie přeloženy na časné ranní hodiny. Od té doby vymizel pro tyto modlitby název vigilie a ujal se název matutina, při tomto matutinu je devět čtení. Srov. JARLOCH: op. cit., 227.

⁷³ Patrně nešpory, které se modlili ze zimní části breviáře a letní kolaci (z latinského colatio, se nazývalo společné duchovní čtení v klášteře o věcech duchovních, s připojeným rozhovorem, otázkami a odpověďmi a malé obcerstvení). Srov. JARLOCH: op. cit., 227.

jedinkrát, aby nesloužil mši. Měl stálý zvyk, že mši sloužil vždy ráno po první hodině, kromě největších svátků, kdy sloužil v konventě po třetí hodině.⁷⁴

Nejedl maso, nekoupal se v lázních, neoblékal plášť a spodky. Ani neměl potřebu jíst jemnější nebo upravenější jídla než kterýkoliv nejmenší z jeho bratří. K tomu se dvakrát nebo třikrát v týdnu, ale i o velkých svátcích postil, o chlebě a vodě. Na cestách nikdy nespal na polštáři, neužíval prostěradel, nejezdil v škapulíři⁷⁵ nebo v kukle, aby si někdy ulehčil v přílišném parnu, ale vždy v kápi.

Uléhal v kostele na své pověstné lože, totiž na medvědí kůži a rohož, na kterých ale neležel, ale seděl nebo stál, nebo alespoň byl skloněn, a tak v modlitbě usínal na tak dlouho, jak to jeho přirozenosti stačilo. Trápil se dobrovolně zimou, a to tuhou, takže se ani v zimě sebekrutější nikdy v noci neohříval.⁷⁶

Opat Gotsalk zemřel ve věku 68 let, ve čtyřicátém roce svého kněžství, v roce 1184.

O jeho pohřbu pak Jarloch vypráví následující:

„Zatím bylo jeho úmrtí oznámeno panu Jindřichovi, ctihodnému pražskému biskupovi, a ten nařídil, aby nebyl rozhodně pohřben za jeho nepřítomnosti, co se také stalo. Neboť přišel ve středu (22. února) a ve čtvrtek ho pochoval, nesa na ramenou se slavným vévodou Děpoltem II. za pomoci čtyř opatů, jak si vzpomínám, ctihodnou tělesnou schránku. Bylo pak tam veliké množství urozených i neurozených mužů i žen, a ti provázeli posvátný pohřeb nárkem, jakému jsem neviděl podobný za svých časů. Když se obřady takto skončily, vrátil se každý domů a odnášel si tam jeho ducha i duši.“⁷⁷

Probošt

Jestliže představenou řeholnic byla ve 13. století magistra, od první čtvrtiny 14. století převorka, měl probošt ženských klášterů významnou kompetenci v hospodářských věcech. Prvního probošta, doloženého jménem, mají Doksany. Byl to Adalbert, který se stal v roce 1275 strahovským opatem.⁷⁸ Probošt byl odpovědný opatovi příslušného nadřízeného kláštera za majetek ženského kláštera. Je uváděn na všech listinách týkajících se majetkových změn.

⁷⁴ Srov. JARLOCH: op. cit., 140–149.

⁷⁵ Původně část mnišského roucho bez rukávů, podobná tunice, kryla ramena a záda a prsa a sahala až ke kotníkům.

⁷⁶ Srov. JARLOCH: op. cit., 148–150.

⁷⁷ JARLOCH: op. cit., 161.

⁷⁸ Srov. FRB III, č. 470.

V Louňovicích bylo ještě v poslední čtvrtině 12. století pro probošta užíváno názvu „převor.“ Jarloch o louňovickém, později dolnokounickém „převoru“ Petrovi: „...Abas Godscalcus conventum sororum de Lunawitz mittit in Cunitz...commisit.“⁷⁹ Zde „převor“ nemůže mít stejnou funkci jako „převor“ v Doksanech nebo Chotěšově, protože jsou mu podřízovány sestry a klášterní majetek. Ovšem toto byla výjimka jak Louňovic, tak Dolních Kounic na Moravě. Oba tyto kláštery byly založeny za pomoci Želiva a opat Gotšalk si patrně vyhradil větší zasahování do správy jejich majetku, což se projevilo i v označení „převor“ pro „probošta.“ V pozdějších dobách však i v těchto kláštorech nalzáme probošty. V Dolních Kounicích je první doložen roku 1228 Florián.⁸⁰

Ačkoliv české ženské kláštery nebyly „podvojně“ jako v některých jiných zemích, kde se udržely ještě dlouho do středověku, nalzáme v každém ženském klášteře (Doksany, Chotěšov, Louňovice) kromě probošta ještě další řeholníky, kteří tvoří jakýsi malý mužský konvent, jemuž v čele stojí převor. Mnohdy se tento převor s proboštem uvádějí v listinách o majetkových změnách, někdy s úplným pominutím magistry, jako by se jednalo o klášter mužský a ne ženský.⁸¹

Účelem pobytu většího počtu řeholníků bylo patrně slavnostnější konání bohoslužeb v klášterním kostele. Kolik těchto řeholníků bylo v ženských kláštorech trvale ve 12. a 13. století, není prameny doloženo.⁸²

Proboštové v Louňovicích

Kdo se stal prvním proboštem či vlastně převorem nevíme, protože jak bylo již výše uvedeno, spojení mezi Louňovicemi a Želivem bylo na počátku mnohem těsnější než u jiných klášterů. Prvním známým převorem byl **Petr**, v letech 1181 až 1183.⁸³ Jeho nástupcem se stal **Manduvín**, dříve převor v Jeruši, připomínaný ještě při Gotšalkově smrti v roce 1184.⁸⁴ Vzrůst původního jmění louňovického kláštera byl příčinou, že se mu dostalo větší samostatnosti. Od té doby sídlili v Louňovicích proboštové, z nichž první byl **Jan**, který je připomínán k roku 1257.⁸⁵ Z následujících proboštů známe jen jména těch, kteří tu působí ve 14. a 15. století, ale i pro ně je nedostatek písemného materiálu

⁷⁹ Srov. JARLOCH: FRB II, č. 483.

⁸⁰ Srov. CDB II, č. 320.

⁸¹ Doksany: 1222: „prepositus et fratres eius in Dogzan,“ Srov., CDB II, č. 241.

1268: „Hermanus prepositus, Giselbertus prior, Predizl magistra.“ Srov., FRB II, č. 436.

Louňovice: 1184: 2. února měl Gotšalk v prvním kázání: „in conventu fratrum et sororum,“ Srov., FRB II, č. 502.

⁸² Srov. DOLISTA: op. cit., 28-30.

⁸³ Srov. JARLOCH: op. cit., 137.

⁸⁴ Srov. JARLOCH: op. cit., 159, 161.

⁸⁵ Srov. FRB II, č. 68.

a nemáme téměř žádné zprávy o jejich působení. V letech 1362 až 1364 se připomíná probošt **Bernard**, jako patron kostelů na klášterství.⁸⁶ Po dlouhé mezeře se vyskytuje další probošt **Jan** v roce 1393, který podává faráře do Pravonína.⁸⁷ Jeho činnost se ukončila v roce 1396, a to asi bylo příčinou, že v té době, kdy v Louňovicích nebyl žádný probošt, převorka a panny samy podávaly kněze do Pravonína.⁸⁸ Od roku 1403 vyskytuje se jako probošt **Jakub**,⁸⁹ který řídil klášter jen velmi krátce. Od něho pochází první nám známý česky psaný list z kláštera.⁹⁰ Následujícím proboštem byl **Drslav**, který se připomíná k roku 1405.⁹¹ Ale ani jeho činnost nebyla dlouhá a již v roce 1410 nacházíme nového probošta **Jana**.⁹² Je-li totožný s Janem, který byl proboštem ještě v roce 1436, v tom případě by byl ve své funkci 26 let a musel být do své funkce uveden jako velmi mladý muž. S tímto jménem se setkáváme v letech 1412 až 1415 v Nedvědicích a v letech 1414 až 1417 v Pravoníně, jako pánem podacím ke zdejším farám.⁹³

Faráři

Až do roku 1420 obstarávali duchovní správu při louňovickém farním kostele kněží z řádu premonstrátského v Želivě. Kněze dosazoval opat želivský, který měl právo podací nejen na kostel louňovický, ale i na sousední kostel libouňský a farní kostel v Domašíně, Pravoníně, Ratměřicích a v Nedvědicích.

Faráři v Louňovicích z nejstarších dob, o nichž se nám zachovala nějaká zpráva, jsou tito: **Mikuláš** do roku 1343. **Nezamysl**, kanovník řádu premonstrátského v Želivě, byl do duchovní správy v Louňovicích uveden v roce 1344 a vykonával ji až do roku 1352.⁹⁴ **Petr** (1352–1355) byl z Louňovic odvolán v roce 1355 a na jeho místo byl od opata želivského Bernarda dosazen **Martin** (1355–1356).⁹⁵ Ale ani Martin v Louňovicích dlouho nepobyl. Již v následujícím roce, tj. roku 1357, se svého místa vzdal a na jeho místo byl uveden **Jan**. Po roce (1357) Jan toto místo postoupil, se souhlasem opata, **Janovi, řečenému Kolumbus**, který toto místo zastával až do roku 1362.⁹⁶ Toho pak vystřídal **Domoslav** (1362–1365).⁹⁷ Od roku 1365 pak je ještě znám **Hugo**, jenž nastoupil

⁸⁶ Srov. LC I, 4, 7, 19, 50, 192.

⁸⁷ Srov. LC V, 154.

⁸⁸ Srov. LC V, 254.

⁸⁹ Srov. LC VI, 102.

⁹⁰ Srov. pozn. č. 61.

⁹¹ Srov. LC VI, 164.

⁹² Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 17.

⁹³ Srov. LC VII, 53, 120, 131, 182, 218.

⁹⁴ Srov. LC I, 55.

⁹⁵ Srov. LC I, 55.

⁹⁶ Srov. LC I, 65.

⁹⁷ Srov. LC I, 173.

bezprostředně po Domoslavovi (1365).⁹⁸ Kdo po Hugovi vedl duchovní správu v Louňovicích, bohužel pro nedostatek zpráv nevíme. Koncem století se pak ještě vyskytuje **Nesvoj** (1397)⁹⁹ a **Jan** v letech 1397 až 1406, kterého pak vystřídal **Vykěř** (1406).¹⁰⁰

Příčinu v častém střídání farářů můžeme hledat asi v malých příjmech a možná i v tom, že každý farář více méně byl v područí převora, který v Louňovicích sídlil.

Řádové sestry

Kromě jmen ženských i mužských představených louňovického kláštera, známe i jména některých sester. Ve 12. století to je **Judita**, neteř opata Gotšalka. Mimo ni bylo v klášteře patrně i několik dalších Gotšalkových příbuzných, jak o tom píše Jarloch: „Byly mezi nimi některé jeho příbuzné, jakož i dcery jeho sester.“¹⁰¹ Kromě Judity známe pak ze 14. století jménem **Anežku**, sestru Procka, vладыky z Neustupova. Ta od své neteře obdržela 40 hřiven věnné jistiny a jako díl otcovský 106 hřiven stříbra, obojí zapsané na Neustupově. Když její bratr okolo roku 1381 zemřel bez dědiců, měla jednání o svůj podíl u desek dvorských, aby bratrovo jmění nebylo bráno jako královská „odúmrt“.¹⁰²

Z počátku 15. století je známa **Klára**, dcera vладыky Jana z Křešic, které její ovdovělá matka Kateřina v roce 1407 odkázala dvě kopy úroků z vesnice Křešic k užívání až do smrti.¹⁰³ Jde o vzácný případ, kdy řeholnice držela úrok „do života“, a že tento úrok nespadal na klášter, protože obvykle bylo zvykem, že úroky zapisované pannám připadaly po jejich smrti klášterům. Ještě je známa **Johanka**, držitelka selského dvora v Jiříně. Protože zemřela po zničení kláštera, připadlo všechno její jmění v roce 1437 královské komoře.¹⁰⁴

Při přijímání do řádu měly zřejmě mezi domácím obyvatelstvem přednost příslušnice drobné šlechty a zemanstva, prostě osoby zámožnější, zajišťující klášteru určitou, byť třeba jen nevelkou finanční podporu, kterou klášter vždy potřeboval.

⁹⁸ Srov. LC, pars altera, 60, 175.

⁹⁹ Srov. LC V, 293.

¹⁰⁰ Srov. LC V, 293, LC VI, 188.

¹⁰¹ JARLOCH: op. cit., 154.

¹⁰² Srov. DD XVI, č. 170. Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 15. pozn. č. 17.

¹⁰³ Srov. LE VII, č. 119.

¹⁰⁴ Srov. DD XV, č. 170. Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 21, pozn. č. 48.

4.5 Hospodaření kláštera

Příjmy kláštera plinuly v první řadě z úroků od poddaných. Ze svých dědin dávali plat dvakrát do roka, na sv. Jiří a sv. Havla. Plat se měřil z lánů a jejich dílů, eventuálně z jiter. Platy z lánů nebyly všude stejné. Z dobrých lánů se platila kopa za rok, z horších méně. Z jiter (místa vzdálená na lesních gruntech) se platívalo po groši. Z takového jitra se platilo například z Bejkovic, Labů, Rajkovic a Skrýchova v Nedvědicím újezdě.

Na vesnicích byli ještě podsedkové,¹⁰⁵ kteří měli jen chalupu, a proto z ní platili asi tolik, jako ze skromného domku v městečku. Z domů v městečkách se platíval úrok podomní. Úrok z mlýnů se platil jedině peněžně.

Důležité bylo také pokrčemné, čili daň, kterou platili hostinští ze své živnosti. Většinou se platilo 10 grošů pololetně. V Domašíně se platilo 16 grošů. Někdy bylo také zvykem platit úrok ze svých řemesel. Řezníci v Domašíně dávali z krámu kámen loje jednou do roka. Kdekoliv pak byli hrnčíři, platili úrok za to, že si brali hlínu z panského hliniště.¹⁰⁶

Stejně jako jinde, tak i na Louňovicku byly lány svobodné, ze kterých se neplatily žádné dávky, ale byla s nimi spojená nějaká povinnost. Takové výsadní lány měl například v Domašíně rychtář¹⁰⁷ (dva lány) a biřic (1/2 lánu). Výsadní rychta byla také v Ratměřicích (11/2 lánu) a Milovanicích (1 lán).

Zvláštní výsady měli na vesnici i mlynáři a majitelé hospod, jejichž výsadní postavení spočívalo v tom, že počet mlýnů a hospod byl určen vrchnostmi.

Osvobozeny od platů byly také tzv. *nápravy*, tzn. zboží, které zastavoval klášter do držení urozeným či neurozeným mužům, s povinností sloužit určitým, přesně vymezeným způsobem klášteru v době potřeby. Každý klášter byl i jakousi malou pevností. Aby v čase

¹⁰⁵ Podsedek (subsides) nemá v naší středověké nomenklatuře vyhraněný význam. Ve městech značí skutečného nájemníka, obyvatele města, který nemá vlastní nemovitosti a bydlí u měšťana. Na venkově není tento výraz tak určitý. V pozdějších středověkých pramenech se setkáváme pro chudší venkovské obyvatelstvo, které nemělo půdu vůbec nebo jen v nepatrné míře s výrazy „chalupník,“ „zahradník,“ „domkář“ aniž však vždy bylo možno tyto pojmy přesně odlišovat. Tyto výrazy nejsou v předhusitské době v našich pramenech doloženy. V pojmu podsedek se skrývají právě tyto skupiny známé z pozdějších let. Ale pojem „podsedek“ je přece jen o něco širší. Ekonomicky je můžeme rozdělit podle toho, zda drží nebo nedrží půdu. Ekonomicky tvořili podsedkové dvě skupiny, jednak držitelů drobných gruntů, jednak bezzemků, držitelů chýší. Právně se podsedkové lišili podle toho, či dotýčný podsedek byl. Většina podsedků náležela vrchnosti. Srov. GRAUS: Dějiny venkovského lidu, sv. 2, Praha: ČSAV 1957, 216, 218.

¹⁰⁶ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 24–25.

¹⁰⁷ Rychtář (index, advocatus) byl reprezentantem vrchnosti přímo na vesnici, ačkoliv přitom nepřestával ve většině případů být sám osobně poddaným. V případě, že rychta byla dědičná, mohla vrchnost jen s obtížemi zbavit rychtáře jeho funkce. Většinou však rychta nebyla dědičná v přesném právním významu slova. Často se sice dělila *via facti* v rodině, ale rychtář neměl na dědictví nárok. Rychtář, plně závislý na vrchnosti a konající nižší funkce soudní i administrativní, byl na venkově výkonným orgánem vrchnosti. Rychtáři dostávali rychtu, podíl na peněžitých trestech, určitý počet svobodných lánů, mlýny, krčmy a ve 14. století i některé řemeslníky a podsedky. Zpravidla ke všem rychtářům patřilo právo soudit menší přestupky, někdy

nebezpečí byl zajištěn dostatek branců na jeho obranu, uděloval probošt kláštera tyto nápravy, a to doživotně nebo dočasně, pokud dotyční měli potomky způsobilé ke službě na výzvu.¹⁰⁸

Náprava byla v Olešné a v Libouni.¹⁰⁹ Povinností libouňského zemana bylo sloužit jedním koněm, když by bylo potřeba.¹¹⁰ Více nápravníků bylo v Nedvědicím újezdě, a to konkrétně v Nedvědicích, Záluží, Klánovicích a Hůrce.¹¹¹

Důležité ve středověku bývalo hospodářství rybníční. Ryba byla totiž vhodným postním jídlem a ve starších dobách byl v klášterech půst po celý rok. U Louňovic bylo několik rybníků. Nad samým klášterem byl rybníček a velký rybník byl pod Louňovicemi, ale byl stržen ještě před rokem 1420. Také farář tu měl tři rybníčky, jeden pod lázní a druhý nad ní. Velký rybník byl i u Býkovic. O ostatních rybnících bohužel nemáme žádné zprávy.¹¹²

Louňovický klášter byl během svého trvání řazen mezi nejméně zámožné české kláštery. Daň 80 kop pražských grošů, kterou klášter ročně povinně odváděl královské pokladně, kontrastuje s daní, kterou králi odváděli např. klášter v Chotěšově (po 300 kopách grošů). Menší výměr než měl klášter louňovický, měl snad jen klášter v Želivě (60 kop) a klášter Skalický (20 kop). Avšak ani tuto částku, kterou jako královskou daň, měl zaplatit, nebyl schopen odvádět. V tom případě král buď klášter od placení osvobodil, nebo částku, kterou klášter nezaplatil, dával v zástavu svým vlastním věřitelům. Tak se například stalo v roce 1407, kdy král Václav IV. za své dluhy kováři Henslinovi, na trhu sv. Havla (Staré Město Pražské) sumu 50 kop pražských grošů, kterou mu dlužil probošt a konvent kláštera premonstrátek v Louňovicích. Klášter zaplatil Henslinovi 30 kop grošů, na zbývajících 12 kop grošů, které zajistit nemohl, zapsali se dva ručitelé - Vesel z Lhotky a Mikuláš z Blanice.¹¹³

Kromě vsí patřily klášteru v louňovické skupině také lesy. Největší rozlohu měly lesy kolem Velkého a Malého Blaníku. Další se jmenovaly Hřivy (nebo Hřivá hora) a Hosce. Velký les byl i u Domašína, jiný severně od Křížova, u Skryšova a Hrzína byl les

byla rychta společná i pro několik vsí a rychtář pak soudil obyvatele sousedních vesnic. Srov. GRAUS: Dějiny venkovského lidu, sv. 1, Praha: SNPL 1953, 216, 218.

¹⁰⁸ Nápravníci byli lidé, kteří dostávali půdu s povinností ochraňovat majetek vrchnosti nebo jí v čas potřeby vojensky (popř. jiným způsobem) sloužit, jsou vlastně institucí lenního práva. Většina nápravníků byli svobodníci nebo vladkové, drobní feudálové, již ke své zděděné půdě přejímali ještě „nápravu“, půdu spojenou s povinností ochrany majetku větší vrchnosti. Srov. GRAUS: Dějiny venkovského lidu, sv. 1, op. cit., 200–202.

¹⁰⁹ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 25.

¹¹⁰ O nápravách podrobně ÚLOVEC Jiří: Příspěvek k historii a stavební podobě tvrze a zámku v Libouni u Vlašimi, in: SVPP 38, 1998, 131–157.

¹¹¹ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 25.

¹¹² Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 25.

Opatov (nazvaný tak snad podle některého želivského opata, který jej svému podřízeném klášteřu získal), u Libouně Hněvnov, u Lab Roudný a u Milovanic Želichov.¹¹⁴

Statky louňovického klášteřa během jeho trvání sice neustále rostly, avšak je sporné, zda jejich teritoriální rozsah odpovídal užítku, který z nich klášteř čerpal, zda klášteřní hospodářství bylo výnosné. A. Sedláček vyslovil názor, že bylo zřehla nevýnosné, že čistý výdělek z něho nestačil ani na kuchyni a klášteř neměl nic, co si za peníze nekoupil od poddaných. Měl na mysli především hospodářství polní. Užitek plynul spíše z hospodářství lesního, zvláště z lesů v okolí samotných Louňovic, hlavně z obou Blaníků a Hřív.

O výtěžek z lovu zvěři se klášteř musel dělit s držitelem Vlašimě. Nějaký užitek poskytovalo také hospodářství rybníční. Klášteř také vlastnil několik mlýnů, ale jak je spravoval, je poněkud sporné. Mlýn patrně stával u Křížova. Žádné písemné doklady se nedochovaly o tom, zda měl klášteř nějaký podíl na těžbě zlata v blízkém zlatonosném revíru Libouň - Roudný - Kamberk. Zlato se na Roudném a jeho svazích těžilo a při potocích rýžovalo od pradávna, jak svědčí stopy při potocích kolem Roudného i na Blanici v podobě četných sejpů a odvalů. Písemné zprávy o dolování v tomto revíru máme teprve z počátku 14. století a vztahují se na Kamberk, který ke zboží klášteřa nenáležel. Zdá se, že klášteř se těžby zlata vůbec neúčastnil.

¹¹³ Srov. TADRA Ferdinand: Soudní akta konzistoře pražské, sv. 6, 1407–1408, č. 23, Praha: 1900. Zde mistr Jacobinus vystupuje jako prokurátor a právní ochránce probošta v Louňovicích.

¹¹⁴ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit. 25.

4.6 Statky kláštera

Klášterní statky se skládaly ze dvou skupin: louňovické a soběslavské. Starší a původnější je zřejmě skupina první, ačkoliv nelze stanovit její rozsah z doby kolem roku 1150 a ovšem ani její další narůstání. V době husitské, která znamená pro louňovický majetek konečné stadium, rozkládalo se klášterní hospodářství na poměrně velkém území po obou březích řeky Blanice.

Louňovický klášter byl na levém břehu Blanice držitelem vsí Předbořic,¹¹⁵ Labů,¹¹⁶ Libouně¹¹⁷ a Světlé.¹¹⁸ Na pravém břehu pak kromě Louňovic vsí: Hrajovic,¹¹⁹ Bejkovic,¹²⁰ Rejkovic,¹²¹ Karhule,¹²² Lhoty pod Lesem (pozdějších Lesáků),¹²³ Křížova,¹²⁴ Částrovic¹²⁵ a Pravonína¹²⁶ včetně samoty zvané Mlýnec.¹²⁷ Kromě toho úročili klášteru někteří Daměničtí¹²⁸ a rovněž z tvrze Olešné¹²⁹ (s poplužním a dvorem) šel klášteru v Louňovicích jistý plat. V okolí Jankova obhospodařoval klášter vesnice Ratměřice,¹³⁰ Skrýšov¹³¹

¹¹⁵ Ves, 8 km S od Mladé Vožice. Srov. PROFOUS Antonín: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, sv. 1-4, Praha: ČSAV, 1960–1964, 41.

¹¹⁶ Ves, 11 km JZ od Vlašimi. Srov. tamtéž 474.

¹¹⁷ Ves, 10 km JZ od Vlašimi. Srov. tamtéž 601. Tvrz, o jejímž způsobu opevnění nic nevíme, sloužila klášterním nápravníkům až do roku 1420, kdy byla vypálena. Po převzetí statku Tábořem byla opravena a nadále využívána nápravníky až do poloviny 16. století. Srov. SVOBODA Ladislav, ÚLOVEC Jiří, CHOTĚBOR Petr: Encyklopedie českých tvrzí, sv. 2, K-R, Praha: Argo 2000, 400–402. Na návrší uprostřed vsi stojí románská rotunda, zasvěcená sv. Václavu, o válcové lodi s absidou, s přílehlou sakristií pod oratoří a se západní hranolovou věží. Loď rotundy má vnitřní průměr asi 725 m, síla zdíva se pohybuje od 130 do 140 cm. V datování jejího vzniku se dosavadní literatura rozchází. Naposledy byl její vznik položen až do druhé čtvrtiny 13. století. Podle lidové tradice byla postavena horníky z nedalekých zlatých dolů. Ke kostelu dosazovali kněze želivští opatové, a proto se lze oprávněně domnívat, že se na výstavbě rotundy podílela klášterní huť. Srov. DRAGON Zvonimír: Kostel sv. Václava v Libouni, in: SVPP 25, 1984, 101–102; Libouň, in: Umělecké památky Čech, sv. 2, K-O, Praha: Academia 1978, 257.

¹¹⁸ Ves, 6,5 km JJZ od Vlašimi. Srov. tamtéž 249.

¹¹⁹ Ves, 11 km JJZ od Vlašimi, Srov. tamtéž 763.

¹²⁰ Ves, 10 km JJZ od Vlašimi. Srov. tamtéž 254.

¹²¹ Víska, 10 km JJZ od Vlašimi. Srov. tamtéž 55.

¹²² Ves, 8 km J od Vlašimi. Srov. tamtéž 205.

¹²³ Ves mezi lesy, 9 km na J od Vlašimi. Srov. tamtéž 505.

¹²⁴ Ves, 7 km J od Vlašimi. Srov. tamtéž 411.

¹²⁵ Víska, 6,5 km JJV od Vlašimi. Srov. tamtéž 302.

¹²⁶ Ves, 15,5 km JZ od Dolních Kralovic. Srov. tamtéž 458. V Pravoníně se nachází kostel sv. Jana Křtitele, původně románská rotunda. Podle typu stavby, jejího druhu, způsobu a použití materiálu, podle zasvěcení, klade se vznik rotundy na konec vývojového období románského slohu, tj. kolem roku 1230, barokně upravená, v roce 1840 připojena sakristie. Považován mezi českými rotundami za výjimečný objekt. Srov. TUREK Rudolf: Pravonínská rotunda, in: SVPP 21, 1980, 117–122; Pravonín, in: Umělecké památky Čech, sv. 3, P-S, Praha: Academia 1980, 157.

¹²⁷ Dvůr popl.u Načeradce, na J od Vlašimi. Srov. tamtéž 110.

¹²⁸ Ves, 8 km SV od Mladé Vožice. Srov. tamtéž 361.

¹²⁹ Tvrz u Louňovic pod Blaníkem, 11 km J od Vlašimi. Srov. tamtéž 268. Tvrz a zaniklá ves Olešná vznikly v blíže neznámé době. Tvrz vznikla zřejmě během druhé poloviny 14. století, počátkem 16. století pak byla jistě opuštěna majiteli a zanikla i s poplužním dvorem. Z pozůstatků je možné soudit, že se nejpravděpodobněji jednalo o obdélné trojprostorové sídlo stojící v jednom ohrazení s vrchnostenským poplužním dvorem. Olešná, in: SVOBODA Ladislav, ÚLOVEC Jiří, CHOTĚBOR Petr: Encyklopedie českých tvrzí, sv. 2, op. cit., 537–538.

¹³⁰ Ves, 8 km V od Votic. Srov. tamtéž 546.

¹³¹ Ves, 2 km JV od Pelhřimova. Srov. tamtéž 85.

a Hrzín.¹³² V okolí Vlašimi pak náleželo klášteru městečko Domašín s vesnicemi Hrazenou Lhotou,¹³³ Znosimí,¹³⁴ Milovanicemi¹³⁵ a Želichovem.¹³⁶

Skupina Soběslavská se skládala z několika částí, z nichž hlavní tvořil Újezd nedvědický. Kromě Nedvědic¹³⁷ (kde klášteru patřila také řádová fara) do něj patřily Klenovice,¹³⁸ Svákov,¹³⁹ Debrník,¹⁴⁰ Vlastiboř,¹⁴¹ Záluží,¹⁴² Mokrá,¹⁴³ Vesce,¹⁴⁴ Skrýchov,¹⁴⁵ Hůrka,¹⁴⁶ a Střítež.¹⁴⁷ Zcela osaměle ležela ves Drhovice¹⁴⁸ (v Drhovicích patřila klášteru jen část vsi, zbytek byl již příběnického panství). Nedaleko Soběslavi ležel dvůr Petřín, který sice patřil Rožmberkům, ale platil úrok klášteru.

Podle mínění A. Sedláčka, byl Nedvědický újezd darován klášteru buď od panovníka nebo od Rožmberků, a to ještě ve 13. století. Pánům z Vlašimi, kteří zde byli již začátkem 14. století, přisuzuje Sedláček darování jiných vsí, tvořících dvě menší skupinky. Středem první bylo městečko Domašín s vesnicemi Hrazenou Lhotou a Znosimí, druhou tvořily Milovanice a Želichov.

Lze tedy usuzovat, že původním louňovickým nadáním byly vsi louňovické skupiny, později k nim přibýly v různých dobách a různým způsobem některé další. Újezd nedvědický rozmnožil majetek kláštera v jižních Čechách, kde pak k němu ještě dodatečně přibýly již jen ojedinělé vesnice.

¹³² Ves, 10 km, JZ od Vlašimi. Srov. tamtéž 787.

¹³³ Ves, 4 km Z od Vlašimi. Srov. tamtéž 539.

¹³⁴ Ves, 2 km Z od Vlašimi. Srov. tamtéž 786.

¹³⁵ Ves, 11 km JV od Benešova. Srov. tamtéž 85.

¹³⁶ Víška, 10,5 km JV od Benešova. Srov. tamtéž 828.

¹³⁷ Ves, 3,5 km SZ od Soběslavi. Srov. tamtéž 191.

¹³⁸ Ves, 2 km S od Soběslavi. Srov. tamtéž 238.

¹³⁹ Ves, nyní les, 2 km SZ od Soběslavi. Srov. tamtéž 239.

¹⁴⁰ Ves, 6 km ZSZ od Soběslavi. Srov. tamtéž 370.

¹⁴¹ Ves, 5 km Z od Soběslavi. Srov. tamtéž 571.

¹⁴² Ves, 3,5 km VSV od Tábora. Srov. tamtéž 725.

¹⁴³ Ves, 3 km Z od Soběslavi. Srov. tamtéž 125.

¹⁴⁴ Ves, 3 km ZJZ od Soběslavi. Srov. tamtéž 521.

¹⁴⁵ Ves, 10 km JZ od Tábora. Srov. tamtéž 84.

¹⁴⁶ Ves, 10 km SZ od Tábora. Srov. tamtéž 800.

¹⁴⁷ Ves, 9,5 km od Pacova. Srov. tamtéž 206.

¹⁴⁸ Ves, 7 km ZSZ od Tábora. Srov. tamtéž 468.

4.7 Zánik kláštera a doba následující

První tábořské útoky na opevněná sídla venkovských řeholních vrchností měly všechny podstatné rysy doznívající chiliastické kampaně. Klášterní svatostánky, obytné a hospodářské budovy byly bořeny či páleny, nalezené drahocennosti propadly očištnému ohni a ukořistěné potraviny nebo užitékové předměty denní potřeby pomohly zmírnit zásobovací potíže revolučních obcí. Mnohé konventy zůstávaly v ruinách, a protože nebyl důvod je obsadit, mizela tím z povrchu i centra hospodářské správy. Na využití a konfiskaci opuštěných statků na jaře 1420 ještě nikdo nepomýšlel. Teprve na podzim téhož roku donutily potřeby válečné ekonomiky tábořské obce vybírat svatohavelské úroky po způsobu vynucených holdů. Tento systém se všemi znaky válečného provizoria praktikovala hradištskotábořská obec na celém území své proměnlivé domény až do konce třicátých let. Pozemkové državy klášterů v Milevsku a Louňovicích, které byly napadeny v prvním sledu, ležely v dosahu Tábora a od počátku revoluce tak patřily ke stálým holdovním územím.¹⁴⁹

V pátek 23. srpna 1420 „v předvečer sv. Bartoloměje, někteří tábořského tovaryšstva obsadili horu Blaník blízko Vlašimě, a kdyby nebyli rychle zahrnání, byli by v tom kraji nadělali nesčíslné škody.“ Za stručnou zprávu z Husitské kroniky Vavřince z Březové se podle důmyslné úvahy Pavla Radoměřského nejspíše skrývá nejen dobytí hrádku na Malém Blaníku, ale i vyplenění konventu řeholních kanovnic premonstrátského řádu v blízkých Louňovicích.¹⁵⁰

Augustin Sedláček klade vypálení konventu do léta nebo podzimu 1420. Naopak Josef Macek uvažuje již o jaru, a to v souvislosti s dobytím Milevska.¹⁵¹ František Šmahel připouští, že jaro není vyloučeno, spíše by však přicházely v úvahu dny bezprostředně po dobytí Mladé Vožice, 6. dubna. Přesto F. Šmahel dává přednost pravděpodobnějšímu řešení P. Radoměřského.

Z výpovědi jistého Přecha z Hostovnic, který byl v roce 1423 vyslýchán v krumlovském vězení, se ještě dozvídáme, že před vypálením byl klášter spolu s kostelíkem Panny Marie vyloupen. Přechech se přiznal, že mu z kořisti připadl hrnec medu.¹⁵² Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie zůstal pravděpodobně ušetřen, i když k němu táboři nemohli hned dosadit kališnického kněze, protože se v kraji dlouho nezdrželi.

¹⁴⁹ Srov. ŠMAHEL František: Husitské Čechy, Praha: NLN 2001, 362 – 363.

¹⁵⁰ Srov. VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ: Kronika husitská, op. cit., 400. Tamtéž na str. 409 ve výčtu zbořených klášterů i Louňovice.

¹⁵¹ Srov. MACEK Josef: Tábor v husitském revolučním hnutí II, Praha: 1955, 146–147.

¹⁵² Srov. MAREŠ František: Popravčí kniha pánův z Rožmberka, Praha: 1878, 38.

Po pádu Mladé Vožice, kde se bránila královská posádka, a po dobytí hrádku na Malém Blaníku zbývala jako opora opuštěného klášterství jediné Vlašim, kterou od roku 1416 vlastnil Janek z Chotěnic, jeden z věrných straníků Zikmundových.¹⁵³ Ačkoli proboštu Janovi a většině řeholnic se nic nestalo, na brzký návrat vzhledem k nejistým poměrům nemohly pomýšlet. Vzniklé situace pohotově využil Janek z Chotěnic, který za své předchozí služby získal od krále Zikmunda¹⁵⁴ zápis na větší část louňovického zboží. Zápisem, vydaným 9. listopadu 1420 v Kutné Hoře dostal Janek do zástavy jednak rozsáhlou državu v bezprostředním sousedství Vlašimě, jednak čtyři vesnice řečické fary, jimiž scelil dříve již mu zastavené arcibiskupské panství na Pelhřimovsku.¹⁵⁵ V držení probošta, který utekl na rožmberský hrad Choustník a odtud pravděpodobně do Soběslavi, dočasně ještě zůstaly vesnice tzv. Nedvědickeho újezdu a některé další menší statky na Soběslavsku. Svatohavelský úrok z vesnic na Podblanicku, na který by měl vzhledem k datu Zikmundova zápisu právní nárok, připadl formou holdu vojsku jedné z válčících stran. Takže se musel spokojit s nepatrnou částí platů, které v jeho zastoupení vybrali od klášterních poddaných na Soběslavsku rožmberští purkrabí z Choustníku a z Třeboně.¹⁵⁶ Tíživá situace posléze probošta donutila prodat vše, co se ještě prodat dalo. Jen nahodile víme, že 1. června 1430 obec města Soběslavi od něho koupila dvůr Petřín za 18 kop.¹⁵⁷ V té době probošt sice ještě prezentoval kněze na faru do Nedvědic,¹⁵⁸ to však již patrně bylo jeho poslední právoplatné pořízení před definitivním koncem všech nadějí na obnovu louňovického konventu. Uprchlé sestry porůznu dožily a po roce 1438 již o nich nemáme žádné zprávy.¹⁵⁹

Dobytím Mladé Vožice a pobořením tamějšího hradu v říjnu 1425 vzaly za své poslední výspy katolictví v kraji, protože někdy v této době přešla i Vlašim do rukou táborského spojence Tůmy z Chotěnic, jinak synovce zmíněného Janka.¹⁶⁰ Tím se rozsáhlé državy někdejšího arcibiskupského zboží na Pelhřimovsku, Štěpánovsku i Hradecku

¹⁵³ Srov. SEDLÁČEK Augustin: Hrad, zámky a tvrze království českého, sv. 15, Praha: 1927, 183.

¹⁵⁴ Zikmund Lucemburský, (1368–1437), český (1436), uherský (1387) a římskoněmecký král (1411) a římský císař (1433). Druhorozený syn Karla IV. a Alžběty Pomohanské. Zikmund Lucemburský, in: KDO BYL KDO..., op. cit., 470–472.

¹⁵⁵ Srov. AČ, sv. I, Praha: 1840, 531, č. 200. Překvapivě v něm chybí řada vesnic - Znosim, Světlá, Býkovice, Častrovice, Mlýnec, Daměnice.

¹⁵⁶ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 19. Platy patřící louňovickému proboštovi jsou zvláště vyznačeny ve svatohavelském úročním rejstříku choustnického panství z roku 1421, Srov. KALNÝ Alois: Soupis urbářů jihočeských archivů 1378 až 1773, sv. I, České Budějovice: 1976, 122, č. 113. Platy z pěti vesnic činily méně než polovinu řádného úroku z doby kolem roku 1500. Někdy po roce 1424 připadlo přiběnické zboží k panství třeboňskému, a to včetně vesnic Nedvědickeho újezdu. Srov. Úroční rejstřík svatojiřský z roku 1433. Srov. KALNÝ Alois: Soupis urbářů II, České Budějovice: 1976, 292, č. 314.

¹⁵⁷ viz pozn. č. 4.

¹⁵⁸ LC VIII, 261.

¹⁵⁹ Srov. SEDLÁČEK: Paměti, op. cit., 21.

¹⁶⁰ Srov. PEKAŘ Josef.: Žižka a jeho doba, sv. 4, Praha: 1933, 209–218.

a neméně výnosné panství klášterů v Želivě, Vilémově, Louňovicích i v Sázavě spolu s dalšími církevními statky (např. Kapituly vyšehradské a kláštera strahovského) dostaly do přímé mocenské sféry tábořských posádek v Pelhřimově, Řečici, v Trhovém Štěpánově a Vlašimi. Platy a naturální dávky z mnoha desítek těchto vesnic byly až do lipanské bitvy s železnou pravidelností vybírány tábořskými posádkami a jejich spojenci.

Při dělení tohoto obrovského dominia cestou Zikmundových zápisů z let 1436–1437 strhl na sebe největší díl někdejší tábořský spojenc na Náchodsku Mikuláš Trčka z Lípy, který se během několika málo let stal nejbohatším rytířem v zemi.¹⁶¹ Zbývající zboží připadlo především Táboru a jeho služebníkům, některé vesnice pak ještě porůznu dalším zápisníkům. První náznak zájmu tábořské obce o trvalé získání louňovického klášterství je v úmluvách s císařem Zikmundem, k nimž prostřednictvím Oldřicha z Rožmberka a Přibíka z Klenového došlo v Třeboni 16. října 1436.¹⁶² Ze zápisu sice není zřejmé, zda výběr panství vzešel z podnětů tábořských mluvčích, avšak poněkud rozpačitá odpověď Zikmundova z 22. října 1436 zdá se tomu nasvědčovat.¹⁶³ V každém případě tábořští dali přednost sice menšímu, zato však poměrně kompaktnímu a nepřilíživě vzdálenému zboží před rozsáhlejšími državami, jejichž trvalé získání by z různých důvodů bylo spojeno s vážnými překážkami. Zikmund 30. ledna 1437 zapsal mimo jiné statky louňovického kláštera se všemi jeho úroky, poplatky a užitky v celkové sumě 2400 kop grošů.¹⁶⁴

Dříve než se zástupci tábořské obce mohli ujmout panství nad celým louňovickým klášterstvím, císař Zikmund zemřel (9. 12. 1437) a nové boje o uprázdněný trůn zpochybnily platnost nedávných zápisů. Podpora polské straně, bojové srážky i obležení města vojsky Albrechta Habsburského, jistě Táboru zcela nezabránily udržet pod přímou kontrolou vesnice na Podblanicku. Mnohem hůře na tom byly vesnice Nedvědickeho újezdu, jejichž platy na sebe chtěl jménem příštího panovníka strhnout Oldřich z Rožmberka. Purkmistr a rada ve svém listu z 16. ledna 1438 sice připustili, že mají z louňovického zboží odvádět berní královské komoře, současně ji však odmítli platit svým nepřátelům z Rakouska.¹⁶⁵ Případným sporům o Nedvědickeho újezd táboři zamezili po svém: během krátké doby opevnili kostel v Nedvědicích, učinili z něho tvrz a osadili jízdní posádkou. Oldřich z Rožmberka byl nakonec rád, že o smírčí výpovědi Hynka Krušiny ze

¹⁶¹ Podrobně k tomu DOBIÁŠ Josef: Dějiny, sv. 2, op. cit., zvl. str. 95–97.

¹⁶² Srov. Archiv český, sv. 3, Praha: 1844, 450–451, č. 23.

¹⁶³ Srov. RYNEŠOVÁ Blažena: Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. I, Praha: 1929, 205, č. 306.

¹⁶⁴ Srov. CIM III, Privilegia královských měst venkovských z let 1420–1526, ed. G. Fridrich, Praha: 1948, 177–180, č. 106.

¹⁶⁵ Srov. RYNEŠOVÁ Blažena: Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. 2, Praha: 1932, 1, č. 2.

Švamberka z 16. srpna 1442 táboři svou posádku z Nedvědic stáhli.¹⁶⁶ V té době se již také urovnaly menší spory o tři lány ve Skrýchově a tři podsedky v Hodušíně, u nichž táborští zástupci doložili přináležitost k louňovickému zboží.¹⁶⁷

V jakém rozsahu se dostalo louňovického klášterství městu Táboru?

Prvý, a to jen částečný výčet louňovických vesnic přináší až Zikmundův zápis Jankovi z Chotěnic z 29. listopadu 1420. Všech 15 zde vyjmenovaných vsí a městečko Domašín se vyskytuje v pozdějších tábořských rejstřících. V Zikmundově zápisu tábořské obci z 30. ledna 1437 nejsou sice příslušné vsi louňovického klášterství vyjmenovány, táborští si však bezpochyby nechali vystavit jejich ověřený soupis podle zápisu do královských register. Táborští si na jedné straně uhájili proti Oldřichovi z Rožmberka vsi Nedvědického újezdu a na druhé straně si nečinili nároky na další vsi téhož klášterství. Platí to zejména o farní vsi Pravonín, kterou 16. října 1437 (tedy až po zápisu městu Táboru) Zikmund zapsal ve 200 kopách Janovi z Blanice. Neznámo kdy získali tuto ves Trčkové z Lípy, kteří ji v roce 1514 drželi spolu s Čáslavskem, Ovesnou Lhotou a jinými vesnicemi louňovického kláštera.¹⁶⁸ Ani tak nebylo třecích ploch mezi Trčky a jejich tábořskými sousedy. Město Tábor jako nová vrchnost nad bývalým louňovickým klášterstvím patrně respektovala, ale i znovu obnovilo předválečný status quo co do správní soustavy i co do rozsahu a výše dávek. V letech celkové restaurace předrevolučních poměrů, kdy i tábořské obci neobyčejně záleželo na tom, aby se co nejpevněji vřadila do revolucí narušené, nikoli však zcela rozvrácené feudálně stavovské soustavy, byl takový postup snadno pochopitelný. Doba ideálních vizí o společnosti bez pánů a poddaných, bez dávek a jiných povinností byla nenávratně pryč. Nikdy se již asi nepodaří zjistit, jak se táborští „úředníci“ dobrali skutečného rozsahu svých práv a povinností. Pokud se jim nedostaly do rukou proboštovy záznamy, museli je rekonstruovat vesnici po vesnici. Zdá se, že postupovali důkladně a že na nic nezapomněli, když do svých rejstříků zahrnuli také proboštův mlýn pod Křížovem. S převzetím původního stavu bylo nutně spjato i uznání starších výsad, ať už šlo o dědičné rychty, svobodné krčmy apod.

Přirozeným střediskem tábořského panství se stalo městečko Domašín, jež mělo již v předhusitské době po jednom týdenním a výročním trhu. Tamější rychtu s dvěma výsadními lány zdědil po svém otci Olbramovi Diviš z Domašína, jehož táboři přijali za svého.¹⁶⁹ K rychtě a k městečku patřily přifařené vsi Znosim a Hrazená Lhota. Dědičnou

¹⁶⁶ Srov. tamtéž 174–175, č. 202.

¹⁶⁷ Srov. SLAVÍK: Panství..., op. cit., 33.

¹⁶⁸ Srov. DOBIÁŠ: Dějiny, sv. 2, op. cit., 201, pozn. č. 182, 224, pozn. č. 265.

¹⁶⁹ Diviš je doložen ještě k 20. prosinci 1437. Srov. SLAVÍK: Dějiny Domašína..., op. cit., 13–16.

rychtu měly i nedaleké Milovanice, k nimž spadal i Želichov.¹⁷⁰ Spornější je případ Louňovic a Libouně. Zatímco rychtáře v Louňovicích zná až VRJ 1530, v Libouni byla dědičná rychta již v době předhusitské. Přesto od roku 1502 tamější rychtář z rejstříku mizí, a z výsadního popluží od té doby platili všichni společně. Tento stav se již udržel, neboť rychtu v Libouni neuvádí ani rejstřík důchodů Jana z Pernštejna z roku 1547.¹⁷¹ Vzhledem k sídlu ženského konventu v Louňovicích podržel si probošt nejspíše přímou pravomoc v obci, zatímco ostatní vesnice okrsku (tj, Světlá, Laby, Předbořice, Lesáky, Rejkovice, Hrajovice, Býkovice a Mlýnec) spadaly pod rychtu v Libouni, kde stávala také tvrz klášterního nápravníka. Tím se asi stalo, že sídlo klášterství bylo ve svém vývoji poněkud podvázáno a že k jeho rozvoji došlo až za táborského panství, kdy se také Louňovice poprvé jmenují městečkem. Poslední správní okrsek tvořily Hrzín, Skrýšov a Ratměřice s dědičnou rychtou.¹⁷²

Pokud v prvních letech některý z úseků klášterního hospodaření unikl pozornosti táborských úředníků, byl dříve či později znovu začleněn do výběrčích rejstříků. Nebylo zapomenuto ani na podací s dvěma podsedy v Hodušíně, libouňské farářské popluží, čtyři osedlé louňovického kostelního poddaci v Daměnicích a proboštův dvůr v Olešné, ani na rybníky, louky, potoky, lesy či hliniště. Až do roku 1545 se táborské zboží na Podblanicku nijak neměnilo, takže klášterství zůstalo téměř ve své předhustické podobě. Teprve uvedeného roku táborská obec zakoupila ves s tvrzí a se vším příslušenstvím v Pravěticích spolu s kmetci dvory s jiným majetkem ve vsích Bzová a Hrnčiče. K původnímu libouňsko-louňovickému okrsku tak přibyla další rychta, jež s přílehlými vesnicemi vytvořila ucelenou soustavu. I tak je svým způsobem paradoxní, že právě ve vrchnostenské sféře Tábora si staré církevní zboží tak dlouho podrželo své původní obrysy. Platí to i o Nedvědicím újezdu, který však v táborských rejstřících tvořil samostatnou jednotku. Dva tři roky po připojení Pravětic vzalo vše za své. Tábor o celé klášterství přišel. A to během krátké doby po kusech přešlo do rukou hned několika feudálů. Jan z Pernštejna, který získal směnou louňovické vesnice, hned roku 1548 po kuse zboží rozprodal.¹⁷³ Nedvědicí vesnice byly zakoupeny k rožmborskému dominiu.¹⁷⁴

V plném znění Zikmundova zápisu na louňovické zboží z 30. ledna 1437 si panovník vyměňuje, že táborští nemají lidi na zastaveném klášterství „mimo jich spravedlivé poplatky v ničem obtěžovati“ a že „komoře královské ty sumy obyčejně vedle

¹⁷⁰ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 27.

¹⁷¹ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 27, pozn. č. 63.

¹⁷² Rychtu v Ratměřicích znají VRH 1498 i rejstřík důchodů z roku 1547.

¹⁷³ Srov. SLAVÍK: Dějiny Domašína..., op. cit., 53.

¹⁷⁴ Srov. SLAVÍK: Panství..., op. cit., 74.

práva předkuov našich mají vydávati, což by z těch jich držení spravedlivé bylo.“¹⁷⁵ První podmínku nová zástavní vrchnost splnila beze zbytku, protože výše platů a berní zůstala patrně na stejné výši. Pokud v těchto letech pravidelnou královskou berní na louňovickém zboží vymáhali, nechávali si její výtěžek pro vlastní potřeby.

Při převzetí královských zástav na přelomu let 1453/1454 zástupci tábořské obce sice prokázali platnost svých zápisů, současně však se museli přiznat k svému závazku královské komoře. Je možné, že již od této doby město Tábor platilo každoroční berní ve výši deseti kop pražských za sebe a osmdesát kop grošů za louňovické klášterství.¹⁷⁶ V soupisech královských důchodů z počátku roku 1471 se v seznamu měst Tábor překvapivě nevyskytuje, ač v seznamu klášterů jsou Louňovice uvedeny i s příslušnou částkou.

Je pravděpodobné, že i královskou berní táborští úředníci vybírali v předrevoluční výši. Jen Předbořice a Částrovice měly úlevu.¹⁷⁷ Celkový součet činil vždy něco málo přes 160 kop grošů, což by vyměřené částce 80 kop odpovídalo jen tehdy, kdyby šlo o groše míšeňské. Tomu však je na překážku skutečnost, že všechny tábořské výběřčí rejstříky a výměry počítají v českých groších.¹⁷⁸

Táborští převzali podblanické vesnice v době, kdy již původní dávky byly postupně upraveny podle skutečných produkčních podmínek, takže starý fiskální systém nemuseli měnit. Nejspíše také ponechali v platnosti staré naturální dávky a roboty. Nebylo jich ovšem mnoho a většinou byly regulovány. Jelikož se však přece jen tu a tam udržely, jako např. ve vsi Světlá,¹⁷⁹ plyne z toho, že si táborští úředníci nezatěžovali hlavu možnými národohospodářskými úpravami.

Stálost předrevolučních poplatků lze pro Podblanicko předpokládat, nikoli však doložit. Všude jinde zjevnou tendenci ke stabilitě prokazují i tábořské rejstříky. A jelikož na předrevoluční výši zůstaly platy příběnických a strahovských vesnic, jistě tomu nebylo jinak s vesnicemi louňovického klášterství.

Z povahy zápisného zboží vyplývaly i zvláštní vztahy v majetkoprávní a vrchnostenské sféře. Tábořská obec je respektovala již tím, že zápisné zboží pojímala odděleně od vesnic patřících k městu. Panovníci, jako držitelé svrchovaných majetkových práv, si vyhrazovali nad klášterním zbožím majetkový dozor i v době jejich zástavy, takže

¹⁷⁵ FRIDRICH: Privilegia, op. cit., 179, č. 106.

¹⁷⁶ Roční úrok ve dvou pololetních splátkách ve výši deseti kop grošů určila hned Zikmundova zakládací listina z 25. ledna 1437. Srov. FRIDRICH: Privilegia, op. cit., 170, č. 102.

¹⁷⁷ Srov. SLAVÍK: Panství..., op. cit., 86. Zde úhrnné sumy pro jednotlivé vsi.

¹⁷⁸ Srov. ŠMAHEL: Tábořské vesnice..., op. cit., 180–181.

¹⁷⁹ Výčet těchto naturálních dávek a robot podal SLAVÍK: Panství..., op. cit., 44–45.

bez jejich svolení nesmělo dojít k majetkovým přesunům. Neméně vázání byli táborští i ve věci libouňské nápravy.

Na rozdíl od nápravy v Olešné, jež byla v porevoluční době přeměněna na plat,¹⁸⁰ náprava při libouňské tvrzi udržela. Poprvé slyšíme o tamějším nápravníku již ve 20. letech 15. století. Tehdy jim byl Boreš, bratr domašinského rychtáře Diviše. Táboři libouňskou tvrz spálili a Borše samotného nejspíše v boji zabili. Po Boršovi se ujal statku rytíř Jan z Věžníků, který 7. června 1460 podal před dvorským soudem svědectví o všem, co se ve válečných letech ve vsi dělo.¹⁸¹

Pokud jde o majetek, osobní závislost a jiné záležitosti bývalých poddaných louňovického kláštera, byla přímá vrchnostenská pravomoc panovníkem postoupena purkmistru, radě a obci města Tábora. Vše nasvědčuje tomu, že klášterní vsi na Podblanicku byly na zákupním, purkrechním právu a že tudíž louňovičtí poddaní měli právo svobodné dispozice s majetkem. Předběžného souhlasu vrchnosti s každou směnou nemovitosti bylo ještě třeba, zvláště když jedna ze stran byla z jiného panství. Do jaké míry byl tento souhlas formální, lze se jen dohadovat. Málo také víme o způsobu, jakým směna nabývala právní platnosti. V případě vesnic v přímém majetku Tábora směna probíhala před rychtářem a zapisovala se do zvláštního oddílu nejstarší knihy trhové. Později byla pro směny vesnických statků založena zvláštní městská kniha. U zápisných vsí nejspíše postačil zápis do gruntovní knihy, kterou vedl buď rychtář příslušného okrsku anebo jeden z notářů – písařů městské kanceláře.

Počínaje datem Zikmundova zápisu stali se až do doby jeho zrušení poddaní louňovického kláštera „lidmi tábořské městské obce.“ Pro dobu upevňování staronového pořádku na bývalé revoluční pevnosti je příznačné, že představitelé tábořské obce důsledně na každém svém novém poddaném požadovali slib člověčenství (nešlo o vázanost k půdě, ale o osobní vztah poddaného k jeho pánovi).¹⁸²

Tábor držel louňovické zboží až do roku 1547. Tehdy Louňovice a k nim příslušející zboží zkonfiskoval Táboru Ferdinand I.¹⁸³ jako trest za odmítnutí podpory panovníka ve válce Šmalkaldské. Statky bývalého louňovického kláštera panovník postoupil panu Janovi z Pernštejna. Ten je ale již následujícího roku (1548) prodal rytíři Kryštofu Skuhrovskému ze Skuhrova. Skuhrovští drželi panství až do roku 1672, kdy

¹⁸⁰ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 9–10.

¹⁸¹ Srov. DD sv. XVI, 120, č. 184 a 188.

¹⁸² Srov. ŠMAHEL, Tábořské vesnice..., op. cit., 184.

¹⁸³ Ferdinand I. (1503–1564), český a uherský král (1526), římskoněmecký král (1531) a císař (1556). Ferdinand I. in: KDO BYL KDO..., op. cit., 96–97.

Karel Adam z Říčan odevzdal ve své závěti louňovické zboží pražskému arcibiskupství. To je vlastnilo až do roku 1925.¹⁸⁴

4.8 Po stopách zaniklého kláštera

Archeologický výzkum v Louňovicích pod Blaníkem provádělo již od roce 1955 Historicko-archeologické oddělení Národního muzea v Praze. Výzkum od samého začátku vedl Pavel Radoměřský. První fáze výzkumu probíhala v letech 1955 až 1961 a jejím cílem bylo jednak zjištění místa, kde se rozkládal starobylý louňovický klášter, a jaký byl asi jeho rozsah a jednak vynést na světlo nálezy, které by ověřily archeologickou důležitost celé lokality a opodstatňovaly v budoucnu její systematický výzkum. Dalším záměrem bylo ukázat právě na příkladu Louňovic postupný vývoj a přerůstání původní středověké klášterní osady v dnešní městečko. Země pod Blaníkem vydává svědectví o tom, jak stoupala výstavba a výstavnost kláštera během jeho trvání a jak se rozšiřovala jeho osada. Systematický archeologický výzkum v Louňovicích, ačkoliv byl znesnadněn faktem, že výhradně probíhal na plochách zastavených hospodářskými staveními a komunikacemi, postavil archeology před poznání enormního rozsahu klášterišť a výstavnosti jeho objektů.

Archeologický výzkum probíhal především v jižní části dnešních Louňovic, zvané Obora. V ulici Jana Žižky (dříve Na Lhotu) je dochována masivní zeď, jediná památka, upomínající na starobylý klášter, ke které bylo přistaveno stavení čp. 19 (nyní již zbořeno). Její zdivo, složené z plochých lomových kamenů, je na první pohled svou strukturou starobylějšího vzhledu, než mají všechny jiné louňovické stavby. A tak ani po stránce ryze stavební nelze proti datování zdi před rok 1420 nic namítat, a to zvláště ne vzhledem k nepravidelnému výstupku, který na jednom místě zdiva lze pozorovat a který zdá se nasvědčuje, že jde o pozůstatek rozebraného pilíře, podpírajícího po způsobu gotických opěrných pilířů zeď budovy. Tato „klášterní“ zeď je dochována do délky 11 metrů a výšky 3,5 až 4 m, síla jejího zdiva dosahuje 1 m a zmíněný opěrný pilíř je široký 2,4 m.

Je důležité, že rozšíření výkopu na dvorku čp. 20 vedlo v terénu posléze k objevu rohu zděné budovy, vymezeného dvěma vzájemně kolmými masivními zdmi z lomové ruly. Tyto zdi byly odhaleny do několika metrů délky, kratší strana rohu zdi se ztrácí pod zdí sousedního stavení čp. 31 a nelze ji dále sledovat. Delší strana zdi, směřující přibližně rovnoběžně se zdí stavení čp. 21 po svahu dvorku se vytrácí asi po 8 m patrně v důsledku přirozeného postupného splavení svažujícího se terénu dvorku, nebo snad v důsledku

¹⁸⁴ Srov. BURIAN: op. cit., 35.

jiných úprav terénu dvorku v uplynulých stoletích. Bohužel budova čp. 21 překryla nalezený objekt, který bezpochyby vzhledem ke keramickým nálezům, je některou z klášterních budov, a znemožňuje jej prozkoumat na východní straně.

Při přestavbě stavení čp. 20 za druhé světové války byla při úpravě terénu poblíž průjezdu do dvora nalezena v ulici na Lhotu lidská kostra orientovaná hlavou na západ a nohama k východu. Byla bez milodarů a beze stop po rakvi, s rukama volně položenými podél těla. Někde v těchto místech, tj. před stavením čp. 20, začínalo klášterní pohřebiště. Další kostry ve velké koncentraci hrobů se našly i při mírném kopání dále v ulici na Lhotu před průčelím stavení čp. 21 a 22, na společném dvoře těchto dvou stavení a rovněž pod okny protějšího stavení čp. 43. O tom, že šlo o hřbitov klášterní, nelze pochybovat. Hřbitov farní se rozkládal podle kostela farního. Hřbitov kolem nynějšího farního kostela byl zrušen teprve ve čtyřicátých letech 20. století a založen tehdy „nový“ hřbitov na okraji městečka při silnici na Kondrac.

Pro přesnější lokalizaci klášterního kostela není žádného bližšího vodítka. Jen hypoteticky ho lze předpokládat někde v místech nynějšího stavení čp. 43, na jehož dvorku bylo odkryto při výkopech klášterní zdivo spolu s četnými nálezy středověké klášterní keramiky, včetně několika nálezů silně opalizovaného středověkého skla z okenních kroužků. Je zvláště důležité, že při rozličných terénních úpravách byla majitelem tohoto stavení nalezena již celá řada zlomků tvrdě vypalovaných keramických dlaždic s reliéfním dekorem v podobě duhových růžic a listů. Jak nálezy středověkých okenních skel tak zvláště nálezy dekorativních dlaždic svědčí pro blízkost významnějšího klášterního objektu, kterým vzhledem k prokazatelné bezprostřední blízkosti klášterního hřbitova, mohla být budova klášterního kostela.

Při jižní straně ulice byl u čp. 39 nalezen románský objekt, pravděpodobně západní závěr konventního kostela Panny Marie (východní závěr byl poškozen novostavbou tohoto domu). V jeho interiéru byly nalezeny dva hroby, které zřejmě signalizují pohřebiště premonstrátek. Mrtvé byly uloženy do kamenných schrán, uzavřených opracovanými krycími kameny. Jižně od předpokládaného chrámu byly nalezeny zbytky nejspíše klausurního stavení. V jeho jižním křídle byl, podle vrstvy potravinových zbytků, lokalizován refektář (sousedící snad s kuchyní). Konvent byl jistě obklopen řadou výrobních a užitkových objektů. Na západním okraji laického pohřebiště byla odkryta vápenná pec, jižně od předpokládané klauzury pak zlatorudný mlýn, jihovýchodně od něj stála stavba s teplovzdušným topením, snad sušárna. Zbytky středověkých staveb byly zjištěny i v řadě dalších objektů (často ve druhotném umístění).

Poznatky svědčí hlavně o mimořádné kvetoucí keramické výrobě v Louňovicích během doby trvání kláštera. Kromě vynikající produkce ušlechtilého dutého hrnčářského zboží i užitkových nádob, byl klášter sám z velké části z keramiky vybudován, a to nejenom z prostých cihel, ale i z cihel tvarovaných, používaných zejména ve funkci výzdobných prvků skružeb, ostění oken, sloupků a jiných architektonických složek staveb.

Pro pestrý sortiment těchto cihel - tvarovek, užitých při stavbě a výrobě klášterních budov a výzkumem objevených, nemáme - pokud je zatím známo - v našich zemích obdoby.

Další fáze terénního archeologického výzkumu v Louňovicích byla zahájena 7. července 1981. Podle plánu byly výkopové práce zaměřeny na prozkoumání části terénu na tzv. Oboře v sousedství jižních dílů parcel č. 37 a 38, kde na podzim roku 1979 při kladení vodovodního potrubí narazili dělníci na část intaktní románsko-gotické dlažby. Plošným odkryvem rozměrů 8 x 8 m byla zjištěna v hloubce asi 2 m pod úroveň dnešního terénu intaktní dlažba, složená z dlaždic s reliéfním motivem tzv. dubových listů (dvou různých, jen v detailech odlišných variant), jejichž každá čtveřice vytváří ornamentální geometrický celek s centrální kruhovou růžicí. Rozšířením výkopu bylo pak zachyceno západní a východní uzavření podlahy kamennou podezdívkou. Odkrytá dlažba byla po provedení měřičské a fotografické dokumentace zčásti vyzvednuta, ale tak, aby pro další výzkum nebyla zcela porušena. I tak bylo získáno více než 30 kusů celých reliéfních románsko-gotických dlaždic a řada jejich fragmentů. Kromě toho bylo nalezeno na zkoumaném podlaží velké množství keramických vzorků a torz užitkových nádob ze 13. a 14. století a také větší množství střepů hrncových kachlů.¹⁸⁵

Keramika

Archeologický průzkum, shledávající stopy po bývalém louňovickém klášteře, se ve svých prvních fázích soustředil na dvorek čp. 20.

Při výkopu bylo nalezeno velké množství střepů středověké keramiky - zlomků užitkových nádob. Výzkumem byl objeven výhradně střepový materiál, celý předmět nebyl nalezen ani jeden. Z nalezeného materiálu se podařilo postupně sestavit na 25 celých předmětů, které představují průřez inventářem středověké kuchyně: jde o hrnce, pokličky k těmto hrncům, mísy a menší misky.

¹⁸⁵ Srov. RADOMĚRSKÝ Pavel: Výzkumná a vědecko-osvětová činnost v Louňovicích pod Blaníkem v roce 1981, in: SVPP, 23, 1982, 323-330.

Objevený klášterní keramický inventář je vědecky velmi důležitým souhrnem středověké keramiky. Je zajímavý technikou výroby nádob, na kterých lze pozorovat jednak starší způsob hrnčírské práce na pomalu rotujícím hrnčírském kruhu, jednak však i užití techniky novější - práci na kruhu rychle rotujícím. Louňovické klášterní nádoby z pálené hlíny vynikají kromě toho i pozoruhodným tvarem a vysoce plastickou profilací okrajů nádob. Zajímavá je však zejména jejich výzdoba, jako dekoru nádob použili hrnčíři v hojné míře prvků do nádob vrytých, tj. jednoduchých i mnohonásobných pruhů, vývalků i vlnovky čili vlnice, zhotovené hřebenovitým nástrojem, kterou známe jako výzdobný prvek daleko starších slovanských nádob a která se na louňovickém středověkém keramickém zboží objevuje jako pozůstatek starých slovanských keramických tradic.

Ze všech 25 keramických nádob, které byly z keramického souboru v celistvosti zrekonstruovány, tvoří pětinu keramika z radýlkovými gotickými nápisy a kromě toho byly zjištěny i další nápisy na různých keramických fragmentech. Oproti jiným radýlkovým nápisům na keramice, nalezené u Sezimova Ústí a Kozího Hrádku, sestávají nápisové pruhy na louňovických nádobách jen z několikrát se opakujícího jména Maria a jediný rozvinutý nápis je německý MARIA HILF. Zda často přicházející jméno Maria na louňovických nádobách souvisí nějak s tím, že klášterní kostel byl zasvěcen Panně Marii, je sporné vzhledem k tomu, že jméno Maria je oblíbené i na nádobách sezimousteckých a i z Kozího Hrádku. Podobně je sporné, ale dost pravděpodobné, zda německý nápis Maria hilf lze spojit s německou tradicí se zakladateli louňovického kláštera.¹⁸⁶

Lze oprávněně konstatovat, že celá bohatá škála louňovických radýlek včetně radýlek s nápisem představuje ve skutečnosti nejstarší typy našeho radýlkovitého dekoru z období okolo roku 1400 a z prvních dvou desetiletí 15. století.

Zdá se však, že Louňovice jsou zatím jedním z nejbohatších nalezišť této vzácné středověké keramiky s výzdobou v gotickém písmu, která je někdy přímo označována jako keramika husitská. Správnější však by bylo nazývat ji předhusitskou, protože celý keramický soubor z Louňovic čp. 20 je pokládán za nález, který bezprostředně souvisí se zánikem kláštera v roce 1420 – za pozůstatky po plenění kláštera – a vznik nádob je tedy potřeba položit do doby před rokem 1420. Jednotlivé nádoby keramického souboru z čp. 20 mají četné společné znaky, a to je kromě jiných důvodů i hlavní důvod, pro který věříme, že celý soubor louňovických středověkých nádob je výrobkem domácích louňovických hrnčírů z let krátce před zánikem kláštera.

Nálezový soubor louňovické keramiky z čp. 20 vzbuzuje jako celek oprávněný dojem, že jde o keramiku místní, keramiku louňovickou. Nádoby jsou si vzájemně někdy

bezprostředně, někdy alespoň v detailech příbuzné natolik, že celý soubor činí dojem jedné rodiny, vyšlé z jedné keramické dílny, i když třeba v časovém rozsahu jednoho či dvou desetiletí. To platí o shodné profilaci okrajů nádob, o shodách ve výzdobě hrdla a podhrdlí nádob, o častých použitích jednoho a téhož radýlkovaného dekoru jako výzdoby různých nádob, o shodách v barvě a materiálu, z kterého byly nádoby zhotoveny i o častém shodném způsobu úpravy vnějšího povrchu těla nádob, který byl nezřídka záměrně leštěn do kovového ocelově namodralého nebo šedého odstínu, zvláště nápadného a charakteristického pro nádoby s radýlkovanými nápisy.

Louňovice měly starou dobrou hrnčířskou tradici, o které se dochovaly vědomosti i konkrétní zmínky až do současnosti. V popise zboží louňovického z roku 1502 je pojednání o vlastních Louňovicích doprovázeno připomínkou, že: „Tadiež také se hlína prodává hrnčířom.“¹⁸⁷ To svědčí o tom, že materiálem pro hrnčířskou výrobu byly již tehdy Louňovice známy a že zde existovaly pravděpodobně již i v době předhusitské předpoklady pro vlastní keramickou produkci, jejíž obraz podal souhrn keramiky z čp. 20.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Srov. RADOMĚRSKÝ: Nejstarší..., op. cit., 86.

¹⁸⁷ Srov. SEDLÁČEK: Paměti..., op. cit., 25.

¹⁸⁸ Srov. RADOMĚRSKÝ: Nejstarší ..., op. cit., 79–88.

Stálá archeologická expozice pod názvem „Nejstarší dějiny Louňovic pod Blaníkem ve světle historicko-archeologického výzkumu,“ byla otevřena ve zdejší zámku v roce 1981. Je zde instalován ve velké úplnosti celý výsledek déle než dvacetipětiletého archeologického výzkumu jak v Louňovicích, tak i na obou Blanících. Úplný je soubor všech rekonstruovaných středověkých nádob z louňovického klášterišťe, jeho osady i z obou Blaníků, nevyjímaje vzácné užitkové nádoby zdobené gotickými nápisy, které jsou louňovickou specialitou. Ve výběru jsou pak vystaveny i jiné výzkumem objevené památky - keramické, kamenné architektonické prvky, nářadí i nástroje ze železa a bronzu, zbraně, mince, kosterné pozůstatky a nálezy z inventáře hrobů klášterního pohřebiště aj.

ZÁVĚR

Bývalý klášter premonstrátek v Louňovicích sice patří k našim klášterům, o kterých se z doby jeho působení prakticky nic nezachovalo, přesto i z těch nepatrných zpráv a především archeologických výzkumů, provedených v 60. a 80. letech minulého století, si můžeme utvořit představu, jak asi klášter vypadal, jaký majetek zpravoval a jaká byla jeho organizace.

Z dosavadních poznatků vyplývá, že louňovický klášter byl s největší pravděpodobností založen v roce 1149. Byl osazen premonstrátkami z německého Dünnewaldu a později k nim přibyly i řeholnice českého původu. Při přijímání do řádu měly zřejmě mezi domácím obyvatelstvem přednost příslušnice drobné šlechty a zemanstva, prostě osoby zámožnější, zajišťující klášteru určitou, byť třeba jen nevelkou finanční podporu, kterou klášter vždy potřeboval

Od svého založení byl klášter spravován (pod stálou patronací želivského opata) převory, které jakoby na znamení většího osamostatnění kláštera, okolo roku 1250 vystřídali proboštové. Vedle probošta, který byl bezprostředním představeným celého kláštera, byla nadřízenou konventu louňovických sester převorka, nad kterou snad stála ještě výše, v posledních obdobích trvání kláštera, magistra a subpřevorka.

Písemné zprávy o podobě konventu jsou velmi stručné. Na jejich základě lze konstatovat, že jádro kanonie s kostelem Panny Marie a konventem ohrazené klausurní zdí bylo odděleno od budovy probošství. Je možné, že samostatné proboštovo sídlo stávalo v místech jižního křídla pozdějšího louňovického zámku, tedy západně od konventu. U západní brány do areálu kanonie stával farní kostel sv. Václava vybudovaný klášterem. Vznikl snad až v I. polovině 14. století, neboť pod ním byly archeologicky zjištěny starší objekty a hroby a je zřejmě totožný s dnešním (v jádře gotickým) kostelem Nanebevzetí Panny Marie. Otázkou zůstává, kde stál klášterní hospodářský dvůr, zda to bylo v areálu konventu, anebo severně od nynějšího zámku, na místě pozdějšího vrchnostenského dvora.

Předpoklad, že louňovická kanonie patřila k nejchudším řeholním domům v zemi, můžeme zpochybnit tím, jestliže si uvědomíme, jaký rozsah patrně měla konventní zástavba a jak byla členitá.

Klášterní statky se skládaly ze dvou skupin: louňovické a soběslavské. Starší a původnější je zřejmě skupina první, ačkoliv nelze stanovit její rozsah z doby kolem roku 1150 a ovšem ani její další narůstání. V době husitské, která znamená pro louňovický majetek konečné stadium, rozkládalo se klášterní hospodářství na poměrně velkém území po obou březích řeky Blanice

Poznatky svědčí také o mimořádné kvetoucí keramické výrobě v Louňovicích během doby trvání kláštera. Kromě vynikající produkce ušlechtilého dutého hrnčířského zboží i užitkových nádob, byl klášter sám z velké části z keramiky vybudován, a to nejenom z prostých cihel, ale i z cihel tvarovaných, používaných zejména ve funkci výzdobných prvků skružeb, ostění oken, sloupků a jiných architektonických složek staveb

Konec kanonie v Louňovicích nastal nejspíše 23. srpna roku 1420, kdy podle kronikáře Vavřince z Březové obsadili táborité hrad na Malém Blaníku a při této souvislosti byl zřejmě obsazen a vypleněn i konvent. Poslední probošt Jan se objevuje ještě v roce 1436. Louňovické zboží připadlo Táboru, který je držel až do roku 1547, tehdy Louňovice a k nim příslušející zboží zkonfiskoval Tábor Ferdinand I. Ve 2. polovině 16. a 17. století byly Louňovice v držení rytířů ze Skuhrova. Od roku 1672 do roku 1925 je pak vlastnilo pražské arcibiskupství.

Kklášter, kterému děkují dnešní Louňovice za svůj vznik, sehrál na Podblanicku natolik důležitou roli hospodářského a kulturního činitele, že žádný historický pohled na nejstarší fázi našich dějin nemůže jeho existenci přejít a nezahrnout ho do velkého počtu činitelů určujících společenský vývoj našeho státu v období raně feudálním a předhusitském.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- AČ** - Archiv český
AČK - Archiv české koruny
AM - Archiv města
ČNM - Časopis Národního muzea v Praze
CDB - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemie
CIM - Kodex iuris municipalis regni Bohemiae (Privilegia)
č - číslo
čp - číslo popisné
ČSČH - Český časopis historický
DD - Desky dvorské
FRB - Fontes rerum Bohemicarum, Prameny dějin českých
HG - Historická geografie
JARLOCH - Letopis Vincenciův a Jarlochův
J - jižně
JV - jihovýchodně
JZ - jihozápadně
JSH - Jihočeský sborník historický
LC - Libri confirmationum
LE - Libri erecti
LM - Lexikon des Mittelalters
LthK - Lexikon für Theologie und Kirche
MIC - Codex iuris municipalis regni Bohemiae
n.m. - nadmořská výška
RBM - Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
S - severně
SokA - Státní okresní archiv
SV - severovýchodně
SZ - severozápadně
SAP - Sborník archivních prací
SVPP - Sborník vlastivědných prací z Podblanicka
V - východně
VRH, VRJ - Výběří rejstřík havelský, Výběří rejstřík svatojiřský
VSP - Vlastivědný sborník Podřibska
Z - západně

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Tištěné prameny

- Annales Gerlaci Milovacensis [Letopis Jarlochův], ed. Josef Emler, in: FRB II/2, Praha: 1875, 461–516.
- Archiv český, ed. F. Palacký, J. Emler, F. Čelakovský, od roku 1840.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, sv. 1–5, ed. G. Fridrich, J. Šebánek, S. Dušková, V. Vašků, Praha: 1904–1993.
- Codex iuris municipalis regni Bohemiae, sv. III., Privilegia královských měst venkovských z let 1420–1526, ed. G. Fridrich, Praha: 1948.
- Chronicon Laurentii de Brzyezowa [Husitská kronika Vavřince z Březové], ed. Jaroslav Goll, in: FRB, sv. 5, Praha: 1893, 329–534.
- Letopis Vincenciův a Jarlochův, Praha: SNKLHU, 1957.
- Libri confirmatorum ad beneficia ecclesiastica Pragensem, sv. 1–10, ed. F. A. Tangl, J. Emler, Praha: 1868–1889.
- Libri erectionum arcidiecei Pragensia, ed. K. Brodský, A. Podlaha, Praha: 1875–1927.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, sv. 1–7, ed. K. J. Erben, J. Emler, J. Spěváček, B. Mendl, M. Linhartová, Praha: 1855–1963.

Literatura

- ANDERLOVÁ Jitka: Region Benešov. Obce a města, Kolín: Pegas print, 2003.
- ARDURA Bernard, DOLISTA Karel: Premonstráti v Čechách, na Moravě a na Slovensku, Praha: Univerzita Karlova, 1993.
- ARDURA Bernard: Prémontrés. Historire et Spiritualité, Saint-Etienne: 1995.
- AUGUSTIN Josef: Česká republika ve znacích, symbolech a erbech. Sokolov: Argor, 1999.
- BACKMUND Norbert: Monasticon Praemonstratense id est historia circariarum atque canoniarum candidi et canonici ordinis Praemonstratensis, sv.1–3, Straubing: 1949–1952.
- BACKMUND Norbert: Geschichte des Prämonstratenserordens, Grafenau: 1986.
- BAUEROVÁ Anna: Zlatý věk Keltů v Čechách, Praha: MF, 2004.
- BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. 1, Praha: Paseka, 1997.
- BOHÁČ Zdeněk: Středověké kláštery v Čechách a na Moravě v době předhusitské, in: HG 28, 1995, 137–144.
- BUBEN Milan: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společenství katolické církve v českých zemích II/1. Řeholní kanovníci, Praha: Libri, 2003.

- BURIAN Josef: Louňovice pod Blaníkem, Praha: 1894.
- ČERMÁK Dominik: Premonstráti v Čechách a na Moravě, Praha: 1877.
- DAVID Petr, SOUKUP Vladimír: 777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky, Praha: Kartografie, 2002.
- DĚJINY EVROPSKÉ CIVILIZACE (kol. autorů), sv. 1, Praha, Litomyšl: Paseka, 1995.
- DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ (kol. autorů), sv. 1, Praha: Paseka, 1992.
- DOLISTA Karel: Majetkový rozvoj českých premonstrátských klášterů do konce 13. století, (dizertační práce), Praha: 1950.
- DOBIÁŠ Josef: Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí. Doba předhusitská, sv. 1, Pelhřimov: Musejní spolek, 1927.
- DOBIÁŠ Josef: Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí. Doba reformační, sv. 2, Pelhřimov: Musejní spolek, 1936.
- DORAZIL Otakar: Vládcové v dějinách Evropy (800–1648), sv. 1–3, Praha: Amlyn, 1992.
- DRAGOUN Zvonimír: Kostel sv. Václava v Libouni, in: SVPP 25, 1984, 101-102.
- ELM Kaspar: Norbert von Xanten: Adliger, Ordenstifter, Kirchenfürst, Köln: Wienand, 1984.
- ENCYKLOPEDIJE OSOBNOSTÍ EVROPY OD STAROVĚKU DO SOUČASNOSTI, (kol. autorů) Praha: Nakladatelský dům OP, 1993.
- FIALA Zdeněk: Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310, Praha: NLP, 1965.
- FIALA Zdeněk: Předhusitské Čechy (1310–1419), Praha: Svoboda, 1968.
- FRANZEN August: Malé církevní dějiny, 3. dopl. a rozšíř. české vyd., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2006.
- GELMI Josef: Papežové od sv. Petra po Jana Pavla II., Praha: MF, 1994.
- GRAUS František: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. Dějiny venkovského lidu od 10. století do první poloviny 13. století, sv. 1, Praha: SNPL, 1953.
- GRAUS František: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. století do roku 1419, sv. 2, Praha: ČSAV, 1957.
- HEYDUK Josef: Svatí církevního roku, heslo sv. Norbert, Praha: Vyšehrad, 2001.
- HLAVÁČEK Ivan: Die Anfänge der Prämonstratenser im hochmittelalterlichen böhmischen Staat im Kontext der damaligen Ordensgeistlichkeit, ed. Crusius, F. Flachenecker, in: Studien zum Prämonstratsorden, veröffentlichungen des Max-Planck-Institut für Geschichte 185, 2003, 281–310.

- HRUDNÍKOVÁ Mirjam: Řeholní život v českých zemích. Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- JANÁK Jan, HLEDÍKOVÁ Zdeňka: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha: SPN, 1984.
- JIRÁSKO Luděk: Církevní řády a kongregace v zemích českých, Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991.
- KADLEC Jaroslav: Přehled českých církevních dějin, sv. 1, Praha: Zvon, 1991.
- KALNÝ Alois: Soupis urbářů jihočeských archivů 1378 až 1773, sv. 1, České Budějovice: 1976.
- KDO BYL KDO V ČESKÝCH DĚJINÁCH DO ROKU 1918 (kol. autorů), Praha: Libri, 1996.
- KUBÍN Petr: Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis. Praha: Vyšehrad, 2000.
- KUČA Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, heslo Louňovice pod Blaníkem, sv. 3, Praha: Libri, 1998, 665–666.
- LAWRENCE Hugh: Dějiny středověkého mnišství, Praha: Vyšehrad, 2001.
- MACEK Josef: Tábor v husitském revolučním hnutí I, Praha: Rovnost, 1952.
- MACEK Josef: Tábor v husitském revolučním hnutí II, Praha: Rovnost, 1955.
- MALÁ ENCKLOPEDIE HUDBY (kol. autorů), heslo Zelenka J. D., Praha: Supraphon: 1983, 717.
- NEUMANN Augustin: Z dějin českých klášterů do válek husitských, Praha: 1936.
- NĚMEC Jaroslav: Rozvoj duchovních řádů v českých zemích, Řím: 1988.
- NOVOTNÝ Václav: České dějiny 1/2, Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034–1197), České dějiny 1/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253), Praha: 1901.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, sv. 23, Praha: 1905.
- PODLAHA Antonín: Posvátní místa království českého. Arcidieceze pražská., sv. 3, Praha: 1909.
- PROFOUS Antonín: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny sv. 1–4, Praha: ČSAV, 1960-1964.
- RADOMĚRSKÝ Pavel: Nejstarší dějiny Louňovic pod Blaníkem I, in: ČNM 133 (1964) 67-89.
- RADOMĚRSKÝ Pavel: Blaník a Louňovice pod Blaníkem. Historicko archeologický přehled, Benešov u Prahy: Osvětový dům, 1966.
- RADOMĚRSKÝ Pavel: Výzkumná a vědecko-osvětová činnost v Louňovicích pod Blaníkem v roce 1981, in: SVPP, 23, 1982, 323–330.

- SEDLÁČEK Augustin: Paměti kláštera v Louňovicích, in: Výroční zpráva c. k. Vyššího reálného gymnázia v Táboře, Tábor: 1891, 5–30.
- SEDLÁČEK Augustin: Místopisný slovník historický království českého, Praha: Argo, 1998.
- SEDLÁČEK Augustin: Hrady, zámky a tvrze království českého, sv. 15, Praha: 1927.
- SLAVÍK František Augustin: Dějiny Domašína, jeho farní osady a bývalého statku v Tábořsku, Tábor: 1882.
- SLAVÍK František Augustin: Panství Táborské a bývalé poměry jeho poddaných, Tábor, 1884.
- SVÁTEK Josef: Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy, in: SAP 2, 1970, 503–624.
- SVOBODA Ladislav, ÚLOVEC Jiří, CHOTĚBOR Petr: Encyklopedie českých tvrzí, sv. 2, K-R, heslo Libouň, Olešná, Praha: Argo, 2000.
- ŠMAHEL František: Táborské vesnice na Podblanicku v letech 1420–1547, in: SVPP 22, 1981, 171–193.
- ŠMAHEL František: Husitské Čechy, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- TADRA Ferdinand: Soudní akta konzistoře pražské, sv. 6 (1407–1408), Praha: 1900.
- ÚLOVEC Jiří: Příspěvek k historii a stavební podobě tvrze a zámku v Libouni u Vlašimi, in: SVPP 38, 1998, 131–157.
- UMĚLECKÉ PAMÁTKY ČECH, sv. 2, K-O, heslo Libouň, Praha: Academia, 1978, 257.
- UMĚLECKÉ PAMÁTKY ČECH, sv. 3, P-S, heslo Pravonín, Praha: Academia, 1980, 157.
- VANĚČEK Václav: Dvě studie k právnímu postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, Praha: 1938.
- VANĚČEK Václav: Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. století, Praha: 1928.
- VELKÁ ENCYKLOPEDIJE MĚST A OBCÍ ČESKÉ REPUBLIKY (kol autorů), heslo Louňovice pod Blaníkem, Sokolov: Arbor, 2001.
- VLASÁK Antonín Norbert: Okres vlašimský. Nástin historicko-archeologický, Praha: 1874.
- VLČEK Pavel, SOMMER Petr, FOLTÝN Dušan: Encyklopedie českých klášterů, Praha: Libri, 1997.
- VOŠICKÝ Eduard: K počátkům Tábora, in: JSH, 27, 1958, 1–5.
- TUREK Rudolf: Pravonínská rotunda, in: SVPP 21, 1980, 117–122.
- ŽÁK Alfons: Panny řádu sv. Norberta, in: Sborník historického kroužku, 1, 1900, 40–46.

ŽEMLIČKA Josef: K charakteristice středověké kolonizace v Čechách, in: ČSČH 1 (1978), 58–81.

ŽEMLIČKA Josef: Čechy v době knížecí, Praha: Lidové noviny, 1997.

ŽEMLIČKA Josef: Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti, Praha: NLN, 2002.

Základní bibliografie

BOSL Karl: Handbuch der Geschichte der Böhmischen Länder I, Die böhmischen Länder von der archaischen Zeit bis zum Ausgang der hussitischen Revolution, Stuttgart: 1967.

Doppelklöster und andere Formen der Symbiose männlicher und weiblicher Religiösen im Mittelalter, ed. Kaspar Elm a Michel Parisse, in: Berliner Historische Studien 18, Ordensstudien VIII, Berlin:1992.

JEDIN Hubert: Handbuch der Kirchengeschichte III/1. Die mittelalterlicher Kirche. Vom kirchlichen Frühmittelalter zur gregorianischen Reform. III/2 Vom kirchlichen Hochmittelalter bis zum Vorabend der Reformation, Freiburg-Basel-Wien: 1966–1968.

GRAUWEN Marcel: Norbert, Erzbischof von Magdeburg (1126–1134), Duisburg::1986.

HUGO. C[...] L[...]: Sacrae antiquitatis monumenta I, č. 119, 106-107

HURK A. W. den van: Norbert of Genep and his Order, Xanten: 1984.

JEDIN Hubert: Handbuch der Kirchengeschichte III/1. Die mittelalterlicher Kirche. Vom kirchlichen Frühmittelalter zur gregorianischen Reform. III/2 Vom kirchlichen Hochmittelalter bis zum Vorabend der Reformation, Freiburg-Basel-Wien: 1966–1968.

Les premiers statuts de l'ordre de Prémontré (Analectes de l'Ordre de Prémontré), ed.: Raphaël van Waefelghem, Louvain: 1913.

Les Statuts de Prémontré au milieu du XIIe siècle, (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, fasc. 12), ed. Pl. F. Lefèvre a W. M. Grauwen, Averbode: 1978. Tato Les Statuts de Prémontré réformés sur les ordres de Grégoire IX et d'Innocent IV au XIIIe siècle, (Bibliothèque de la revue d'histoire ecclésiastique, fasc. 23), ed.: Pl. F. Lefèvre, Louvain:1946.

LEXIKON DES MITTELALTERS, sv. 1–10, München: Artemis-Verlag, 1980–1995.

LEXIKON FÜR THEOLOGIE UND KIRCHE, sv. 1–10, 3. vyd., red. Walter Kasper, Freiburg-Basel-Rom-Wien:1993–2001.

MAREŠ František: Popravčí kniha pánů z Rožmberka, Praha: 1878.

PETIT F[...]: Norbert et l'origine des Prémontrés, Paris: 1981.

RYNEŠOVÁ Blažena: Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. I, Praha: 1929.

RYNEŠOVÁ Blažena: Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. II, Praha: 1932.

VAUCHEZ André: Geschichte des Christentums. Religion. Politik. Kultur 5 - Machtfülle des papsttums (1054–1274), Freiburg-Basel-Wien: 1994

ŽÁK Alfons: Der hl. Norbert, Sien: 1930.

Internetové odkazy

Gertruda Babenberská, in: <http://cs.wikipedia.org/> (25. 8. 2007).

Ikografie sv. Norberta, in: www.milevskoklaster.cz (25. 8. 2007).

Klášter v Prémontré, in: www.celysvet.cz/Francie. (25. 8. 2007).

Sv. Norbert, in: <http://catholica/?id=2508> (24. 3. 2008).

Premonstrátský řád, in: <http://www.file//A:historie/> (30. 4. 2007).

MAPOVÁ PŘÍLOHA

I. Zelená zemědělná vesnice patřily kaňovickému klášteru do tzv. skupiny soběslavské. DAVID Petr, SOUKUP Vladimír: 777 kostelů. Lidstvo. Kapit. Česká republika. Mapová příloha. Praha: Kartografie, 2002. 19. 1. 200-206.

II. Zelená zemědělná vesnice patřily kaňovickému klášteru do tzv. skupiny soběslavské. DAVID Petr, SOUKUP Vladimír: 777 kostelů. Lidstvo. Kapit. Česká republika. Mapová příloha. Praha: Kartografie, 2002. 19. 1. 200-206.

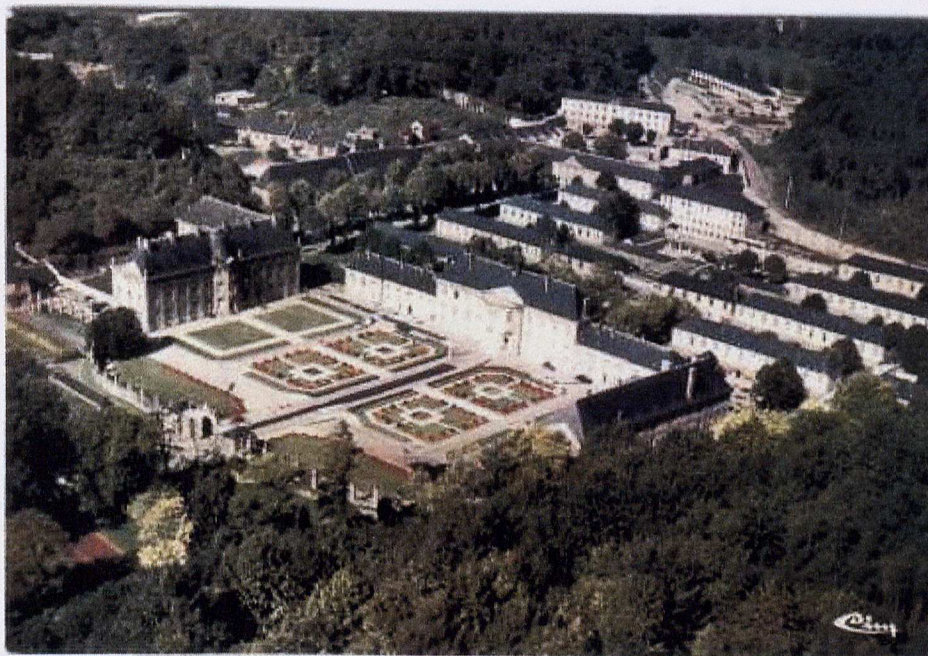
PŘÍLOHY

- I. a) Prémontré, premonstrátský klášter.
b) Sv. Norbert, zakladatel premonstrátského řádu.
- II. Tabule dceřiných založení premonstrátského řádu.
- III. a) Louňovice pod Blaníkem.
b) Velký Blaník.
- IV. Louňovice pod Blaníkem, zbytky klášterní zdi.
- V. Louňovice pod Blaníkem: a) kostel Nanebevzetí Panny Marie
b) barokní oltář v kostele Nanebevzetí Panny Marie
- VI. Nádoby sestavené z nálezů u domu čp. 20 v Louňovicích pod Blaníkem.
- VII. Profily keramických nádob z nálezů čp. 20 v Louňovicích pod Blaníkem a překreslené typy radýlkovaných gotických nápisů z téhož keramického nálezového souboru.
- VIII. Louňovice pod Blaníkem, detail dlaždic nalezených v terénu tzv. Obory v roce 1981.
- IX. Výsek z katastrálního plánu Louňovic pod Blaníkem: č. 1 - klášterní zeď; č. 2 - zeď na zahradě čp. 19; č. 5 - románská (?) zeď v kostele a kostry u hlavního oltáře; č. 7 - místo nálezů klášterní chodby při přestavbě stavení čp. 20 v roce 1941; č. 9 - místo nálezů kostry v roce 1941; č. 10 - místa dalších nálezů koster v minulých letech. Přerušovanou čarou je zakreslen předpokládaný rozsah klášteřiště.
- X. Louňovice, základy konventních budov ve schématu dnešní obce: A – kostel, B – klausura, C – stavební huť.
- XI. a) Pravonín, kostel sv. Jana Křtitele.
b) Libouň, kostel sv. Václava.

MAPOVÁ PŘÍLOHA

- I. Červeně označené vesnice patřily louňovickému klášteru do tzv. skupiny louňovické. DAVID Petr, SOUKUP Vladimír: 777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky. Mapová příloha, Praha: Kartografie, 2002, 27, 1 : 200.000.
- II. Zeleně označené vesnice patřily louňovickému klášteru do tzv. skupiny soběslavské. DAVID Petr, SOUKUP Vladimír: 777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky. Mapová příloha, Praha: Kartografie, 2002, 39, 1 : 200.000.

Příloha č. I.

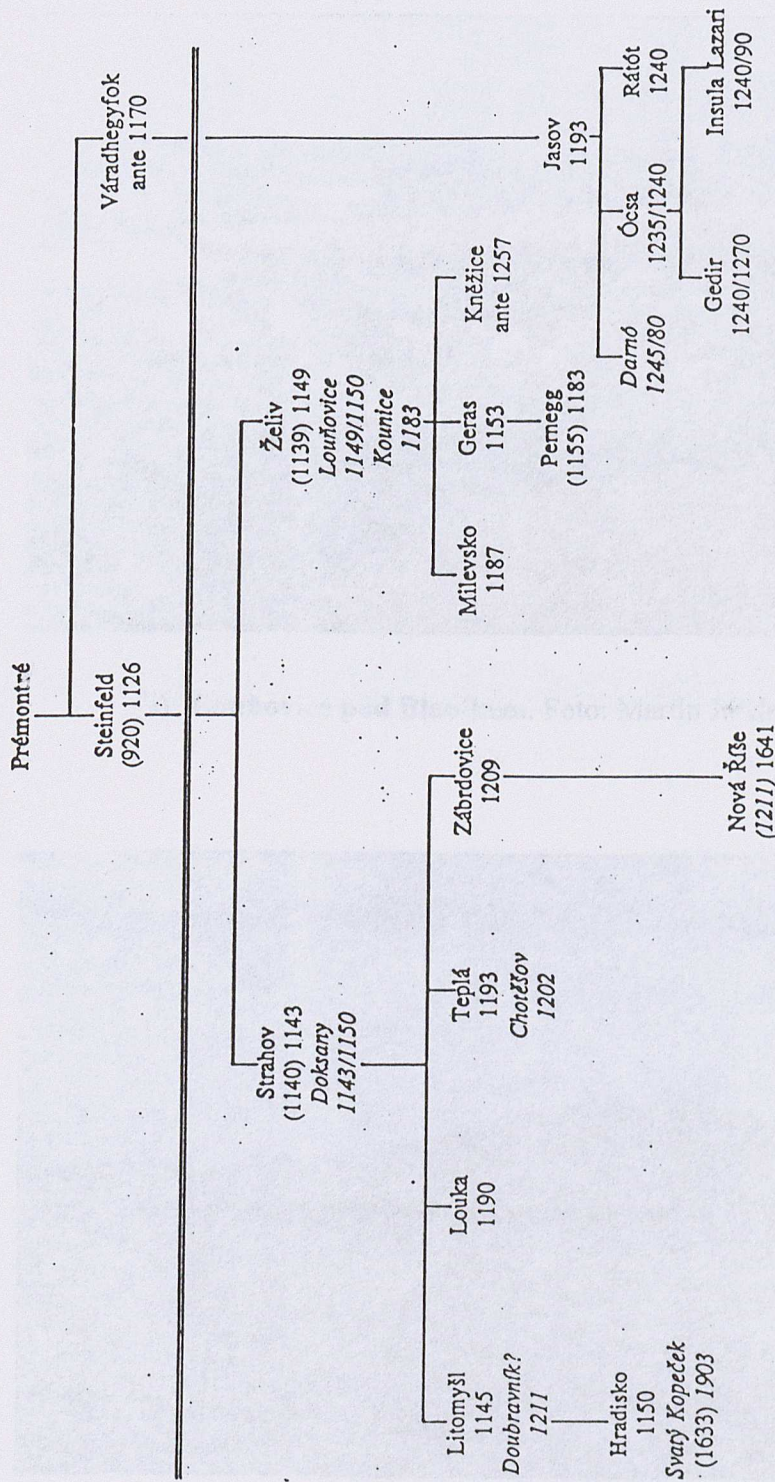

a) Klášter v Prémontré. www.celysvet.cz/Francie

b) Sv. Norbert, zakladatel premonstrátského řádu. <http://catholica.cz/?id=2508>

Příloha č. II.

Tabule dceřiných založení premonstrátského řádu. ANDURA Bernard, DOLISTA Karel: Premonstráti v Čechách, na Moravě a na Slovensku, Praha: Univerzita Karlova, 1993, 15.

a) **Louňovice pod Blaníkem.** Foto: Martin Janda.

b) **Velký Blaník.** Foto: Martin Janda.

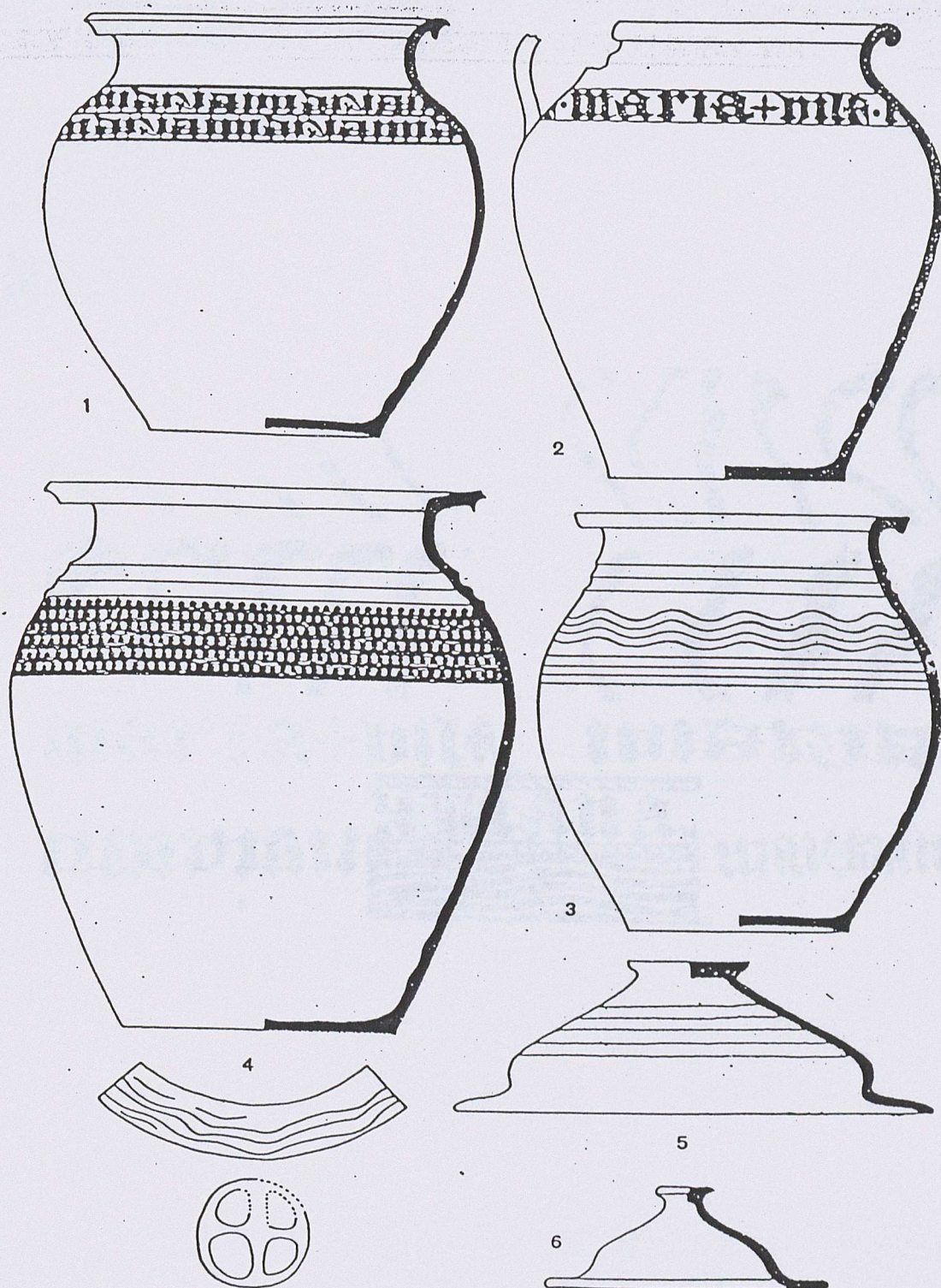
Louňovice, zbytky klášterní zdi. Foto: Martin Janda.

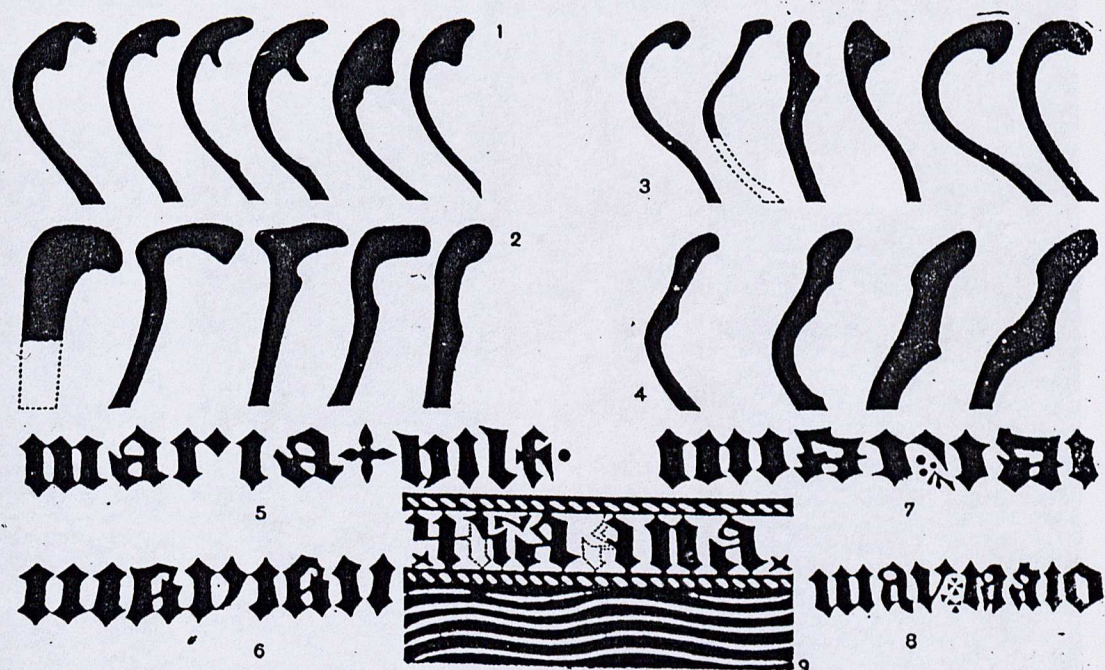
Louňovice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, původně gotický, zbarokizovaný kolem roku 1670. Foto: Martin Janda.

Louňovice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, hlavní oltář z 1. čtvrtiny 18. století. Foto: Martin Janda.

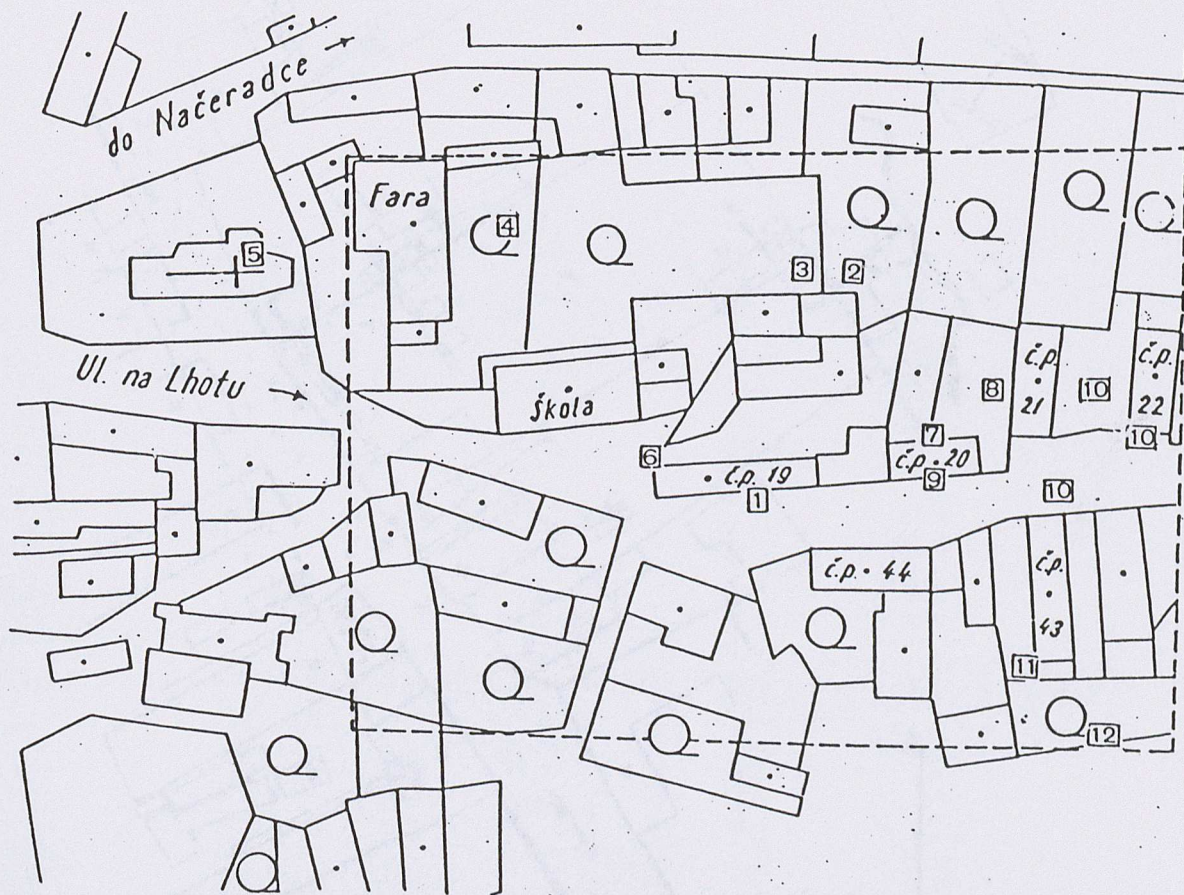
Nádoby sestavené z nálezů u domu čp. 20 v Louňovicích pod Bláníkem.
RADOMĚRSKÝ Pavel: Nejstarší dějiny Louňovic pod Bláníkem I, in: ČNM 133 (1964)
81. Zmenšeno 1:4.

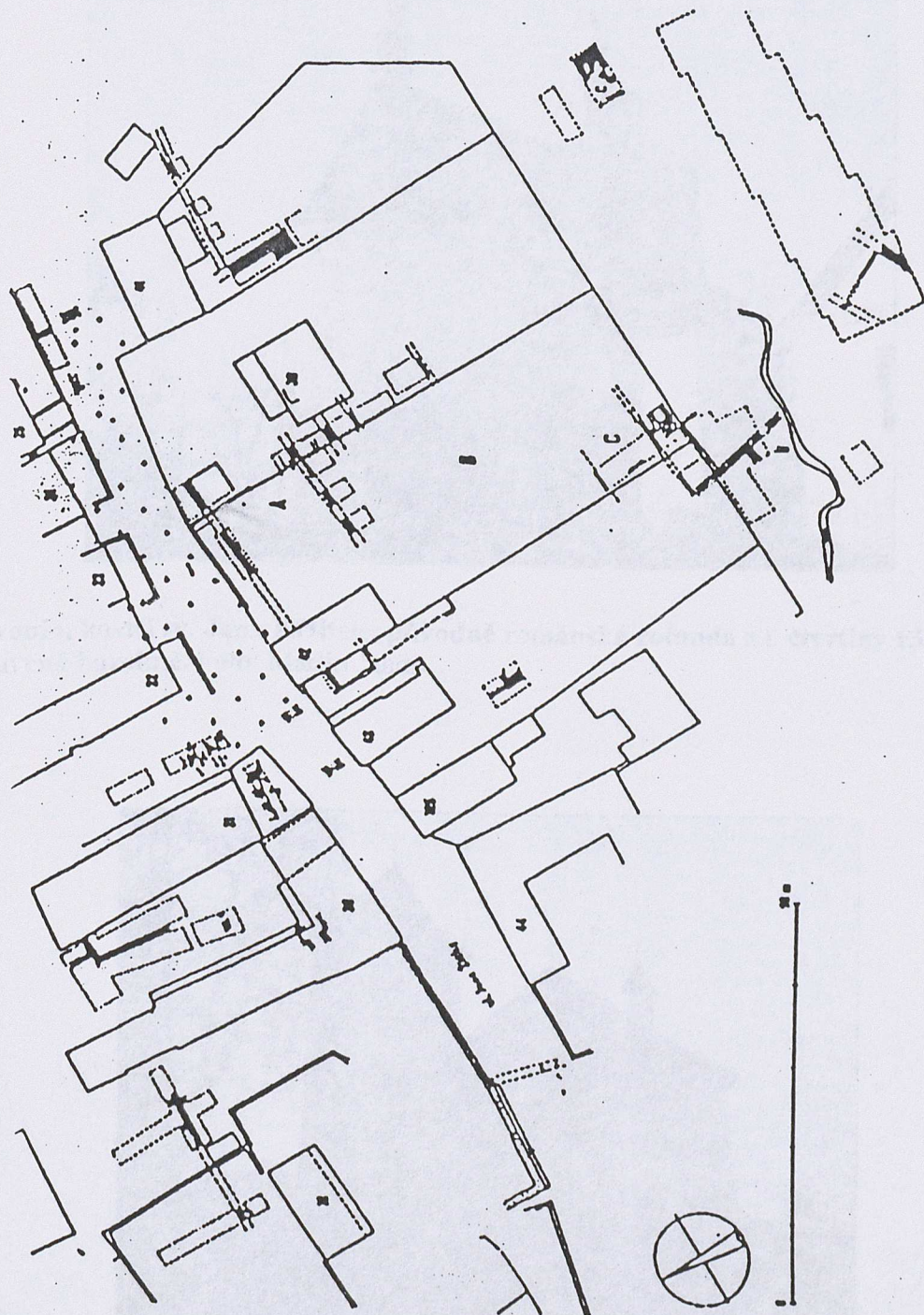
Profily keramických nádob z nálezů v čp. 20 v Louňovicích pod Blaníkem a překreslené typy radýlkovaných gotických nápisů z téhož keramického nálezového souboru. RADOMĚRSKÝ Pavel: Nejstarší dějiny Louňovic pod Blaníkem I, in: ČNM 133 (1964) 83.

Detail dlaždic nalezených v terénu tzv. Obory v roce 1981 v Louňovicích.
Foto: Martin Janda.

Výsek z katastrálního plánu Louňovic pod Bláníkem:č. 1 - klášterní zeď; č.2 - zeď na zahradě čp. 19; č. 5 - románská (?) zeď v kostele a kostry u hlavního oltáře; č.7 - místo nálezu klášterní chodby při přestavbě stavení čp. 20 v roce 1941; č. 9 - místo nálezu kostry v roce 1941; č.10 - místa dalších nálezů koster v minulých letech. Přerušovanou čarou je zakreslen předpokládaný rozsah klášterišť. RADOMĚRSKÝ Pavel: Nejstarší dějiny Louňovic pod Bláníkem I, in: ČNM 133 (1964) 88.

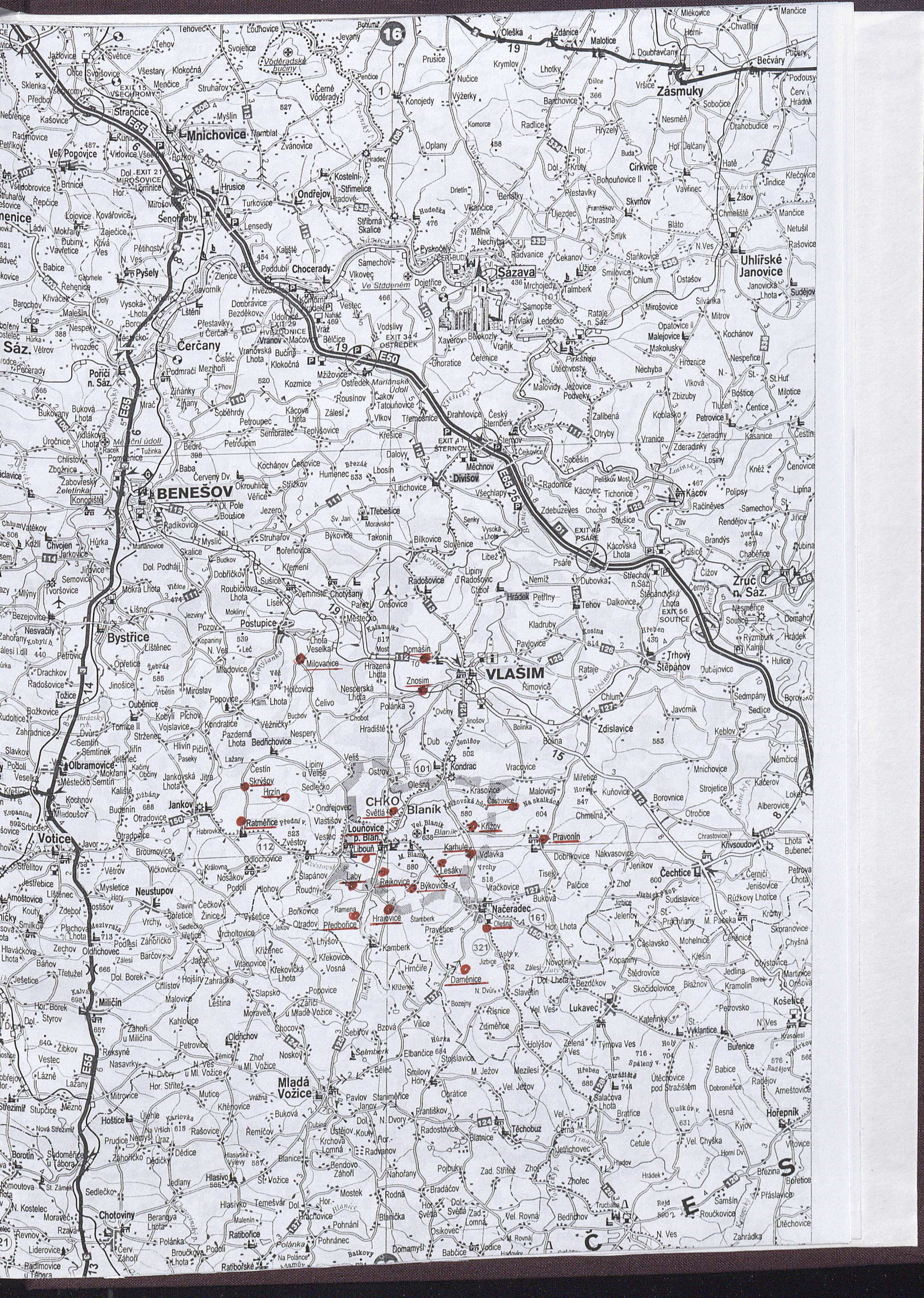
Louňovice, základy konventních budov ve schématu dnešní obce: A – kostel, B – klausura, C – stavební hut'. VLČEK Pavel, SOMMER Petr, FOLTÝN Dušan: Encyklopedie českých klášterů, heslo Louňovice pod Bláníkem, Praha: Libri, 1997, 323.

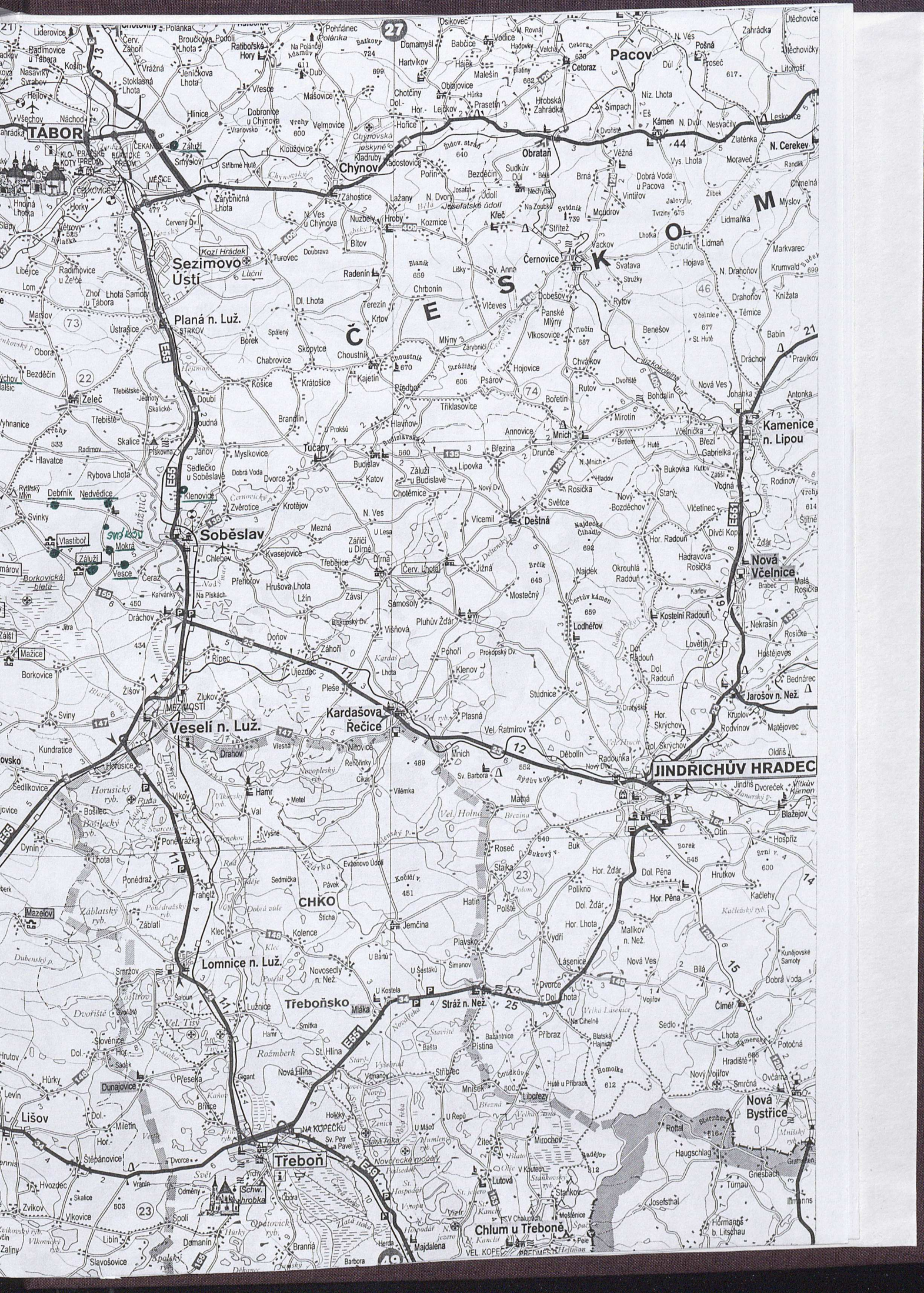

Prácheň, kostel sv. Jana Křtitele, původně románská rotunda z 1. čtvrtiny 13. století, upravená barokně. Foto: Martin Janda.

Libouň, kostel sv. Václava, románská rotunda z 1. poloviny 13. století. Foto: Martin Janda .

TABOR

Chynov
Ústí nad Labem

Sezimovo Ústí
Planá n. Luž.

Soběslav
Veselí n. Luž.

Kardašova Řečice
Lomnice n. Luž.

Treboň
Stráž n. Než.

Jindřichův Hradec
Nová Bystřice

Lišov
Treboň

Chlum u Treboň
Chlum u Treboň

Chlum u Treboň
Chlum u Treboň

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

Černošice
Černošice

ANGLICKÁ ANOTACE

FORMER KONVENT OF PREMONSTRATENSIAN NUNS IN LOUŇOVICE POD BLANÍKEM

Middle Age - Convent - Premonstratensian nuns - Louňovice pod Blaníkem - history

Bachelor thesis focuses on history of Premonstratensian nunnery in Louňovice pod Blaníkem within years 1149-1420. The aim of this thesis was to define resemblance of the nunnery from all accessible documents, what property it managed and its organization and role of nunnery in Podblanicko region during pre-feudalism and pre-Husite period.

RESUMÉ

Dnešní městečko Louňovice pod Bláníkem patří k jednomu z předních památných míst Podblanicka. Leží na úpatí Velkého a Malého Blaníku, hor, opředených mnohými pověstmi. Tento kraj sehrál nemalou úlohu v období husitského revolučního hnutí, ale Louňovice měly nemalý význam i pro nejstarší období našich dějin – pro období románské a předhusitské. Stával zde totiž kdysi ženský premonstrátský klášter, kterému děkují dnešní Louňovice za svůj vznik a který sehrál na Podblanicku důležitou roli hospodářského a kulturního činitele tehdejší doby.

Jak asi klášter vypadal, jaký majetek spravoval a jaká byla jeho organizace, si můžeme utvořit především z archeologických výzkumů, provedených v 60. a 80. letech 19. století, protože o klášteře se nedochovaly žádné přímé písemné materiály.

Z dosavadních poznatků vyplývá, že louňovický klášter byl s největší pravděpodobností založen v roce 1149. Byl osazen premonstrátkami z německého Dünnewaldu a později k nim přibýly i řeholnice českého původu.

Písemné zprávy o podobě konventu jsou velmi stručné. Na jejich základě lze konstatovat, že jádro kanonie s kostelem Panny Marie a konventem ohrazené klausurní zdí bylo odděleno od budovy probošství. Je možné, že samostatné proboštovo sídlo stávalo v místech jižního křídla pozdějšího louňovického zámku, tedy západně od konventu.

U západní brány do areálu kanonie stával farní kostel sv. Václava, vybudovaný klášterem. Vznikl snad až v první polovině 14. století, neboť pod ním byly archeologicky zjištěny starší objekty a hroby a je zřejmě totožný s dnešním (v jádře gotickým) kostelem Nanebevzetí Panny Marie.

Klášterní statky se skládaly ze dvou skupin: louňovické a soběslavské. V době husitské, která znamená pro louňovický majetek konečné stadium, rozkládalo se klášterní hospodářství na poměrně velkém území po obou březích řeky Blanice.

Poznatky svědčí o mimořádné kvetoucí keramické výrobě v Louňovicích během doby trvání kláštera. Kromě vynikající produkce ušlechtilého dutého hrnčířského zboží i užitkových nádob, byl klášter sám z velké části z keramiky vybudován.

Konec kanonie v Louňovicích nastal nejspíše 23. srpna roku 1420, kdy podle kronikáře Vavřince z Březové obsadili táborité hrad na Malém Blaníku a při tom byl zřejmě obsazen a vypleněn i konvent. Louňovické zboží připadlo Táboru, který je držel až do roku 1547. Tehdy Louňovice a k nim příslušející zboží zkonfiskoval Táboru Ferdinand I.

Kláster, kterému děkují dnešní Louňovice za svůj vznik, sehrál na Podblanicu natolik ležitou roli hospodářského a kulturního činitele, že žádný historický pohled na nejstarší fázi dějin nemůže jeho existenci přejít a nezahrnout ho do velkého počtu činitelů určujících olečenský vývoj našeho státu v období raně feudálním a předhusitském.

Marie Smetanová

Bývalý klášter premonstrátek v Louňovicích pod Bláníkem
(bakalářská práce)

Celkem znaků (včetně mezer a poznámek pod čarou): 161 531

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

Marie Smetanová

Bývalý klášter premonstrátů v Loučovicích pod Blaníkem

Bakalářská práce

2008